

บทที่ 5

ลักษณะชุมชนการเรียนรู้ในบริบทสังคมไทย : กรณีชุมชนตำบลด่านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา

ในบทนี้เป็นการวิเคราะห์ลักษณะชุมชนการเรียนรู้ในบริบทสังคมไทย โดยการวิเคราะห์จากการพัฒนาของชุมชนด่านเกวียน กรอบในการวิเคราะห์สร้างมาจากทฤษฎีองค์การที่เกี่ยวข้องกับชุมชนการเรียนรู้ของ Senge (1990) และ Marquardt (1996) ซึ่งข้อมูลที่ได้นำมาวิเคราะห์ได้จากข้อมูลพื้นฐานของชุมชน ข้อมูลจากเอกสารและการสัมภาษณ์ผู้เกี่ยวข้องที่เป็นประชาชนในพื้นที่ สำหรับประเด็นการวิเคราะห์ได้พัฒนามาจากทฤษฎีขององค์การการเรียนรู้ข้างต้น ซึ่งประกอบไปด้วย 3 ประเด็น คือ คน สิ่งแวดล้อมการเรียนรู้ของชุมชน และกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน โดยการศึกษาผู้วิจัยได้วิเคราะห์ทั้ง 3 ประเด็น ตามระยะเวลาของการเปลี่ยนแปลงของชุมชน และผลของการเปลี่ยนแปลงแต่ละช่วงนำไปสู่การสรุปเป็นลักษณะของชุมชนการเรียนรู้ในบริบทสังคมไทย

การวิเคราะห์ลักษณะชุมชนการเรียนรู้

การวิเคราะห์ลักษณะชุมชนการเรียนรู้ ผู้วิจัยใช้กรอบแนวคิดเกี่ยวกับองค์การการเรียนรู้ของ Senge (1990) ที่เน้นการพัฒนาคนที่ถือเป็นขุมพลังที่สำคัญในการพัฒนาองค์กรไปสู่องค์กรการเรียนรู้และแนวคิดองค์กรการเรียนรู้ของ Marquardt (1996) ที่ให้ความสำคัญกับกระบวนการเรียนรู้ของคนในองค์กร ซึ่งอธิบายว่าการเรียนรู้จะเกิดขึ้น ต้องอยู่บนพื้นฐานของสิ่งแวดล้อมองค์กรที่ก่อให้เกิดบรรยากาศในการเรียนรู้ให้กับคนในองค์กร แนวคิดนี้ได้นำมาปรับใช้ในการวิเคราะห์ชุมชนการเรียนรู้ในบริบทในสังคมไทย และพบว่าองค์ประกอบสำคัญที่ก่อให้เกิดการพัฒนาไปสู่ชุมชนการเรียนรู้ ประกอบไปด้วยคน สิ่งแวดล้อมของชุมชน และกระบวนการเรียนรู้ของคนในชุมชน ดังนั้นการอธิบายการพัฒนาชุมชนการเรียนรู้จึงเน้นอธิบายการพัฒนาโดยดูจากการเปลี่ยนแปลงของคน สิ่งแวดล้อมชุมชนและกระบวนการเรียนรู้ ทั้งนี้ผู้วิจัยได้อธิบายการเคลื่อนตัวของชุมชนสู่ชุมชนการเรียนรู้ของชุมชนตำบลด่านเกวียน โดยอธิบายตามช่วงเวลาการเปลี่ยนแปลง (Transitional Period) ซึ่งแบ่งเป็น 3 ช่วงเวลา เป็นกรอบในการอธิบายพร้อมก็นำเสนอปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาไปสู่ชุมชนการเรียนรู้ ดังต่อไปนี้

1. ชุมชนการเรียนรู้ของชุมชนตำบลด่านเกวียน ในช่วงของการพัฒนาชุมชนดั้งเดิม (ก่อน พ.ศ.2470)

1.1 คน คนในชุมชนดั้งเดิมของชุมชนตำบลด่านเกวียนประกอบไปด้วยคน 2 กลุ่มหลัก ๆ ดังนี้

1.1.1 ชาวข่า จากการศึกษาข้อมูลจากโครงการบันทึกและเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศูนย์ช่วยเหลือทางวิชาการพัฒนาชุมชน เขตที่ 11 นครราชสีมา (ม.ป.ป.) ได้อธิบายว่า ชาวข่าเป็นชาวเขาเผ่าหนึ่งที่อยู่ในตระกูลมอญ เขมร ที่เริ่มจากการที่เมืองนครราชสีมาได้เริ่มขยายอำนาจการปกครองไปยังดินแดนตอนใต้ของกลุ่มแม่น้ำมูล ที่รู้จักกันในนามหัวเมืองเขมรป่าดง (คือพื้นที่ในเขตจังหวัดบุรีรัมย์ ศรีสะเกษ สุรินทร์) โดยกลุ่มคนในดินแดนนี้ ได้เข้ามาสร้างความสัมพันธ์กับคนในเมืองนครราชสีมา ซึ่งก็คือชาวข่าที่เป็นชนพื้นเมืองดั้งเดิมที่มีถิ่นอาศัยอยู่แถบลุ่มแม่น้ำโขง ที่เริ่มมาตั้งแต่ช่วงกลางพุทธศตวรรษที่ 23 จากที่มีชาวข่าเป็นจำนวนมาก ได้อพยพจากถิ่นเดิมเข้ามาตั้งหลักแหล่งบริเวณทางตอนใต้ของแม่น้ำมูลและอยู่อย่างกระจัดกระจาย และจากการสัมภาษณ์ครูภูมิปัญญา ผู้เฒ่า- ผู้แก่ ของชุมชนพบว่า เคยเห็นชาวข่าเข้ามาในชุมชน จะเป็นพวกเร่ร่อนมาจากลาว เพื่อจะเข้ามาขุดหาไผ่ที่พวกตนทำและฝังดินเอาไว้ พอถึงปีก็จะเดินทางเข้ามา จึงสันนิษฐานว่าน่าจะเป็นกลุ่มเดียวกับชาวข่าที่เข้ามาพักอาศัยอยู่ในชุมชน เพื่อเข้ามารับจ้างสร้างโบสถ์ และชาวข่าได้นำดินจากบริเวณที่พักมาทำเครื่องปั้นดินเผา ในรูปแบบของภาชนะต่าง ๆ เช่น โอ่ง อ่าง กระถาง ไห ครก แป้ และร่อนยา (ที่บดยา) ภายหลังจากที่ชาวข่าออกไปจากชุมชน คนในชุมชนจึงเรียกบริเวณที่ชาวข่าพักอาศัยว่า “ตะกุด” หรือ “ตะกุดข่า” และสถานที่ตั้งโบสถ์ที่ชาวข่ามารับจ้างสร้าง จะเรียกกันว่า “หนองโบสถ์”

1.1.2 คนในชุมชนดั้งเดิม จากการศึกษาพบว่าคนในชุมชนดั้งเดิมมีการดำรงชีวิตอย่างเรียบง่าย พึ่งพิงธรรมชาติที่หาได้ภายในชุมชนเป็นหลัก มีการประกอบอาชีพทำไร่ ทำนา อยู่บริเวณริมฝั่งลำน้ำมูล จนเมื่อเห็น “ชาวข่า” ที่เข้ามาพักอาศัยในชุมชน แล้วนำดินในชุมชนมาทำเป็นเครื่องปั้นดินเผา จนสามารถนำมาใช้ให้เกิดประโยชน์ในการดำรงชีวิต เช่น โอ่ง อ่าง ครก แป้ กระถาง ไห ร่อนยา (ที่บดยา) คนในชุมชนดั้งเดิมจึงเกิดความสนใจในการเรียนรู้เกี่ยวกับการทำเครื่องปั้นดินเผากับชาวข่า โดยจะทำเครื่องปั้นดินเผาหลังจากพักฤดูการทำนา ช่วงเวลา 3 - 4 เดือน โดยเน้นทำเป็นอุปกรณ์ต่าง ๆ ที่ใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น ทำโอ่งใส่น้ำ เพราะยังไม่มีระบบประปาใช้ ทำไหไว้เก็บปลาร้า เพราะในชุมชนมีปลาชุกชุม เป็นวิธีการถนอมอาหาร และทำครกไว้ใช้ตำพริก ซึ่งเป็นอาหารหลักของคนไทย รวมทั้งทำตะเกียงไว้จุดไฟให้แสงสว่าง เพราะยังไม่มีระบบไฟฟ้าใช้ ตลอดจนทำไม้แลกเปลี่ยนสิ่งที่ขาดแคลน เช่น ข้าว

1.2 สิ่งแวดล้อม จากการรอบในการศึกษาลักษณะชุมชนการเรียนรู้ สิ่งแวดล้อมของชุมชนในช่วงของชนดั้งเดิม จะประกอบไปด้วย

1.2.1 ความรู้ จากการศึกษาพบว่า แต่เดิมมาคนในชุมชนทำการเกษตร เช่น ทำไร่ ทำนา และในชุมชนไม่มีความรู้อะไรที่เด่นชัด จนคนในชุมชนได้เรียนรู้การทำ

เครื่องปั้นดินเผากับชาวข่า และนำความรู้ดังกล่าวเข้ามาในชุมชน ซึ่งการทำเครื่องปั้นดินเผาถือเป็นความรู้ที่สำคัญของชุมชน ซึ่งประกอบไปด้วย

1) ความรู้ในเรื่องดิน ส่วนประกอบสำคัญของการทำเครื่องปั้นดินเผาด้านเกี่ยวคือ “ดิน” ในแง่ของความรู้ของชุมชนนั้นถือได้ว่าดินคือทรัพยากรที่สำคัญที่สุดของชุมชน การทำเครื่องปั้นดินเผาด้านเกี่ยวจะใช้ดินที่มีอยู่ในชุมชนมาทำเครื่องปั้นดินเผา ที่ประกอบไปด้วยดินเหนียว ที่มีเนื้อละเอียด ไม่มีกรวด หิน หินปูน รากไม้หรือเศษวัสดุอื่นเจือปน และดินเหนียวที่ดีมีคุณภาพ จะมีสีแดง สีน้ำตาลดำ เพราะในเนื้อดินมีแร่เหล็กผสมอยู่และดินทรายที่ละเอียด ซึ่งคนในชุมชนจะเรียกกันว่าดินขาว (เป็นคนละชนิดกับดินขาวของจังหวัดลำปาง) จากการสัมภาษณ์คนในชุมชนเรื่องการเตรียมดินพบว่า จะเริ่มจากที่ต้องออกไปขุดดินเหนียวและดินทราย แล้วบรรจุใส่เกวียนมากองแยกกัน นำมาตากแดดให้แห้ง (ถ้าตากไม่แห้ง เวลาหมัก ดินจะไม่เปื่อย) เมื่อดินแห้งแล้วจึงนำดินทรายหนึ่งส่วน มาวางลงในหลุมดินที่เตรียมไว้ แล้วใช้ดินเหนียวสองส่วนปูทับไว้ด้านบน แล้วรดน้ำและหมักทิ้งไว้สองวันสองคืน แล้วใช้มือคุ้ยให้ดินเหนียวกับดินทรายผสมจนเข้าเป็นเนื้อเดียวกัน แล้วหมักไว้อีกหนึ่งวันหนึ่งคืน จากนั้นนำดินมาวางกองเป็นแท่งสี่เหลี่ยมหนาประมาณ 40 ถึง 50 ซม. แล้วเหยียบดินทีละนิดให้เท่าไกลไปบนผืนหนัง ในช่วงนี้ถ้าเจอกรวด เศษไม้ คนเหยียบจะรีบนำออกให้หมด เมื่อเหยียบดินตลอดกองแล้ว จะทำการเหยียบกลับ โดยจะเหยียบกลับไปกลับมาสามเที่ยว จึงทำการม้วนเป็นแท่งกลม ๆ ทรงกระบอก แล้วนำกาบกล้วยมาหุ้ม เพื่อเก็บความชื้นทิ้งไว้ไม่น้อยกว่า 1 สัปดาห์ ผู้ทำหน้าที่นี้มักจะเป็น “ลูกศิษย์” ที่เข้ามาฝากตัวเรียนรู้อาชีพการทำเครื่องปั้นดินเผาด้วย เพื่อเตรียมไว้ให้นายช่างนำไปวางบนแป้นหมุนและทำการปั้นต่อไป

2) ความรู้ในเรื่องการปั้น ในการขึ้นรูปหรือการปั้น จะต้องมีการแบ่งดินที่เตรียมไว้ แล้วนำมาปั้นเป็นท่อนใหญ่ ๆ เท่าข้อมือแต่ยาวประมาณหนึ่งคืบ ไล่ให้พอแก่การปั้นของคราวละหนึ่งชิ้น จากนั้นใช้ซี่เถาโรยแป้นเพื่อไม่ให้ดินติดแป้น แล้วจึงนำดินที่เตรียมไว้มาแผ่ตั้งศูนย์เป็นก้นภาชนะก่อน ซึ่งการตั้งศูนย์ก็เพื่อหาตำแหน่งจุดศูนย์กลางของภาชนะ สังเกตดูว่าขณะที่พระมอมนอยู่นั้น ดินที่แผ่ตั้งศูนย์จะหมุนนิ่งอยู่กับที่ไม่แกว่งไปข้างใดข้างหนึ่ง จากนั้นจะขึ้นรูปโดยใช้เท้าข้างหนึ่งแตะให้พระมอมนหมุนไปรอบ ๆ มือก็บีบดินกดไปตามรอบการหมุนของแป้นพระมอมนที่เรียกกันว่า “ผัดดิน” เมื่อขดดินได้ขนาดพอที่จะขึ้นรูปได้ จะใช้ผ้าชีริ้วชุบน้ำประคบมือไว้ข้างในภาชนะมือหนึ่ง ข้างนอกมือหนึ่งรีดดินให้เป็นรูปร่างตามที่ต้องการ ซึ่งดินมีความหนาประมาณ 1 เซนติเมตร โดยมีลูกศิษย์มาหมุนแป้นไม้พระมอมนให้ ซึ่งเรียกว่า “คลึงล้อ” เพื่อให้นายช่าง(ช่างปั้น)ติดบนแป้นหมุนไม้เนื้อแข็งที่เรียกว่า พระมอมน โดยมีลูกศิษย์เป็นผู้ทำการหมุนพระมอมนให้เข้าจังหวะกับนายช่าง จากการทำต้องมีลูกศิษย์มาช่วยหมุนพระมอมน เพราะมีน้ำหนักมาก จึงต้องใช้คนถึงสองคนทำงานร่วมกันถึงจะทำการปั้นได้ หลังจากนั้นนายช่างจะขึ้นรูปเป็นโถ่ง อ่าง กระถาง โห ครก ที่รองน้ำข้าว แล้วนำไปเก็บไว้ในโรงเรือน รอให้แห้ง แล้วค่อยนำไปเผาเตาเผา

การปั้นหรือการขึ้นรูปเครื่องปั้นดินเผาด้วยแป้นหมุนไม้ที่เรียกว่า”พะมอน” จะเริ่มด้วยการใช้ซี่เถาโรยบนแป้นหมุน เพื่อกันไม่ให้ดินติดแป้น แล้วขึ้นรูปโดยตีดินให้แบนบนแป้นหมุนให้มีขนาดเท่ากับภาชนะที่จะปั้น แล้วใช้ท่อนดินที่เตรียมไว้บีบต่อขอบขึ้นไป พร้อมกับใช้เท้าขวาช่วยขยับตัวแป้นให้หมุนช้า ๆ หรือมีลูกศิษย์ช่วยหมุนพะมอน (คนในชุมชนเรียกว่าผัดดิน) ได้รูปทรงพอสมควรก็เริ่มหมุนวนไปอีกด้านหนึ่ง แล้วช่างปั้นจะแต่งดินโดยการรีดจนเป็นเนื้อเดียวกัน และให้ได้ความหนาบางตามความต้องการ เมื่อปั้นเสร็จแล้วนำเครื่องปั้นไปเก็บไว้ในโรงเรือนที่มุงด้วยหญ้าคา และมีหลังคาลาดต่ำ โดยไม่ให้ลมโกรกจนเกินไป เก็บไว้ประมาณ 7 ถึง 15 วัน เครื่องปั้นจะแห้งทั้งนี้ขึ้นอยู่กับรูปแบบและขนาดของเครื่องปั้น รวมทั้งสภาพดินฟ้าอากาศ

3) ความรู้ในเรื่องการทำลวดลาย ในระยะเริ่มต้นจะเน้นทำลวดลายที่เรียบง่าย ไม่ซับซ้อน และจะใช้อุปกรณ์ในการทำลวดลายที่ได้จากธรรมชาติ เช่น ไม้ลายเป็นไม้ที่ทำลายแบบฟันปลา ใช้สีกหรือเขียนลาย และลูกกลิ้งลูกพู เครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนมีเอกลักษณ์ในการทำลวดลายที่โดดเด่น ดังนั้นความรู้ในเรื่องการทำลายบนเครื่องปั้นดินเผาถือเป็นขั้นตอนที่สำคัญ โดยจากที่ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาข้อมูลของโครงการบันทึกและเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศูนย์ช่วยเหลือทางวิชาการพัฒนาชุมชน เขตที่ 11 นครราชสีมา และทวิ กองศรีมา และศิริพร พูลสุวรรณ (2544) รวมทั้งได้ตรวจสอบข้อมูลจากการสัมภาษณ์ผู้เฒ่า-ผู้แก่ ครูภูมิปัญญา ผู้รู้ในชุมชนพบว่าในการทำเครื่องปั้นดินเผายุคเริ่มต้น ที่ยังคงทำในรูปแบบที่เป็นภาชนะเพื่อไว้ใช้สอยในครอบครัว จะเน้นทำลวดลายบนตัวเครื่องปั้นในแบบเรียบง่าย ไม่ซับซ้อน ซึ่งจะใช้อุปกรณ์ในการทำลายที่ทำด้วยวัสดุจากธรรมชาติที่ได้ใกล้ตัว ซึ่งก็คือไม้ที่ประกอบไปด้วยไม้ลาย เป็นไม้ที่ทำลายแบบฟันปลา ใช้สีกหรือเขียนลาย และลูกกลิ้งลูกพู ซึ่งเป็นไม้ทำลายชนิดหนึ่ง ปลายข้างหนึ่งเป็นลูกกลิ้งอีกข้างหนึ่งเป็นลูกพู เวลาบีบจับแกนตรงกลางกดลูกกลิ้งหรือลูกพูกับภาชนะที่จะทำเป็นลาย (ขณะดินหมาด ๆ) ลูกกลิ้งหรือลูกพูจะหมุนได้โดยอิสระ ลายที่เกิดขึ้นเหมือนรอยล้อรถถนนที่เป็นปุ่ม ๆ ลายลูกกลิ้งจะมีปุ่ม 2 แถว ลายลูกพูจะมีปุ่ม 6 แถว ซึ่งลูกกลิ้งและลูกพูมักทำจากไม้เรียง ไม้พุง ไม้รวก สิ่งสำคัญคือ หลังจากทำการปั้นเครื่องปั้นได้เป็นรูปแบบตามต้องการแล้ว นำออกผึ่งในที่ร่ม อับลม เพื่อให้หมาด แล้วจึงนำมาทำลวดลาย โดยใช้ไม้ลายหรือลูกกลิ้งลูกพู แล้วปล่อยให้ค่อย ๆ แห้งในโรงเรือนที่อับลม

4) ความรู้ในเรื่องการเผา ตามกระบวนการผลิตเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียน โดยจากที่ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาข้อมูลของโครงการบันทึกและเผยแพร่ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศูนย์ช่วยเหลือทางวิชาการ พัฒนาชุมชน เขตที่ 11 นครราชสีมา (ม.ป.ป.) และและทวิ กองศรีมา และศิริพร พูลสุวรรณ (2544) พบว่าในยุคชา จนถึงประมาณปี พ.ศ.2510 โดยเริ่มด้วยการสร้างเตา ผู้ทำเครื่องปั้นดินเผา จะหาจอมปลวกที่เกิดขึ้นตามธรรมชาติขนาดใหญ่ที่มีรูปทรงระฆังคว่ำ และอยู่ใกล้แหล่งน้ำ แหล่งดินที่ใช้ทำเครื่องปั้นดินเผา รวมทั้งเป็นที่ ๆ มีป่าไม้อุดมสมบูรณ์เพื่อนำไม้มาใช้ทำฟืน และจะขุดเจาะลงไปใต้ดินบริเวณฐานจอมปลวก เพื่อให้เป็นปากเตาโดยมีความ

กว้างประมาณหนึ่งเมตรเศษ สูงหนึ่งเมตร ค่อยลาดต่ำ ลึกเข้าไปประมาณหนึ่งเมตร จากนั้นก็เบิกช่องช่วงต้นปากเตาให้กว้างออกเป็นโพล่งเหมือนถ้ำ และพื้นลาดต่ำลึกเข้าไปอีกประมาณ 1.5 ถึง 2 เมตร เพื่อเป็นที่ใส่ฟืน จากนั้นเจาะเป็นช่องชั้นสำหรับวางเครื่องปั้นที่จะเผาแยกออกเป็น 2 ช่อง พื้นชั้นนี้จะสูงกว่าพื้นเรือนไปประมาณหนึ่งเมตร โดยที่เว้นดินตรงกลางไว้เป็นเสาค้ำหลังเตา ซึ่งช่องว่างเครื่องปั้นทั้ง 2 ข้างนี้จะเจาะไปทะลุถึงกันบริเวณท้ายเตา จากนั้นจึงเจาะบริเวณท้ายเตาเป็นปล่องเตาทรงกระบอก ทะลุขึ้นมาบนพื้นดินเส้นผ่าศูนย์กลางประมาณ 60 ซม. สูงจากพื้นเตาประมาณ 2 ถึง 2.5 เมตร ซึ่งผนังและเพดานเตาภายในจะโค้งเหมือนหลังเตา ทำให้ไฟแล่นถึงกันได้ดี โดยเตาแต่ละเตาจะใช้คนช่วยกันชุดผลัดละ 2 ถึง 3 คน ด้วยการขอแรงกัน เตาหนึ่ง ๆ จะบรรจุโองที่เผาได้ถึง 55 ถึง 60 ใบ และระหว่างช่องว่างของโองจะวางภาชนะชั้นเล็ก ๆ เช่น ครก ได้ประมาณ 250 ใบ ภาชนะอื่น ๆ อีกอย่างละ 10 ถึง 20 ใบ ถ้าเผาเฉพาะครกจะได้ครั้งละ 1,200 ใบ

ซึ่งแต่เดิมเตาเผาของด้านเกวียนจะขุดลงไป在地ใต้จอมปลวก ภายในจะแบ่งได้ 2 ตอน ตอนแรกเป็นปากเตา ต่อจากปากเตาจะขุดเป็นหลุมกว้างพอประมาณ ใช้เป็นที่เก็บถ่านและชี้ถ่านจากปากเตา ตอนที่สองยกพื้นสูงขึ้น ลาดเอียงขึ้นไปสู่ปากเตา เพื่อใช้เป็นที่วางเครื่องปั้นดินเผา ส่วนตอนที่สามเป็นท้ายเตา ที่จะมีพื้นระดับเดียวกันกับตอนที่สอง แต่พื้นที่จะแคบเท่ากับปากเตา ในส่วนท้ายสุดจะก่อเป็นปล่องไฟหลังคาเพดานโค้ง มีเสาค้ำตรงกลาง

1.2.2 ทรัพยากรธรรมชาติ จากการศึกษาพบว่าในชุมชนนี้มีสภาพพื้นที่ที่เอื้อต่อการทำเครื่องปั้นดินเผา เพราะในพื้นที่ของชุมชนมีแม่น้ำมูลไหลผ่าน ทำให้มีแหล่งน้ำที่ดี ซึ่งแหล่งน้ำที่แตกออกมาจากลำน้ำมูลเวลาที่น้ำลดลงจะมีตะกอนดินสะสม ทำให้สามารถนำดินเหนียวเหล่านั้นมาทำเครื่องปั้นดินเผา ซึ่งบริเวณที่มีแหล่งดินที่ดี โดยพื้นที่ที่มีแม่น้ำมูลไหลผ่านทำให้เกิด “ตะกุด” หรือ “กุด” ซึ่งเป็นแหล่งทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญของชุมชน ตะกุดเกิดจากลำน้ำที่มีลักษณะโค้ง เมื่อระยะเวลาผ่านไปความโค้งของลำน้ำจะเพิ่มขึ้น ขณะที่ตลิ่งด้านหนึ่งถูกกัดเซาะพังทลายกลายเป็นร่องน้ำ ตลิ่งอีกด้านจะมีการทับถมงอกออกมา ยิ่งนานทางน้ำยิ่งโค้ง บางบริเวณโค้งตัวัดประชิดกันมากขึ้น กระแสน้ำอาจเซาะตรงตลอดจนขาด เกิดลำน้ำไหลตัดตรงไป ส่วนที่โค้งอ้อมจะกลายเป็นรูปโค้งเป็นลำน้ำคั่น ซึ่งในภาษาอีสานจะเรียกว่า “กุด” หรือ “ตะกุด” ซึ่งมีดินที่มีแร่ธาตุปะปน โดยเฉพาะแร่เหล็ก ทำให้ดินมีคุณลักษณะพิเศษคือ เมื่อนำมาทำเครื่องปั้นดินเผา หลังจากผ่านการเผา จะได้เครื่องปั้นดินเผาที่แข็งแรง สวยงาม มีผิวมันแวววาว และเก็บน้ำได้ดี โดยดินที่มีคุณสมบัติที่ดีจะอยู่บริเวณกุดข่า มุลหลง กุดลอนตาล กุดสองคีน กุดเสื่อตาย กุดหนองโซติ กุดเวียน กุดตะเกียด คลองตำแย วังใหญ่ หนองงูเหียว นอกจากนี้คนในชุมชนยังสามารถหาจอมปลวกรูปทรงระฆังคว่ำเพื่อนำมาขุดทำเตาเผาได้ง่าย พร้อมกับมีน้ำที่อุดมสมบูรณ์ เพื่อใช้หมักดินและคนในชุมชนยังสามารถหาฟืนได้ง่าย เพราะมีป่าไม้ที่สมบูรณ์ ที่สามารถนำมาทำฟืนใช้ในการเผาเครื่องปั้น รวมทั้งสามารถหาหญ้าคานำมามุงโรงเรือนที่ใช้ทำ

เครื่องปั้นดินเผา ที่สำคัญคือ เมื่อพื้นที่ของชุมชนมีลำน้ำมูลผ่าน ส่งผลให้มีแหล่งดิน ป่าไม้ที่ดี คนในชุมชนสามารถหาอาหารจากป่าได้อย่างสะดวก เช่น แยม กล้วย เพื่อนำมาทำเป็นอาหาร

1.2.3 แหล่งเรียนรู้ จากการศึกษาพบว่าในช่วงการพัฒนาชุมชนดั้งเดิมนี้มีแหล่งเรียนรู้ที่เป็นสถานที่สำคัญในการทำเครื่องปั้นดินเผา โดยจะอยู่บริเวณที่สาธารณะ หัวไร่ปลายนา ที่เรียกว่า โรงเรือน ที่คนในชุมชนใช้ผลิตงานเครื่องปั้นดินเผา ซึ่งจะเต็มไปด้วยบรรยากาศในการเรียนรู้ของคนในชุมชน การถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับการทำเครื่องปั้นดินเผาที่เริ่มจากการเตรียมดินโดยจะเห็นการใช้คนเหยียบดินการปั้นที่ยังคงใช้สองคนในการหมุนแป้นไม้พะมอนและการขึ้นรูปในการปั้น การเผา ซึ่งจะมีผู้ที่ได้เรียนรู้กับชาวขาม่าถ่ายทอดความรู้ผ่านการทำจริง ที่เกิดจากการมีปฏิสัมพันธ์เชิงสังคมระหว่างกัน (Socialization) หลังจากนั้นคนในชุมชนได้นำความรู้ที่ได้ไปใช้ทำเครื่องปั้นดินเผาและถ่ายทอดต่อในคนในครอบครัว ตลอดจนลูกศิษย์ที่เข้ามาช่วยงาน นอกจากนี้คนในชุมชนที่ทำเครื่องปั้นดินเผาด้วยกันจะแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างกัน (Share) อย่างเป็นธรรมชาติ ซึ่งโรงเรือนเป็นคำที่คนในชุมชนให้เรียกสถานที่ทำเครื่องปั้นดินเผาที่ทำจากไม้ มีหลังคาทรงหน้าจั่ว ชายคาจรดพื้น หลังคาจะมุงด้วยตับหญ้าคา ไขไม้ไผ่สานทำเป็นแผง กรูด้วยต้นหญ้า ฟาง หรือใบพลวง เพื่อใช้บังลมไว้รอบด้าน หากไม่ใช้บังลมก็ยกวางซ้อนกันใต้หลังคาเพื่อกันฝน โรงเรือนจะกว้างประมาณ 10 เมตร ยาวประมาณ 10 ถึง 20 เมตร

1.3 กระบวนการเรียนรู้ของคนในชุมชน จากการศึกษาพบว่าในช่วงของการพัฒนาชุมชนดั้งเดิมคนใน

ชุมชนได้มีการแสวงหาความรู้ (Knowledge Acquisition) กับชาวข่าที่เป็นคนนอกชุมชนเกี่ยวกับการทำเครื่องปั้นดินเผาผ่านการทำจริง (Action Learning) พร้อมกับการแลกเปลี่ยนความรู้ (Share) ระหว่างกัน เพื่อสร้างความเข้าใจให้ตรงกัน แล้วนำความรู้ที่ได้มาทำเครื่องปั้นดินเผา โดยมีเป้าหมายเพื่อสร้างอุปกรณ์สำหรับใช้ในชีวิตประจำวัน และใช้แลกเปลี่ยนสิ่งที่ขาดแคลนแต่จำเป็นสำหรับการดำรงชีวิต ซึ่งลักษณะดังกล่าวถือเป็นการดึงความรู้ในการทำเครื่องปั้นดินเผาเข้ามาในชุมชน (Knowledge Capture) เพราะที่ผ่านมาในชุมชนยังไม่มีความรู้ อะไรที่เด่นชัด การเรียนรู้จากชาวข่าจึงถือเป็นจุดเริ่มต้นของคนในชุมชนกับการทำเครื่องปั้นดินเผา พร้อมกันนั้นคนในชุมชนได้ถ่ายทอดความรู้ (Knowledge Transfer) ให้คนในครอบครัว โดยการเรียนรู้ในระดับบุคคลต่อบุคคล ตามลักษณะโครงสร้างชุมชน (Structure) ชุมชนแบบเครือญาติที่เน้นการถ่ายทอดให้ลูกหลาน ญาติพี่น้องก่อน ผ่านการเรียนรู้จากการทำจริง (Action Learning) ด้วยการผลิตซ้ำ (Reproduction) บ่อย ๆ จนเกิดความชำนาญ โดยมีพ่อ - แม่ ญาติพี่น้องที่เห็นการทำเครื่องปั้นดินเผาคอยบอก คอยติ คอยแนะนำอย่างเป็นธรรมชาติ จากการที่พ่อ แม่ ญาติพี่น้องคอยถ่ายทอดความรู้ โดยใช้ภาษาโคราชในการสื่อสาร จึงทำให้เกิดความเข้าใจได้ง่ายขึ้น ลดช่องว่างทางความรู้ลง นอกจากนี้ชุมชนดั้งเดิมยังมีกลุ่มคนไม่มากนัก คนส่วนใหญ่จึงอยู่ร่วมกันแบบเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน มีความรัก ความสามัคคีและเปิดกว้าง จึงทำให้คนนอกครอบครัวที่สนใจเรียนรู้การทำเครื่องปั้นดินเผาสามารถเข้าไปเรียนรู้ได้

ผนวกกับอุปกรณ์ที่ใช้ขึ้นรูปในการปั้น ที่ทำจากไม้เนื้อแข็งที่เรียกว่าพะมอน มีน้ำหนักมากและต้องใช้มือหมุน ดังนั้น เมื่อมีคนนอกครอบครัวขอเข้ามาฝากตัวเป็นลูกศิษย์ เพื่อเรียนรู้การทำเครื่องปั้นดินเผา คนในชุมชนจึงให้โอกาสโดยไม่หวงวิชา โดยลูกศิษย์จะเริ่มจากการเข้ามาช่วยงานนายช่าง (ช่างปั้น) ก่อน หลังจากนั้นจึงค่อย ๆ พัฒนาเรียนรู้งานเครื่องปั้นดินเผาไปทีละขั้น โดยจะข้ามขั้นขึ้นมาเป็นช่างปั้นเลยไม่ได้

1.4 ผลลัพธ์ ผลลัพธ์คือผลจากการใช้ความรู้และการเรียนรู้ของคนในชุมชน ในช่วงของการพัฒนาชุมชนดั้งเดิม เน้นทำผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาเพื่อการยังชีพ ดังจะเห็นได้จากการทำเครื่องปั้นดินเผาเป็นอุปกรณ์ใช้สอย เช่น โอ่ง อ่าง กระถาง ไห ครก แป้ ร่อนยา (ที่บดยา) และยังเน้นทำเครื่องปั้นดินเผาเพื่อใช้แลกเปลี่ยนสิ่งที่ขาดแคลนแต่จำเป็นสำหรับใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น ข้าว ผัก ปลา เกลือ ที่สำคัญคือ การผลิตเครื่องปั้นดินเผาในช่วงนี้จะเป็นผลิตภัณฑ์แบบเผาแกร่ง มีความทนทาน เก็บน้ำได้ดี โดยเนื้อดินต่างจากดินที่อื่นตรงที่มีแร่เหล็กผสมอยู่มาก เมื่อเผาแกร่งแร่เหล็กและแร่ธาตุอื่น ๆ ที่เป็นส่วนผสมจะหลอมละลายเคลือบผิวภาชนะไปในตัวจะได้เครื่องปั้นดินเผาที่มีสีดำนํ้าตาลดำและสีแดงเลือดปลาไหล (เป็นสีที่ได้รับความนิยมว่าสวยที่สุด) และอุปกรณ์ที่ใช้ในการผลิตเครื่องปั้นดินเผายังคงเป็นอุปกรณ์แบบดั้งเดิม เช่น แป้นหมุนไม้เนื้อแข็ง พะมอน เตาเผาที่ทำจากจอมปลวกรูปทรงระฆังคว่ำ

ดังจะเห็นได้ว่า ลักษณะชุมชนการเรียนรู้ของชุมชนตำบลด่านเกวียน ในช่วงของการพัฒนาชุมชนดั้งเดิม คนในชุมชนยังยึดอาชีพทำนา ทำไร่ เป็นอาชีพหลัก และในชุมชนแต่เดิมมาไม่มีความรู้อะไรที่เด่นชัด จนเมื่อมีชาวข่า เข้ามาพักอาศัยในชุมชน และได้มีการทำเครื่องปั้นดินเผา เพื่อไว้ใช้สอยในชีวิตประจำวัน เช่น โอ่ง อ่าง กระถาง ไห ประกอบกับในชุมชนมีดินที่ถือเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญในชุมชน และเหมาะแก่การนำมาทำเครื่องปั้นดินเผา โดยคนในชุมชนสนใจเรียนรู้เกี่ยวกับการทำเครื่องปั้นดินเผากับชาวข่า พร้อมกับดึงความรู้ดังกล่าวเข้ามาในชุมชน นอกจากนี้คนในชุมชนได้มีการถ่ายทอดความรู้ต่อให้คนในครอบครัว ลูกศิษย์ ที่เข้ามาช่วยงานจากรุ่นสู่รุ่น และเน้นผลิตเครื่องปั้นดินเผา เพื่อยังชีพ โดยทำเครื่องปั้นดินเผาเพื่อใช้เป็นอุปกรณ์ ในชีวิตประจำวัน และเพื่อแลกเปลี่ยนกับสิ่งที่จำเป็นในการดำรงชีวิต จึงอาจกล่าวได้ว่าการพัฒนาในช่วงนี้เป็นช่วงของการสร้างความรู้ของชุมชน

2. ชุมชนตำบลด่านเกวียน ในช่วงของการพัฒนาไปสู่ชุมชนการเรียนรู้ (พ.ศ.2470-พ.ศ. 2530)

2.1 คนในชุมชน ในช่วงของการพัฒนาต่อเนื่องจากชุมชนดั้งเดิม จะเห็นการทำเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนในรูปแบบใหม่ ๆ และการคมนาคมที่สะดวกขึ้น ทำให้คนนอกชุมชนเข้าไปมีบทบาทในชุมชนมากขึ้น คนในชุมชนจึงไม่มีเพียงแค่คนดั้งเดิมและชาวข่าเท่านั้น ยังมีคน

กลุ่มอื่นๆ เข้าไปอยู่ในชุมชน อาทิ พ่อค้าชาวจีน นักวิชาการ ผู้ที่มีความรู้ด้านศิลปะและการออกแบบ ครูภูมิปัญญา ลูกศิษย์ ดังนี้

2.1.1 คนของชุมชนเดิม ซึ่งได้แก่ คนดั้งเดิมของด้านเกวียนและชาวข่า จากการศึกษาพบว่าจะเป็นคนที่ได้เรียนรู้การทำเครื่องปั้นดินเผามาจากชาว ข่า และนำความรู้ที่ได้มาฝึกฝน ด้วยการผลิตซ้ำบ่อย ๆ จนเกิดความเชี่ยวชาญ และสามารถปรับตัวรับความเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนได้ ซึ่งการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นส่งผลกระทบกับการทำเครื่องปั้นดินเผาของคนในชุมชน ทำให้คนในชุมชนเรียนรู้ที่จะปรับตัวและสนใจเปิดรับความรู้ใหม่ ๆ จากผู้รู้ที่เป็นคนนอกชุมชน เพื่อนำความรู้ใหม่ที่ได้เข้ามาต่อยอดความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมทำให้เครื่องปั้นดินเผาขายได้มากขึ้นเพราะเกิดจากการพัฒนารูปแบบให้ต่างไปจากเดิม ดังนั้น คนในชุมชนจึงเกิดสำนึกร่วมกันในการทำเครื่องปั้นดินเผาว่าทำให้พวกเขามีอยู่มีกิน และไม่ต้องทิ้งถิ่นฐานและครอบครัวออกไปหางานทำที่อื่น รวมทั้งเป็นงานสบายไม่ต้องออกไปตากแดดตากฝนแบกหาม

2.1.2 พ่อค้าชาวจีน จากการศึกษาพบว่าพ่อค้าชาวจีนเป็นคนกลุ่มแรกที่เข้าไปในชุมชนด้านเกวียนต่อจากชาวข่าที่ถือว่าเป็นคนจากภายนอกชุมชน ที่เข้ามาเปิดร้านขายของชำขึ้นภายในชุมชน สิ่งสำคัญคือพ่อค้าชาวจีนได้มีการให้ทุนในการทำเครื่องปั้นดินเผากับคนในชุมชน ในลักษณะของค่าฟืน ค่าอาหาร และมีเตาเผาเป็นของตนเองพร้อมกับเปิดให้คนในชุมชนเข้าไปใช้เผาเครื่องปั้น เพื่อแลกเปลี่ยนกับสิ่งจำเป็นในการดำรงชีวิต เช่น ข้าว รวมทั้งพ่อค้าชาวจีนยังรับเครื่องปั้นดินเผาที่คนในชุมชนผลิตออกมาได้ มาจ่ายแทนเงินสดจากการซื้อสินค้าในร้านชำดังกล่าว และพ่อค้าชาวจีนยังรับซื้อเครื่องปั้นดินเผาจากคนในชุมชน ในลักษณะของการเป็นพ่อค้าคนกลางเพื่อนำมาวางขายที่ร้านชำของตนเอง พร้อมกับที่จะมีกองคาราวานเกวียนจากหลายชุมชนเข้ามาซื้อเครื่องปั้นดินเผาจากร้านชำเพื่อนำไปขายต่อ การแลกเปลี่ยนและขายในลักษณะที่ทำให้เครื่องปั้นดินเผาได้รับการเผยแพร่ไปนอกชุมชน ทำให้เครื่องปั้นดินเผาเป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลาย

2.1.3 นักวิชาการ ผู้ที่มีความรู้ด้านศิลปะและการออกแบบ จากข้อมูลที่ศึกษาชี้ให้เห็นว่าคนจากกลุ่มอาจารย์จากวิทยาลัยเทคนิคภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลอีสาน นครราชสีมา) นักวิชาการกลุ่มแรกที่เข้าไปชุมชน กล่าวคือคณาจารย์เหล่านี้ได้นำนักศึกษาลงพื้นที่จริงในชุมชนตำบลด้านเกวียน เพื่อศึกษาศิลปะของด้านเกวียน เมื่อเข้ามาเห็นบรรยากาศในการทำเครื่องปั้นดินเผาของคนในชุมชน แล้วพบว่าทำเครื่องปั้นดินเผาขนาดใหญ่ทำให้สิ้นเปลืองแรงงานคน วัสดุดิบ และผลิตได้จำนวนน้อยและขายได้ราคาถูก ดังนั้นคนกลุ่มนี้จึงช่วยคิดพัฒนาการทำเครื่องปั้นดินเผาในรูปแบบใหม่ ๆ เช่น กระเบื้องติดผนัง แจกัน โอ่งขนาดเล็ก ที่ใส่ต้นไม้สำหรับแขวน และได้ทำเป็นตัวอย่างเพื่อให้คนในชุมชนได้ลองทำ เมื่อคนในชุมชนทำออกมาวางขายสร้างความพอใจให้กับลูกค้า ขายได้มากขึ้นและตั้งราคาได้

สูงกว่าราคาเดิมหลายเท่า กลุ่มนักวิชาการเหล่านี้เป็นจุดเปลี่ยนของการพัฒนาเครื่องปั้นดินเผาใน ส่วนของการพัฒนารูปแบบของผลิตภัณฑ์และสร้างตลาดขาย รวมทั้งพัฒนาอุปกรณ์การผลิต

2.1.4 วิกฤติปัญญาของชุมชน จากการศึกษาพบว่าเป็นคนในชุมชน ที่มีการทำ เครื่องปั้นดินเผามายาวนาน และมีการพัฒนาศักยภาพในการทำของตนเองมาโดยตลอด โดยใช้ ประสิทธิภาพและความคิดสร้างสรรค์ที่เกิดจากการเลียนแบบของจริงที่มีอยู่ตามธรรมชาติ ที่ สำคัญคือมีการแก้ไขปรับปรุงการทำเครื่องปั้นดินเผาของตนเองอย่างสม่ำเสมอ จนสามารถผลิต งานเครื่องปั้นดินเผาได้เหมือนของจริง ดูมีชีวิตชีวา สวยงามและซับซ้อน

ตัวอย่างเช่น นายหมี สิงห์ทะเล ที่เป็นผู้ดำเนินการทำเครื่องปั้นดินเผาเป็นรูป นกยูงเกาะอยู่บนขอนไม้ที่ถือเป็นงานละเอียดซับซ้อน และสามารถเลียนแบบธรรมชาติได้อย่าง ใกล้เคียง ซึ่งสามารถนำไปวางประดับบ้าน ประดับสวนได้อย่างสวยงาม

นายปิ่น บุญเนตร เป็นผู้คิดพัฒนาเตาเผาแบบเดิมที่เคยใช้จอมปลวกจาก ธรรมชาติ มาชุดทำเตาเผา เปลี่ยนมาเป็นการสร้างเตาเผาแบบก่อ ที่พยายามเลียนแบบจากเตา จอมปลวกที่มีอยู่เดิมโดยจะใช้อิฐที่ทำจากดินเหนียวผสมกับดินในนามาก่อเป็นเตาเผา ซึ่งเตาเผา แบบใหม่สามารถบรรจุเครื่องปั้นดินเผาได้มากกว่าเดิมและเผาได้ง่ายขึ้น

นายเปีย เกศมนตรีกุล เป็นผู้เปิดร้านขายเครื่องปั้นดินเผาเป็นร้านแรก รวมทั้งรับซื้อเครื่องปั้นดินเผา ในลักษณะของการเป็นพ่อค้าคนกลาง โดยรับซื้อกับผู้ผลิต เครื่องปั้นดินเผาในชุมชน เพื่อนำมาวางขาย

นายอยู่ เปลี่ยนกระโทก เป็นผู้มีส่วนประกอบไปกับกองคาราวานเกวียน เพื่อ นำเครื่องปั้นดินเผาจากด่านเกวียนออกไปแลกล้างที่ขาดแคลนแต่จำเป็นในการดำรงชีวิต อาทิ ข้าว ปลา เกลือ อาหาร ซึ่งคนเหล่านี้ถือได้ว่าเป็นแหล่งเรียนรู้ของคนในชุมชนและนอกชุมชนตำบล ด่านเกวียน

2.1.5 ลูกศิษย์ หมายถึงกลุ่มคนที่ขอฝากตัวเพื่อเข้ามาเรียนรู้การทำ เครื่องปั้นดินเผาจากครูภูมิปัญญา นายช่าง(ช่างปั้น) เช่น ในการทำเครื่องปั้นดินเผา อุปกรณ์ที่ใช้ ในการปั้นจะเป็นแป้นหมุนไม้ที่ทำจากไม้เนื้อแข็งที่เรียกว่าพะมอน จึงต้องมีผู้ช่วยที่จะคอยช่วย หมุนแป้นไม้ให้เข้าจังหวะกับช่างปั้น ซึ่งผู้ที่ฝากตัวเป็นลูกศิษย์จะเข้ามาเริ่มช่วยงานในหน้าที่นี้ก่อน แล้วค่อยๆ พัฒนาก้าวขึ้นไปเป็นช่างปั้นต่อไป

2.2 สิ่งแวดล้อมการเรียนรู้ จากกรอบในการศึกษาลักษณะชุมชนการเรียนรู้ สิ่งแวดล้อมของชุมชนในช่วงของการพัฒนาไปสู่ชุมชนการเรียนรู้ ประกอบไปด้วย

2.2.1 ความรู้ จากการศึกษาพบว่าคนในชุมชนแต่เดิมมาจะเน้นทำไร่ ทำนา และใน ชุมชนไม่มีความรู้อะไรที่เด่นชัด จนคนในชุมชนได้เรียนรู้การทำเครื่องปั้นดินเผาจากชาวข่า และ ดึงความรู้ดังกล่าวเข้ามาในชุมชน รวมทั้งยังได้มีการถ่ายทอดให้คนในครอบครัวในลักษณะแบบ บุคคลต่อบุคคล ไม่ว่าจะเป็นความรู้ในเรื่องดิน การปั้น การทำตลาดและเรื่องเผา แต่การพัฒนา ในช่วงระยะนี้ทำโดยการพัฒนาผ่านระบบการค้าขายสินค้าที่ก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้

ระหว่างคนในชุมชนด้วยกันเองและกับคนนอกชุมชน ซึ่งได้ก่อให้เกิดการต่อยอดความรู้และการสร้างความรู้ใหม่ขึ้น ซึ่งความรู้ใหม่ที่เกิดขึ้นในช่วงนี้ ประกอบไปด้วย

1) ความรู้เกี่ยวกับระบบตลาด จากการศึกษาพบว่าคนในชุมชนเกิดการเรียนรู้ที่จะปรับตัวในการดำรงชีวิต จากการที่มีพ่อค้าชาวจีนเข้ามาเปิดร้านชำขึ้นในชุมชนทำให้คนในชุมชนเกิดการเรียนรู้เพื่อการปรับตัวให้เข้ากับรูปแบบการดำเนินชีวิตใหม่ จากที่เคยอยู่อย่างเรียบง่าย หาของป่ากิน ข้าวของเครื่องใช้หาได้จากทรัพยากรในท้องถิ่น คนในชุมชนสนใจการทำเครื่องปั้นดินเผากันมากขึ้นเพราะรู้ว่าเครื่องปั้นดินเผาที่ทำออกมาสามารถนำมาขายให้กับร้านชำได้ นำมาแลกเปลี่ยนกับสิ่งที่จำเป็นในชีวิตประจำวันได้และนำมาใช้จ่ายแทนเงินสด จากการซื้อสินค้าในร้านชำได้ นอกจากนี้คนในชุมชนยังเรียนรู้ที่จะเปิดรับฟังข้อมูลความต้องการในผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาจากลูกค้า ซึ่งถือเป็นจุดเริ่มต้นของคนในชุมชนกับความรู้เกี่ยวกับระบบตลาด

2) ความรู้เกี่ยวกับการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ จากการศึกษาพบว่าในชุมชนได้เกิดจุดเปลี่ยนที่สำคัญขึ้นจากที่มีนักวิชาการ ผู้ที่มีความรู้ทางด้านศิลปะและการออกแบบได้เข้ามาในชุมชน จึงเห็นว่าคนในชุมชนทำเครื่องปั้นดินเผาในรูปแบบที่ใช้ความรู้ภูมิปัญญาดั้งเดิม เช่น ทำโอ่ง อ่าง กระถาง ไห จึงได้ช่วยพัฒนารูปแบบเครื่องปั้นดินเผาเป็นรูปแบบใหม่ ๆ แล้วทำเป็นตัวอย่างเพื่อให้คนในชุมชนลองทำ เช่น ทำกระเบื้องติดผนัง ที่ใส่ต้นไม้สำหรับแขวน โอ่งขนาดเล็ก โดยเครื่องปั้นดินเผารูปแบบใหม่ จะมีรูปทรงที่เล็ก มีรูปแบบที่เปลี่ยนไปจากเดิม ไม่เน้นทำผลิตภัณฑ์ในรูปแบบของอุปกรณ์ใช้สอยที่มีขนาดใหญ่ แต่มีการพัฒนาทำผลิตภัณฑ์ที่ใช้ประดับบ้าน และมีขนาดเล็กลงส่งผลให้คนในชุมชนสามารถผลิตได้มากและนำเข้าเตาเผาได้มากขึ้น ที่สำคัญคือสามารถตั้งราคาได้สูงกว่าเดิมหลายเท่า นอกจากนี้ยังพัฒนารูปแบบด้วยการทำสีลงบนพื้นผิวเครื่องปั้นดินเผาให้มีสีสัน แปลกใหม่และสะดุดตาแก่ผู้พบเห็น

3) ความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาอุปกรณ์ จากการศึกษาพบว่าเกิดจากครูภูมิปัญญาของชุมชน ที่มีประสบการณ์ในการทำเครื่องปั้นดินเผาอย่างยาวนาน จนสามารถมองเห็นเชื่อมโยงกับสิ่งที่ได้ไปเห็นจากภายนอก แล้วนำมาคิดปรับปรุงอุปกรณ์ในการทำเครื่องปั้นดินเผาเพื่อให้เหมาะกับสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนไปและงานผลิตเครื่องปั้นดินเผาที่มากขึ้น รวมทั้งเพื่อลดการใช้แรงงานคนลง เช่น การพัฒนาเตาเผา จากที่ใช้จอมปลวกรูปทรงระฆังคว่ำมาชุดเพื่อทำเตาเผา เปลี่ยนมาเป็นการทำเตาเผาแบบก่อแทน เพราะสภาพพื้นที่ในชุมชนเปลี่ยนไปจอมปลวกที่ขึ้นอยู่ตามธรรมชาติหายากขึ้น จึงต้องพัฒนาเตาเผาแบบก่อขึ้นและครูภูมิปัญญาบางท่านมีความรู้จากสถาบันทางการศึกษาและได้ไปเข้ารับการอบรมจากต่างประเทศในด้านการผลิตเครื่องปั้นดินเผา จึงนำประสบการณ์มาพัฒนาเตาเผาแบบอุตสาหกรรมขึ้น ซึ่งตอนหลังในชุมชนได้นำความรู้การทำเตาเผาโดยประยุกต์ทั้งสองแบบในการผลิตเครื่องปั้นดินเผา ซึ่งจาก

การพัฒนาความรู้เกี่ยวกับอุปกรณ์ ทำให้เกิดความเหมาะสมกับงาน ทำงานได้ประณีต สวยงาม ลดความเสียหายลง และทำงานได้ทันเวลา รวมทั้งลดการใช้แรงงานคนลง

4) ความรู้ที่เกิดขึ้นโดยบังเอิญจากคนในชุมชน จากการศึกษาพบว่า เป็นความรู้ที่คนในชุมชนไม่ได้วางแผนมาล่วงหน้า แต่เกิดจากความบังเอิญแล้วส่งผลต่อการพัฒนาการผลิตเครื่องปั้นดินเผาให้มีรูปแบบใหม่ ๆ ที่แตกต่างไปจากเดิม จนนำไปสู่การส่งออกไปขายยังต่างประเทศ อาทิ การทำเครื่องปั้นดินเผาขนาดเล็ก ที่เกิดจากการที่นักศึกษาจากวิทยาลัยเทคนิคภาคตะวันออกเฉียงเหนือ นั่งผิงไฟเผาร้านให้อาจารย์ จึงเอาดินเหนียวมาปั้นเป็นเม็ดกลม ๆ เล็ก ๆ โยนเข้ากองไฟ แล้วเกิดระเบิด จึงลองนำมาเผาในกระป๋องนมแทน จนปัจจุบันจะเผาในหม้อดินแทน แล้วจึงคิดสร้างสรรค์ทำเครื่องปั้นดินเผาในรูปแบบของสร้อยคอ จี้ ซึ่งถือเป็นจุดเริ่มต้นของการทำเครื่องปั้นดินเผาขนาดเล็ก และการที่คนในชุมชนได้นั่งใกล้กองไฟ ซึ่งอยู่ใกล้กับกองเครื่องปั้นดินเผาและวางตะเกียงไว้บนกองเครื่องปั้นดินเผา เอามือปิดโดนตะเกียงล้มข้างกองไฟ ทำให้น้ำมันไหลลงบนกองขี้เถ้า ด้วยความตกใจคนในชุมชนรีบจับตะเกียงและเครื่องปั้นดินเผาขึ้น จากนั้นใช้มือที่เปื้อนน้ำมันลูบไปบนตัวเครื่องปั้นดินเผา เมื่อปิดฝุ่นขี้เถ้าออกน้ำมันและขี้เถ้าทำให้ลายบนเครื่องปั้นดินเผาเกิดความชัดเจน ซึ่งเมื่อมีขี้เถ้าเข้าไปอุดอยู่ในลายเครื่องปั้นดินเผา ทำให้เกิดเครื่องปั้นดินเผาที่สวยงามเหมือนเป็นของเก่า จึงเป็นที่ถูกใจกับลูกค้าที่เข้ามาพบเห็น การทำปั้นเก่าเป็นที่นิยมมากทั้งลูกค้าชาวไทยและชาวต่างประเทศ ซึ่งถือเป็นจุดเริ่มต้นของการทำส่งออกขายไปยังต่างประเทศ และถือเป็นจุดเริ่มต้นให้คนในชุมชนคิดสร้างสรรค์พัฒนางานผลิตเครื่องปั้นดินเผาออกมาได้อย่างต่อเนื่อง

2.2.2 ทรัพยากรธรรมชาติ จากการศึกษาชุมชนในระยะนี้พบว่า มีแหล่งน้ำที่ดี เพราะมีแม่น้ำมูลไหลผ่านในพื้นที่ทางทิศตะวันออก ในขณะที่แม่น้ำมูลไหลผ่านบริเวณพื้นที่ที่มีลักษณะคดเคี้ยว ทำให้เกิดลำน้ำแยกออกจากลำน้ำเดิมและถ้าลำน้ำที่แยกออกมาต้น จะเรียกว่า “ตะกุด” ที่เวลาระดับน้ำลดลงจะเกิดตะกอนดินเหนียวสะสม ซึ่งถือเป็นแหล่งดินที่ดี เพราะมีแร่เหล็กผสมอยู่ในดิน เหมาะที่จะนำมาใช้ทำเครื่องปั้นดินเผา และในชุมชนยังมีป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์ ที่ส่งผลให้คนในชุมชนช่วงระยะนี้สนใจเรียนรู้เกี่ยวกับเทคนิคของการนำฟืนจากต้นไม้ต่าง ๆ มาเป็นฟืนใช้เผาเครื่องปั้นดินเผาที่ทำให้เครื่องปั้นดินเผา มีสีต่างกันไป ไม้รักฟ้า จะทำให้เครื่องปั้นดินเผา มีสีเขียวอมฟ้า ไม้ไผ่สด จะทำให้เครื่องปั้นดินเผา มีสีฟ้าหวิวเปิด ไม้ไผ่แห้ง จะทำให้เครื่องปั้นดินเผา มีสีเหลืองทอง ไม้รวก จะทำให้เครื่องปั้นดินเผา มีสีน้ำตาลส้ม แต่ทุกไม้ที่นำมาทำฟืน จะทำให้เครื่องปั้นดินเผา มีสีดำแซม นอกจากนี้คนในชุมชนยังเรียนรู้ที่จะนำทรัพยากรธรรมชาติในท้องถิ่นมาทำโรงโหล (สถานที่ทำเครื่องปั้นดินเผา อาทิ การนำหญ้าแฝกมาผูกหลังคา นำใบตองกล้วยที่แห้งมามัดรวมกันเพื่อทำเป็นฝา รวมไปถึงการหาจอมปลวกที่ขึ้นตามธรรมชาติ มาขุดทำเตาเผา การนำไม้เนื้อแข็ง มาทำเป็นหมุนสำหรับการปั้น สิ่งสำคัญในช่วงระยะนี้พบว่า ในช่วงดั้งเดิม ดินในชุมชน ทุกคนสามารถขุดได้อย่างอิสระแต่ในระยะนี้มี

การจับจองเป็นที่ทำมาหากินและขุดดินออกขายนาละ 200 - 300 บาท โดยคนในชุมชนยินดีซื้อไปเพื่อทำเครื่องปั้นดินเผา

2.2.3 แหล่งเรียนรู้ จากการศึกษาพบว่าในช่วงของการพัฒนาไปสู่ชุมชนการเรียนรู้ในชุมชนมีแหล่งเรียนรู้ที่โดดเด่น คือ สถานที่ที่ใช้ทำเครื่องปั้นดินเผา ที่คนในชุมชนช่วงนี้จะนิยมเรียกกันอย่างไม่ติดปากว่า โรงโห ซึ่งคนในชุมชนจะสร้างโรงโหแบบทรงต่ำโดยประยุกต์ทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนให้เกิดประโยชน์ ด้วยการใช้หญ้าแฝกมาผูกหลังคา และนำใบตองกล้วยที่ตากแห้งมามัดทำเป็นฝา ซึ่งในโรงโหจะเต็มไปด้วยบรรยากาศการเรียนรู้ การถ่ายทอดการเรียนรู้ผ่านการทำจริง ด้วยวิธีถ่ายทอดอย่างเป็นธรรมชาติ ที่ไม่ใช้การสอนกันแบบในห้องเรียน แต่จะเป็นลักษณะที่เริ่มด้วยการที่พ่อ-แม่ จะนำลูกไปเลี้ยงที่โรงโห โดยที่แม่จะเข้าไปเป็นลูกมือเพื่อช่วยพ่อทำงาน ลูกได้เห็นและซึมซับบรรยากาศมาโดยตลอด เมื่อโตพอที่จะช่วยงานได้ จะเริ่มเข้าไปช่วยหยิบจับ ส่งอุปกรณ์ต่าง ๆ ให้พ่อ-แม่ ก่อน จนต่อมาเมื่อถึงวัยที่พอจะทำเครื่องปั้นดินเผาได้ เด็กจะเริ่มเข้าไปลองฝึก หลังจากที่ได้เลิกงานในแต่ละวัน จากที่ได้อยู่ในบรรยากาศและเห็นคนในครอบครัวทำมาโดยตลอด จึงลองฝึกทำดู เมื่อพ่อ-แม่ญาติพี่น้องเห็นจะเข้ามาดู มาช่วยแนะนำ ช่วยบอก ช่วยติ ชม อย่างเป็นธรรมชาติ ซึ่งเป็นลักษณะของการถ่ายทอดความรู้กันในครอบครัวอย่างเป็นธรรมชาติ นอกจากนี้ยังสะท้อนให้เห็นวิถีชีวิตคนในชุมชนมีการทำเครื่องปั้นดินเผาที่เน้นความสัมพันธ์แบบเครือญาติ โดยผู้วิจัยได้ศึกษาพบว่าในชุมชนตำบลด่านเกวียนมีโครงสร้างชุมชน (Structure) แบบเครือญาติ ที่ทุกคนในชุมชนจะรู้จักกันหมดว่าคนในชุมชนเป็นลูกหลานใคร อยู่บ้านไหน และจะอยู่อาศัยกันแบบครอบครัวใหญ่ ดังนั้น พอมาเริ่มทำเครื่องปั้นดินเผา จะเริ่มถ่ายทอดจากปู่-ย่า ตา-ยายมาแล้วถ่ายทอดมาสู่รุ่นพ่อ-แม่ แล้วถ่ายทอดต่อมายังรุ่นลูก รุ่นลูกก็จะถ่ายทอดต่อไปยังรุ่นหลาน ประกอบกับคนในครอบครัวเดียวกันสามารถสื่อสาร (Communication) กันได้ง่าย ด้วยการใช้ภาษาถิ่นคือภาษาโคราช ทำให้เกิดความเข้าใจได้เป็นอย่างดี

นอกจากยังเน้นการถ่ายทอดความรู้ให้กับลูกศิษย์ที่เข้ามาฝากตัวเพื่อเรียนรู้การทำเครื่องปั้นดินเผาด้วย ในขณะที่ยังใช้อุปกรณ์การทำแบบดั้งเดิม โดยเฉพาะแป้นหมุนไม้เนื้อแข็งที่เรียกว่า พะมอน ที่ต้องใช้ลูกศิษย์ในการหมุน ยิ่งไปกว่านั้นในช่วงระยะนี้ยังมีแหล่งเรียนรู้ที่เป็นบุคคลที่สำคัญ คือ ครูภูมิปัญญาที่คนในชุมชนให้ความเคารพนับถือในฐานะผู้อาวุโสและยอมรับในด้านประสบการณ์และความเชี่ยวชาญในการทำเครื่องปั้นดินเผาในรูปแบบที่ยาก สลับซับซ้อนและเลียนแบบธรรมชาติได้ใกล้เคียง เพราะเกิดจากการฝึกฝนและพัฒนาการทำมาอย่างยาวนาน จนเป็นที่ยอมรับกับลูกค้า ทำให้ผลิตภัณฑ์ขายได้อย่างต่อเนื่องโดยที่ครูภูมิปัญญายินดีและเต็มใจให้คนในชุมชนที่สนใจเรียนรู้เกี่ยวกับการทำเครื่องปั้นดินเผา สามารถเข้ามาซักถาม พูดคุย เพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างกันได้ตลอดเวลา รวมทั้งในขณะที่ครูภูมิปัญญาคิดหรือพัฒนาปรับปรุงอะไรใหม่ ๆ ได้จะเรียกให้คนในชุมชนเข้ามาดู เพื่อรับรู้และนำกลับไปทำต่อที่บ้านตนเอง

2.3 กระบวนการเรียนรู้ของคนในชุมชน จากการศึกษาพบว่าคนในชุมชนในช่วงของการพัฒนาไปสู่ชุมชนการเรียนรู้ ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงจากการมีร้านชำขึ้นในชุมชน คนในชุมชนได้เกิดการเรียนรู้เชิงปรับตัว (Adaptive Learning) เพื่อให้ตนเองดำรงชีวิตอยู่ได้และได้รับประโยชน์จากการทำเครื่องปั้นดินเผา ด้วยการเรียนรู้ในเรื่องระบบตลาดที่เกิดจากร้านชำในชุมชนได้รับซื้อเครื่องปั้นดินเผาที่คนในชุมชนผลิตออกมาได้ และร้านชำยังให้ทุนทำเครื่องปั้นดินเผาที่เป็นพื้น อาหาร นอกจากนี้ทางร้านยังให้คนในชุมชนสามารถนำเครื่องปั้นดินเผามาขายแทนเงินสดได้ รวมทั้งจากที่มีกองคาราวานเกวียนเข้ามาซื้อเครื่องปั้นดินเผาที่ร้านชำและมาบอกถึงความต้องการของลูกค้า ทำให้คนในชุมชนเรียนรู้เพื่อปรับตัวรับความเปลี่ยนแปลงและสนใจทำเครื่องปั้นดินเผากันมากขึ้น เพราะนอกจากจะทำไว้ใช้ ยังนำมาแลกเปลี่ยนและขายได้ด้วย ซึ่งในช่วงนี้คนในชุมชนมีการแลกเปลี่ยนความรู้ (Share) ระหว่างคนในชุมชนด้วยกัน เพื่อทำเครื่องปั้นดินเผาให้เป็นที่พอใจกับผู้ซื้อและจากที่ได้เกิดจุดเปลี่ยนที่สำคัญขึ้นในชุมชน จากที่มีนักวิชาการ ผู้ที่มีความรู้ด้านศิลปะและการออกแบบได้เข้ามาในชุมชน และได้มาเห็นคนในชุมชนทำเครื่องปั้นดินเผา จึงได้คิดออกแบบให้เครื่องปั้นดินเผาของชุมชนมีรูปแบบใหม่ ๆ ที่แตกต่างกันไปจากเดิมและมีขนาดเล็กลง แล้วลองทำเป็นตัวอย่างให้คนในชุมชนลองทำ ซึ่งคนในชุมชนในระบะนี้ได้เปิดรับความรู้ใหม่ (Knowledge Acquisition) จากผู้รู้ นักวิชาการจากนอกชุมชนเหล่านี้ ผ่านการเรียนรู้โดยการทำตาม เพื่อนำความรู้ใหม่ที่ได้เข้ามาต่อยอดความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาดั้งเดิม โดยก่อนหน้านี้คนในชุมชนได้มีการเรียนรู้การทำเครื่องปั้นดินเผาและการผลิตมาโดยตลอด (Reproduction) จนเกิดความเชี่ยวชาญ เมื่อมีความรู้ใหม่เข้ามาจึงสามารถเปิดรับด้วยการเรียนรู้ และนำความรู้ใหม่เข้ามาต่อยอดได้ทันที โดยไม่ทิ้งความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาดั้งเดิม จนเกิดผลิตภัณฑ์ใหม่ (New Product) ที่สร้างความพอใจให้กับลูกค้า ลูกค้าสั่งซื้อเป็นจำนวนมากและสามารถตั้งราคาได้สูงกว่าเดิม สร้างรายได้ให้คนในชุมชนได้เป็นอย่างดี คนในชุมชนมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ทำให้คนในชุมชนเกิดสำนึกร่วมกันว่าการทำเครื่องปั้นดินเผาทำให้พวกเขามีอยู่ มีกิน และเป็นอาชีพที่ทำอยู่ในบ้านเกิดได้ โดยไม่ต้องทิ้งถิ่นฐานออกไปหางานทำที่อื่นและสามารถอยู่พร้อมหน้าพร้อมตากับครอบครัวได้ นอกจากนี้คนในชุมชนยังได้เน้นการถ่ายทอดความรู้สู่คนรุ่นต่อไปอย่างต่อเนื่อง (Knowledge Transfer)

โดยในช่วงระยะนี้ได้เกิดคนอีกกลุ่มหนึ่ง ซึ่งมาจากคนในชุมชนที่ทำเครื่องปั้นดินเผามานาน จนเกิดประสบการณ์และมีการพัฒนาศักยภาพในการทำด้วยการทำซ้ำ ๆ อยู่เป็นประจำ (Reproduction) จนเกิดความเชี่ยวชาญในการทำและพัฒนาเป็นความรู้ฝังลึกในตัวบุคคล (Tacit Knowledge) ดังจะเห็นได้จากการทำเครื่องปั้นดินเผาที่มีรูปแบบที่ยาก มีลวดลายที่ซับซ้อนและสามารถทำออกมาใกล้เคียงกับของจริงได้อย่างสวยงาม รวมทั้งสามารถเก็บรายละเอียดได้เป็นอย่างดี เมื่อลูกค้าเห็นจึงเกิดความพอใจและเข้ามาซื้อเป็นจำนวนมาก เมื่อคนในชุมชนเห็นถึงความสำเร็จดังกล่าว จึงเกิดการยอมรับ (Acceptance) ว่าเป็นผู้นำในการทำเครื่องปั้นดินเผาและทำได้สำเร็จ จนคนในชุมชนให้การยกย่องคนเหล่านี้ว่าเป็นครูภูมิปัญญาของชุมชน ซึ่งครู

ภูมิปัญญาถือเป็นแหล่งเรียนรู้ที่เป็นบุคคล โดยที่คนในชุมชนสามารถเข้ามาแสวงหาความรู้ (Knowledge Acquisition) จากครูภูมิปัญญาเหล่านี้ได้ตลอด โดยเรียนรู้ผ่านการทำจริง (Action Learning) ซึ่งจะมีครูภูมิปัญญาคอยให้คำแนะนำ คอยติ คอยบอก (Coach) ในขณะที่ทำงานเกิดความเข้าใจ นอกจากนี้ครูภูมิปัญญาที่เปรียบเสมือนเป็นผู้นำชุมชนยังได้ร่วมกับคนในชุมชนและประสานกับผู้รู้ นักวิชาการคิดปรับปรุงอุปกรณ์ที่ใช้ทำเครื่องปั้นดินเผา (Distill) ให้เหมาะสมกับงานที่ต้องผลิตเครื่องปั้นดินเผาเป็นจำนวนมากขึ้นและให้ทันเวลารวมทั้งลดการใช้แรงงานคนลงและลดการพึ่งพิงธรรมชาติ โดยคิดสร้างสรรค์อุปกรณ์ ผ่านการมองเชื่อมโยงความรู้ใหม่ ๆ ที่ได้ไปพบเห็นจากภายนอกชุมชน ผสมกับประสบการณ์เดิมที่ตนเองมีอยู่ เช่น การพัฒนาที่เปลี่ยนจากการหาจอมปลวกที่ขึ้นตามธรรมชาติ มาชุดทำเตาเผา โดยหันมาทำเป็นเตาเผาแบบก่อ เตาเผาแบบอุตสาหกรรมแทน หลังจากนั้นครูภูมิปัญญาจะเรียกให้คนในชุมชนมารับรู้ร่วมกัน ผ่านการเรียนรู้เป็นกลุ่ม (Team Learning) โดยทุกคนที่เข้ามาสามารถแลกเปลี่ยนความรู้ ข้อสงสัยกับครูภูมิปัญญา (Share) เพื่อนำความรู้ที่ได้กลับไปพัฒนาตนเอง (Knowledge Usage)

ในช่วงนี้คนในชุมชนยังได้พัฒนารูปแบบในการผลิตเครื่องปั้นดินเผาออกมาอย่างต่อเนื่อง ผ่านการเรียนรู้โดยบังเอิญ (Learning by Accident) ที่ก่อให้เกิดความรู้ใหม่ (New Knowledge) อาทิ การทำปั้นเก่าที่คนในชุมชนคิดขึ้นได้ จากการมีอุบัติเหตุจากตะเกียงลมบริเวณกองเครื่องปั้นดินเผา จึงได้ใช้มือที่เปื้อนน้ำมันตะเกียงไปปิดฝุ่นซ้เก่าบนเครื่องปั้นดินเผาทำให้เกิดลวดลายที่ปรากฏชัดเจนพื้นผิวเครื่องปั้นดินเผาและยังทำให้เครื่องปั้นดินเผามีสีที่ดูเหมือนเป็นของเก่า ซึ่งเป็นที่นิยมของลูกค้าและต่อมาครูภูมิปัญญาของชุมชนได้คิดสร้างสรรค์ (Creation) ต่อยอดจากการทำปั้นเก่าแบบเดิม ด้วยการนำดินขาวมาใช้เคลือบบนตัวเครื่องปั้นดินเผาแทนซ้เก่าแบบเดิม ทำให้ผลิตภัณฑ์ใหม่มีลวดลายเด่นชัด สวยงามและยังคิดพัฒนาลวดลายให้ซับซ้อนมากขึ้น (Innovation)

การพัฒนาในช่วงนี้จะเห็นว่าครูภูมิปัญญาถือเป็นผู้นำ (Leadership) ที่สำคัญของชุมชนเพราะจากประสบการณ์ในการทำเครื่องปั้นดินเผาอย่างยาวนาน ผสมกับความสามารถมองสิ่งรอบ ๆ ตัว แล้วประยุกต์เข้ามาพัฒนาปรับปรุงให้เหมาะสมกับงานมากขึ้น และจากการที่ชุมชนนี้มีโครงสร้างชุมชน (Structure) แบบเครือญาติที่คนในชุมชนจะรู้จักกันว่าใครอยู่บ้านไหน เป็นลูกหลานใคร และครัวเรือนไหนที่มีความโดดเด่นในการทำเครื่องปั้นดินเผา คนในชุมชนเกิดการยอมรับถึงการเป็นผู้ประสบผลสำเร็จในการทำเครื่องปั้นดินเผามากกว่าผู้อื่น รวมทั้งครูภูมิปัญญาเป็นผู้มีความอาวุโสในชุมชน คนในชุมชนจะให้ความเคารพ นับถือ เชื่อฟัง พร้อมทั้งที่ครูภูมิปัญญาของชุมชนจะมองคนในชุมชนเสมือนเป็นลูกหลาน และยินดีถ่ายทอดความรู้ (Knowledge Transfer) ให้กับคนในชุมชนที่สนใจเข้ามาเรียนรู้ โดยใช้การสื่อสารแบบแนวราบ (Communication) ที่ไม่ใช่การสั่งการ ผ่านการพูดด้วยภาษาโคราช ดังนั้นคนในชุมชนจึงเกิดความสบายใจที่จะเข้ามาพบ มาพูดคุยด้วย ที่สำคัญคือครูภูมิปัญญามีอุดมการณ์ในการทำ

เครื่องปั้นดินเผาและคิดเสมอว่าการที่ชุมชนตำบลด่านเกวียนจะพัฒนาต่อไป ต้องเกิดจากทุกครัวเรือนไม่ใช่ก้าวหน้าเพียงครัวเรือนใดครัวเรือนหนึ่ง

นอกจากนี้คนในชุมชนยังคิดสร้างสรรค์พัฒนารูปแบบเครื่องปั้นดินเผา (Creation) ผ่านการเรียนรู้โดยบังเอิญ (Learning by Accident) จากการนั่งเฝ้าร้าน แล้วลองโยนดินที่ปั้นเป็นก้อนกลมเล็ก ๆ เข้ากองไฟ แล้วเกิดระเบิดจึงคิดหากระป๋องนมมาลองและนำดินก้อนเล็ก ๆ เข้ามาเผา ปรากฏว่าดินไม่ระเบิด คนในชุมชนจึงคิดสร้างสรรค์ทำเครื่องปั้นดินเผาขนาดเล็กออกมาโดยทำเป็นรูปแบบของสร้อยคอ จี้ห้อยคอ ซึ่งถือเป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาผลิตภัณฑ์ลักษณะของเครื่องปั้นดินเผาขนาดเล็กที่เป็นเครื่องประดับ (New Knowledge) ซึ่งเป็นผลิตภัณฑ์ที่มีความแตกต่างไปจากเดิมและมีประโยชน์ใช้สอยเปลี่ยนไป เมื่อลูกค้าเห็นจึงสนใจซื้อหาไปเป็นจำนวนมาก จากการคิดพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้มีขนาดเล็ก พร้อมกันนั้นคนในชุมชนได้เริ่มรู้จักระบบตลาด ด้วยการเอาโต๊ะพับมาวางข้างทาง เพื่อนำเครื่องปั้นดินเผาขนาดเล็กออกมาวางขาย โดยในช่วงการพัฒนาไปสู่ชุมชนการเรียนรู้คนในชุมชนมีการผลิตเครื่องปั้นดินเผาเพื่อทำการค้า ทำให้ช่วงนี้คนในชุมชนหันมาสนใจทำเครื่องปั้นดินเผากันมากขึ้น และลดการทำนา ทำไร่ลง พร้อมกันนั้นคนในชุมชนได้ถ่ายทอดความรู้ (Knowledge Transfer) เกี่ยวกับการทำเครื่องปั้นดินเผาให้คนในครอบครัว ญาติพี่น้อง และยังรวมถึงลูกศิษย์ที่เข้ามาฝากตัวเพื่อเรียนรู้การทำเครื่องปั้นดินเผาด้วย

2.4 ผลลัพธ์ จากการศึกษพบว่าผลลัพธ์เครื่องปั้นดินเผาที่ได้เกิดจากการเปิดรับความรู้ใหม่ๆ ที่เกิดจากการมีคนนอกชุมชนเข้ามาในชุมชน อาทิ พ่อค้าชาวจีนเข้ามาเปิดร้านชำภายในชุมชน นักวิชาการ ผู้รู้ที่มีความรู้ด้านศิลปะและการออกแบบ เข้ามาช่วยพัฒนารูปแบบการทำเครื่องปั้นดินเผาแบบใหม่ๆ ทำให้คนในชุมชนเริ่มรู้จักและเข้าใจระบบตลาด ในช่วงพ่อค้าชาวจีนเข้ามาเปิดร้านชำ พร้อมกับที่คนในชุมชนสนใจเรียนรู้และฝึกทำเครื่องปั้นดินเผาจนเชี่ยวชาญ จากการที่มีนักวิชาการ ผู้รู้ด้านศิลปะและการออกแบบเข้ามาช่วยออกแบบและทำเป็นตัวอย่างให้ดู คนในชุมชนจึงเต็มใจเปิดรับความรู้ใหม่เข้ามาต่อยอดความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมส่งผลให้เกิดผลิตภัณฑ์ใหม่ที่มีขนาดเล็กลงและแปลกตาไปจากเดิม ทำให้ผลิตได้มากขึ้นเพราะนำเข้าเตาเผาได้ง่ายและใส่ได้เป็นจำนวนมาก อาทิ กระเบื้องติดผนัง แจกัน ที่ใส่ต้นไม้สำหรับแขวน โอ่งใส่น้ำที่มีขนาดเล็ก พร้อมกันนั้นในช่วงนี้คนในชุมชนที่เป็นครูภูมิปัญญาได้คิดพัฒนาอุปกรณ์ที่ใช้ทำเครื่องปั้นดินเผาให้เหมาะสมกับงานที่ต้องผลิตเป็นจำนวนมาก เช่น พัฒนาเตาเผาเป็นเตาเผาแบบก่อ แบบอุตสาหกรรม

ต่อมาคนในชุมชนได้คิดสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาในรูปแบบใหม่ ๆ ขึ้น โดยบังเอิญออกมาอย่างต่อเนื่อง อาทิ เครื่องปั้นดินเผาในรูปแบบที่เรียกว่า “การปั้นเก๋า” ที่จะได้ผลิตภัณฑ์ที่มีรูปแบบคล้ายเป็นของเก่าที่มีสีคลาสิค สวยงามและแปลกใหม่ไปจากเดิม ซึ่งสร้างความพอใจให้กับลูกค้าทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศและเป็นจุดเริ่มต้นของการทำเครื่องปั้นดินเผาออกไปขายยังต่างประเทศ และต่อมาคนในชุมชนยังได้คิดสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์

เครื่องปั้นดินเผาขนาดเล็ก ที่ทำเป็นเครื่องประดับ เช่น สร้อยคอ จี้ห้อยคอ ซึ่งถือเป็นการพัฒนาผลิตภัณฑ์ใหม่ (New Product) ที่แตกต่างไปจากผลิตภัณฑ์เดิม จะเห็นได้ว่าผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาในช่วงนี้เป็นผลิตภัณฑ์เพื่อทำการค้า ส่วนอุปกรณ์ในการทำมีการพัฒนาและใช้อุปกรณ์ใหม่ เช่น เตาเผา เพื่อให้เหมาะกับงานและเวลา

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า ลักษณะชุมชนการเรียนรู้ของชุมชนตำบลด่านเกวียนในช่วงของการพัฒนาไปสู่ชุมชนการเรียนรู้จึงพบว่า คนในชุมชนมีความเชี่ยวชาญจากการฝึกฝนการทำเครื่องปั้นดินเผา จากที่ได้เรียนรู้มาจากชาวข่า จนกระทั่งเกิดความเปลี่ยนแปลงขึ้นในชุมชน จากการที่มีพ่อค้าชาวจีนเข้ามาเปิดร้านขายของชำในชุมชน ทำให้คนในชุมชนเข้าใจระบบตลาด จนนำไปสู่การสนใจเรียนรู้ การทำเครื่องปั้นดินเผากันมากขึ้น หลังจากนั้น ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นในชุมชน ที่มีนักวิชาการ ผู้รู้ในด้านศิลปะและการออกแบบได้เข้ามาในชุมชน ได้มาช่วยออกแบบผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาให้มีรูปแบบใหม่ ๆ ที่แตกต่างไปจากเดิม ทำให้ลูกค้าพอใจ เข้ามาหาซื้อเป็นจำนวนมาก และสามารถตั้งราคาได้สูงกว่าเดิมมาก ทำให้คนในชุมชนสนใจเรียนรู้และเปิดรับความรู้ใหม่ ๆ จากคนนอกชุมชนเหล่านี้เข้ามาต่อยอดความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาดั้งเดิม จึงส่งผลให้เกิดผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาใหม่ ๆ ออกมาสู่ตลาด ที่เป็นผลิตภัณฑ์ ที่มีรูปแบบ ที่แตกต่างไปจากเดิมและเน้นประโยชน์ไว้ใช้สอยมากขึ้น เช่น กระเบื้องติดผนัง ที่ใส่ต้นไม้สำหรับแขวน แจกัน โอ่งขนาดเล็ก ยิ่งไปกว่านั้น จากการเปิดรับความรู้ใหม่ ๆ จากคนนอกชุมชน ทำให้คนในชุมชนเกิดความคิดสร้างสรรค์ การผลิตเครื่องปั้นดินเผาในรูปแบบใหม่ ๆ ออกมาอย่างต่อเนื่อง เช่น การทำปั้นเก๋า การทำเครื่องปั้นดินเผาขนาดเล็กที่เป็นเครื่องประดับ ตลอดจนมีการพัฒนาอุปกรณ์ที่เกิดจากสภาพสิ่งแวดล้อมของชุมชนเปลี่ยนแปลง จอมพลวกรูปทรงระฆังคว่ำ ที่ใช้ทำเตาเผาหายากขึ้น จึงคิดทำเตาเผาแบบก่อขึ้น พร้อมกันนั้นคนในชุมชนได้เน้นถ่ายทอดความรู้ให้กับคนในครอบครัว ญาติพี่น้อง รวมทั้งลูกศิษย์ที่ขอฝากตัวเพื่อเข้ามาเรียนรู้การทำเครื่องปั้นดินเผา โดยคนในชุมชนช่วงเวลานี้จะเน้นผลิตเครื่องปั้นดินเผาเพื่อการค้า ทำเพื่อสร้างรายได้ เข้ามาใช้งานโดยเน้นผลิตเครื่องปั้นดินเผาเพื่อการค้า ทำเพื่อสร้างรายได้

องค์ประกอบที่สำคัญที่ทำให้เกิดการถ่ายทอดการเรียนรู้ร่วมกันให้เร็วขึ้น ซึ่งในช่วงของการพัฒนาชุมชนการเรียนรู้ได้มีโครงสร้างพื้นฐานในด้านการคมนาคม จากการศึกษาพบว่า เริ่มจากในชุมชนตำบลด่านเกวียนในอดีตเป็นสถานีพักเกวียน ที่จะมีบรรดาเกวียนจากต่างชุมชนเข้ามา โดยนำอาหาร ปลา ผักต่าง ๆ มาแลกเปลี่ยนข้าวของ เครื่องใช้ที่ทำจากชุมชนตำบลด่านเกวียน และรอรับโอ่ง ครก กระดาษรึนน้ำข้าว และที่รองขาตักกับข้าวไปขาย โดยใช้เส้นทางเกวียน ซึ่งสองข้างทางเป็นป่ารกทึบ ทางแคบไม่ค่อยสะดวก จะมีรถโบราณวิ่งบ้างแต่น้อย ส่วนใหญ่คนจะใช้เกวียนเป็นหลัก และในระยะต่อมาได้มีการทำถนนดินลูกรังขึ้น ในช่วงประมาณปี พ.ศ. 2514 - 2515 ยังไม่มีรถโดยสารและรถประจำทาง คนในชุมชนจะเดินทางไปตามที่ต่าง ๆ จะใช้วิธีการโบกรถเพื่อขอโดยสารไปด้วย ต่อมาถนนสายนครราชสีมา - โชคชัยที่เคยขรุขระขณะนั้น ได้มีการซ่อมแซมให้ดีขึ้น โดยมีถนน 1 สาย 2 เลน สำหรับวิ่งสวนสลับกันไปมา

และมีรถประจำทางในหมู่บ้าน 1 คัน วิ่งไปกลับทั้งวันเพียงรอบเดียวโดยที่รถประจำทางจะเริ่มออกจากด่านเกวียนในเวลา 3.00 น (ตี 3) ของทุกวันเพื่อวิ่งเข้าไปในเมือง จนถึงเวลา 10.00 น. รถโดยสารคันเดิมจะวิ่งออกจากในเมืองกลับเข้าด่านเกวียน

3. การพัฒนาไปสู่ชุมชนการเรียนรู้และการต่อยอดความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาไปทำในเชิงพาณิชย์ (พ.ศ.2530 ถึงปัจจุบัน)

การพัฒนาช่วงนี้ถือได้ว่าเป็นช่วงปัจจุบันของด่านเกวียนที่มีการปรับเปลี่ยนจากชุมชนดั้งเดิมมาเป็นชุมชนการเรียนรู้ที่มีการใช้ความรู้ภูมิปัญญาให้เกิดประโยชน์อย่างแท้จริง ซึ่งองค์ประกอบของชุมชนการเรียนรู้เป็นดังนี้

3.1 คน จะประกอบไปด้วย คนในชุมชนที่ประกอบอาชีพทำเครื่องปั้นดินเผา ครูภูมิปัญญา ผู้นำชุมชน นักธุรกิจจากภายนอกชุมชน คนรับจ้าง ครู อาจารย์ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

3.1.1 คนในชุมชนที่ประกอบอาชีพทำเครื่องปั้นดินเผา จากการศึกษาพบว่าคนในชุมชน ในช่วงระยะเวลานี้เป็นช่วงต่อเนื่อง จากการเปิดรับความรู้ใหม่จากนักวิชาการ ผู้ที่มีความรู้ด้านศิลปะและการออกแบบแล้วนำความรู้ที่ได้มาต่อยอดความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมทำให้เกิดผลิตภัณฑ์ใหม่ที่ถูกใจลูกค้า ทำให้เกิดการขายได้และราคาสูงกว่าเดิม ดังนั้นคนในชุมชนจึงสนใจเรียนรู้การทำเครื่องปั้นดินเผากันมากขึ้น และเน้นนำความรู้ในการทำเครื่องปั้นดินเผาทำเป็นอาชีพ โดยมุ่งเน้นไปที่การตอบสนองความพึงพอใจของลูกค้าเป็นหลัก ด้วยการเน้นพัฒนารูปแบบและประโยชน์ในการใช้สอยของผลิตภัณฑ์เป็นหลัก พร้อมกับดูทิศทางกระแสความต้องการของคนในสังคม ด้วยการเปิดรับข้อมูล ข่าวสาร ความรู้ใหม่ ๆ จากภายในและภายนอกชุมชน รวมไปถึงสื่อต่าง ๆ เพื่อนำข้อมูล ข่าวสาร ความรู้ต่าง ๆ ที่ได้มาพัฒนางานผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาให้ทันสมัย และเป็นที่ต้องการกับลูกค้าทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ โดยเน้นเพื่อทำรายได้ให้กับตนเองและครอบครัว พร้อมกันนั้นยังเปิดรับฟังคำแนะนำจากลูกค้าโดยตรง เพื่อนำมาปรับปรุงพัฒนางานผลิตเครื่องปั้นดินเผาให้ตรงตามความพอใจของลูกค้าให้มากที่สุด และผลิตภัณฑ์มีคุณภาพมากยิ่งขึ้น เพื่อให้ลูกค้ายอมรับในระดับสากล ยิ่งไปกว่านั้นยังคิดปรับปรุงอุปกรณ์ในการทำเครื่องปั้นดินเผาให้มีความทันสมัยมากกว่าเดิม มีการขยายโรงงานการผลิตออกไปและมีการบริหารการจัดการอย่างเป็นระบบ

3.1.2 ครูภูมิปัญญา จากการศึกษาพบว่าในช่วงระยะเวลาของการพัฒนาไปสู่การทำในเชิงพาณิชย์นี้ ครูภูมิปัญญาประกอบไปด้วย 2 กลุ่มคือ

1) ครูภูมิปัญญาที่พัฒนามาจากช่างปั้นดั้งเดิม ที่มีการทำเครื่องปั้นดินเผามานาน โดยที่ครูภูมิปัญญากลุ่มนี้จะไม่มีความรู้ด้านศิลปะและการออกแบบ รวมทั้งไม่ได้รับการศึกษาสูงจากสถาบันทางการศึกษา แต่ได้เรียนรู้และสืบทอดความรู้ในการทำเครื่องปั้นดินเผาแบบดั้งเดิมมาโดยตลอด รวมทั้งได้เรียนรู้ในขั้นตอนการทำเครื่องปั้นดินเผาและการใช้อุปกรณ์ที่เป็นแบบดั้งเดิม ซึ่งครูภูมิปัญญากลุ่มนี้มีประสบการณ์ในการทำเครื่องปั้นดินเผามานาน จน

สามารถเชื่อมโยงสิ่งที่เห็นรอบ ๆ ตัวมาประยุกต์เข้ากับงานผลิตเครื่องปั้นดินเผา พร้อมกันนั้นยังมีฝีมือในการทำออกมาประณีตและเก็บรายละเอียดได้ดี จนเมื่อนำผลิตภัณฑ์ออกมาวางขาย จึงเป็นที่พอใจกับลูกค้าจนคนในชุมชนเห็นจึงเกิดการยอมรับในตัวครุภูมิปัญญา (Acceptance) ว่าเป็นผู้รู้จริงในการทำเครื่องปั้นดินเผาแบบดั้งเดิม จนเป็นผู้มีความรู้ฝังลึกในตัวบุคคล (Tacit Knowledge) ในเรื่องนี้ และคนในชุมชนรู้และเห็นมาตลอดว่าเป็นผู้ทำเครื่องปั้นดินเผาจนประสบผลสำเร็จ ที่เริ่มจากการทำเพื่อใช้สอย จนพัฒนามาทำส่งออกขายไปยังต่างประเทศที่สร้างรายได้ให้กับตนเองและครอบครัวได้เป็นอย่างดี โดยกว่าจะมาถึงความสำเร็จในวันนี้ครุภูมิปัญญาได้เรียนรู้การทำเครื่องปั้นดินเผาจากความผิดพลาดความล้มเหลวที่เกิดขึ้น แล้วนำข้อผิดพลาดเหล่านั้นมาแก้ไข ปรับปรุง จนสามารถทำได้ดี นอกจากนี้ครุภูมิปัญญาในกลุ่มนี้ยังยินดีและเต็มใจถ่ายทอดความรู้ (Knowledge Transfer) ให้กับทุกคนที่สนใจเข้ามาพูดคุยซักถามเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ในการทำเครื่องปั้นดินเผา โดยครุภูมิปัญญาในกลุ่มนี้คิดเสมอว่าคนในชุมชนเสมือนเป็นลูกหลาน ถ้าใครอยากได้ความรู้ความสามารถเข้ามาหาได้ตลอด ยินดีถ่ายทอดโดยไม่หวงวิชา เพราะครุภูมิปัญญาเหล่านี้มีแนวคิดที่จะอนุรักษ์ความรู้ในการทำเครื่องปั้นดินเผาให้อยู่คู่ชุมชน โดยมองว่าการทำเครื่องปั้นดินเผาทำให้พวกเขามีอยู่มีกิน มีความสะดวกสบายในชีวิตมากขึ้นกว่าเดิม อาทิ นายหมี สิงห์ทะเล นายอยู่ เปลี่ยนกระโทก นายปิ่น บุญเนตร นายเปี้ย เกศมนตรีกุล

2) ครุภูมิปัญญาที่มาจากกลุ่มผู้ทำเครื่องปั้นดินเผาที่มีความรู้ด้านศิลปะและการออกแบบ และความรู้สมัยใหม่ จากการศึกษาพบว่าครุภูมิปัญญาในกลุ่มนี้เข้ามาตั้งถิ่นฐานเพื่อทำเครื่องปั้นดินเผาในชุมชนช่วงจุดเปลี่ยนที่สำคัญของชุมชน จุดสำคัญคือครุภูมิปัญญามีความรู้ด้านศิลปะและการออกแบบ จากสถาบันทางการศึกษา จึงนำความรู้ที่มีอยู่มาพัฒนาต่อยอดความรู้เดิมให้เกิดความรู้ใหม่ (New Knowledge) ที่ทันสมัยสอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคม ครุภูมิปัญญาในกลุ่มนี้จะดูว่าลูกค้าชอบหรือนิยมนะไร จะนำข้อมูลเหล่านั้นมาพัฒนารูปแบบเครื่องปั้นดินเผาให้ดูทันสมัย ไม่ตกยุคและสามารถใช้ประโยชน์ได้มากขึ้น นอกจากนี้คนกลุ่มนี้ยังได้ร่วมมือกับทางโรงเรียนประจำชุมชนทั้งระดับชั้นประถมศึกษา และระดับชั้นมัธยมศึกษาในเรื่องการจัดหลักสูตรภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยบรรจุรายวิชาการทำเครื่องปั้นดินเผาเข้าไว้ในหลักสูตร ซึ่งนักเรียนที่ถือเป็นเด็กในชุมชนจะได้เรียนทฤษฎีจากครูในโรงเรียน ซึ่งบางขั้นตอนทางโรงเรียนจะเชิญครุภูมิปัญญาในกลุ่มนี้เข้าไปบรรยาย และพาลงพื้นที่จริงกับคนในชุมชนที่ทำเครื่องปั้นดินเผา ถือเป็นการอนุรักษ์ภูมิปัญญาในการทำเครื่องปั้นดินเผาให้อยู่คู่ชุมชน

โดยในช่วงที่ชุมชนมีการพัฒนาไปสู่การนำความรู้ที่เป็นภูมิปัญญา มาทำในเชิงพาณิชย์ หน่วยงานจากภาครัฐได้เข้ามามีบทบาท ด้วยการคัดเลือกชุมชนตำบลด่านเกวียนให้เป็นหมู่บ้าน OTOP ต้นแบบ จากกรมการพัฒนาชุมชน ซึ่งเป็นรางวัล 1 ใน 4 ของประเทศ และรางวัลหมู่บ้านของการท่องเที่ยว OTOP ทำให้มีผู้สนใจเข้ามาเยี่ยมชมและซื้อผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาอย่างไม่ขาดสาย จากจุดนี้ครุภูมิปัญญาในกลุ่มนี้จึงได้รับเชิญจากทางชุมชนให้เป็น

ผู้บรรยายเกี่ยวกับการผลิตเครื่องปั้นดินเผาของคนในชุมชนในพื้นที่จริง ซึ่งครูภูมิปัญญากลุ่มนี้จากที่เป็นผู้มีการศึกษามาจึงมองการณ์ไกลและเข้าใจระบบตลาดในการผลิตเครื่องปั้นดินเผา โดยจากการได้รับรายได้ที่สูงมากเพราะการทำเครื่องปั้นดินเผาของครูภูมิปัญญากลุ่มนี้เป็นที่ยอมรับกับลูกค้าชาวไทยและชาวต่างประเทศ จึงได้วางแผนการทำโรงงานเครื่องปั้นดินเผาอย่างเป็นระบบ มีการแบ่งงานกันทำตามหน้าที่ อาทิ การเตรียมดิน การผสมดิน การปั้น การตกแต่งลวดลาย การชนเครื่องปั้นเข้าเตาเผา การชนเครื่องปั้นออกจากเตาเผา การทำสี การซ่อมของที่เสียหายเล็กน้อย การบรรจุหีบห่อ และครูภูมิปัญญาเหล่านี้ส่วนใหญ่ได้กลายมาเป็นเจ้าของโรงงานเครื่องปั้นดินเผาเข้ามาจัดการอย่างเป็นระบบ

จากการที่ต้องพัฒนารูปแบบในการผลิตเครื่องปั้นดินเผาด้วยการวิ่งตามกระแสทุนนิยม ทำให้ครูภูมิปัญญากลุ่มนี้คิดส่งลูกหลานไปเรียนในระดับสูงที่เป็นสถาบันการศึกษาทั้งในประเทศและต่างประเทศ ในสาขาที่สามารถนำมาสนับสนุนงานผลิตเครื่องปั้นดินเผาและงานด้านขายได้ เช่น สาขาบริหารธุรกิจ สาขาการตลาด สาขาศิลปะ สาขาการออกแบบผลิตภัณฑ์ รวมทั้งส่งหลานเรียนในด้านการออกแบบ ที่ประเทศอิตาลี เพื่อนำความรู้ที่ได้กลับมาพัฒนากิจการของครอบครัวให้ดียิ่งขึ้นต่อไป

อย่างไรก็ตามถึงแม้ว่าจะเป็นเจ้าของกิจการ แต่ครูภูมิปัญญาเหล่านี้ยังคงทำหน้าที่พัฒนาความรู้ โดยการปรับปรุงอุปกรณ์การทำเครื่องปั้นดินเผาให้รวดเร็ว สวยงามขึ้น เช่น การพัฒนาปรับปรุงแป้นหมุนที่ใช้ในการขึ้นรูปเพื่อปั้น ที่ทำจากไม้เนื้อแข็ง ที่คนในชุมชนเรียกว่า “พะมอน” มาเป็นแป้นหมุนมอเตอร์ไฟฟ้า ที่มีตัวควบคุมจังหวะโดยใช้เท้าเหยียบ และการคิดเครื่องบดดิน ผสมดินและอัดดินเป็นแท่ง เพื่อเตรียมดินไว้ใช้ในการปั้นแทนการใช้คนเหยียบดิน ซึ่งเป็นการลดการใช้แรงงานคนลง เมื่อใช้พร้อมกับการแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างกัน จนเกิดความเข้าใจและนำกลับไปทำต่อ ยิ่งไปกว่านั้น ครูภูมิปัญญากลุ่มนี้ยังยินดีและยังทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับการทำเครื่องปั้นดินเผา (Knowledge Transfer) ให้กับทั้งคนในชุมชนและคนนอกชุมชน เพื่อให้ความรู้นี้เกิดประโยชน์กับผู้อื่นและความรู้ในการทำเครื่องปั้นดินเผาไม่หายไปจากชุมชน

3.1.3 ผู้นำชุมชน จากชุมชนเล็ก ๆ ดั้งเดิมริมน้ำ เมื่อมีคนเข้ามาอยู่เป็นจำนวนมาก ทำให้เป็นชุมชนขนาดใหญ่ขึ้น จนได้รับการยกฐานะให้เป็นเทศบาลตำบลด่านเกวียน ดังนั้นผู้นำในชุมชน จึงแบ่งได้เป็น 2 กลุ่มคือ

1) ผู้นำที่เป็นทางการ จะเป็นผู้นำที่ได้รับการแต่งตั้งมาเป็นทางการ เช่น ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน ซึ่งบุคคลในตำแหน่งดังกล่าวสั่งอะไรมา คนในชุมชนจะทำตามและให้ความร่วมมือ เพราะเกรงอำนาจ เช่น สั่งให้เข้าประชุมร่วมกันก็จะทำซึ่งผู้นำลักษณะนี้จะใช้การสื่อสารแนวตั้ง ในรูปแบบของการสั่งการ แต่ผู้นำที่มีบทบาทกับคนในชุมชนเป็นผู้นำที่ได้มาจากการเลือกตั้ง ซึ่งก็คือนายกเทศมนตรีเทศบาลตำบลด่านเกวียน

คนเหล่านี้ถึงจะได้รับการเลือกมาจากประชาชนก็เข้าใจปัญหาและยอมรับความสำคัญของภูมิปัญญาของด้านเกวียนตั้งนั้นคนเหล่านี้ จึงเข้าไปปรับปรุงปัญหาต่าง ๆ ที่เกิดจากการทำเครื่องปั้นดินเผา แล้วคิดพัฒนาหาทางช่วยเหลือคนในชุมชนให้ดีขึ้น ด้วยการสนับสนุนให้คนในชุมชนให้เกิดการเรียนรู้ การถ่ายทอดและการนำความรู้ในการทำเครื่องปั้นดินเผาไปประกอบอาชีพให้ทันต่อกระแสดความต้องการของลูกค้าที่เกิดการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ดังจะเห็นได้จากการจัดกิจกรรมที่สนับสนุนให้คนในชุมชนได้เปิดรับความรู้ใหม่ ๆ เข้ามาต่อยอดความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาเดิม ด้วยการจัดให้มีการประชุมตัวแทนครัวเรือนที่ทำเครื่องปั้นดินเผาเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างกัน (Share) โดยที่ใครไปรู้ ไปเห็นอะไรใหม่ๆ มา ก็จะมาบอก มาเล่าให้คนที่ประชุมฟัง การพาไปศึกษาดูงานนอกชุมชนที่ทำเครื่องปั้นดินเผา เช่น จังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดอุดรธานี จังหวัดนนทบุรี การเชิญผู้รู้ ผู้เชี่ยวชาญมาให้การอบรมในเรื่องที่คนในชุมชนขาด เช่น การทำสีลงบนพื้นผิวเครื่องปั้นดินเผา การจัดการแสดงเครื่องปั้นดินเผาภายในชุมชน การพัฒนาพื้นที่สำหรับขายเครื่องปั้นดินเผาให้มากกว่าเดิมและค่าเช่าราคาถูก

2) ผู้นำตามธรรมชาติ จากการศึกษาพบว่า ผู้นำตามธรรมชาติของชุมชนนี้คือครูภูมิปัญญาที่เป็นทั้งกลุ่มช่างปั้นดั้งเดิมและกลุ่มนักวิชาการ ผู้รู้ที่มีความรู้ด้านศิลปะและการออกแบบ ซึ่งถือเป็นบุคคลที่มีความรู้ในการทำเครื่องปั้นดินเผาอย่างยาวนาน ที่คนในชุมชนสามารถเข้าไปหาเพื่อพูดคุย ชักถาม ปรึกษาหารือได้ตลอดเวลา เพราะผู้นำตามธรรมชาติของชุมชนจะเป็นผู้เฒ่า-ผู้แก่ ที่ประสบความสำเร็จในการทำเครื่องปั้นดินเผา จึงยินดีให้ความรู้กับคนในชุมชนที่สนใจเข้ามาหา เพราะผู้นำตามธรรมชาติที่เป็นครูภูมิปัญญาจะไม่ตั้งตนเป็นใหญ่ แต่ในทางกลับกันจะเป็นผู้ใหญ่ที่น่านับถือและเป็นที่ยอมรับของคนในชุมชนมาโดยตลอด คนในชุมชนจึงเชื่อฟังเป็นอย่างดี และสามารถเข้ามาพูดคุย ถามหาความรู้ด้วยได้เป็นอย่างดี

3.1.4 คนรับจ้างทำเครื่องปั้นดินเผา จากการศึกษาพบว่า ในระยะของการพัฒนาไปสู่ชุมชนการเรียนรู้ ที่เน้นนำความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาไปทำในเชิงพาณิชย์ ทำให้เกิดการขยายตัวของธุรกิจครอบครัวเกี่ยวกับการทำเครื่องปั้นดินเผา ที่เดิมเน้นการแบ่งงานกันทำเฉพาะคนในครอบครัว ญาติพี่น้อง แต่เมื่องานผลิตเครื่องปั้นดินเผาเป็นที่ยอมรับกับลูกค้าทั้งภายในและภายนอกประเทศ ผู้ผลิตจึงต้องทำงานแข่งกับเวลาตามของลูกค้าต้องการ และต้องให้ผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาออกมาดี มีมาตรฐาน ดังนั้นครัวเรือนที่ทำเครื่องปั้นดินเผาจึงเปิดรับคนนอกครอบครัว เพื่อเข้ามารับจ้างทำเครื่องปั้นดินเผา ตามหน้าที่ที่นายจ้างจะมอบหมาย โดยที่จะมีทั้งคนในชุมชนที่ส่วนใหญ่จะพักอาศัยอยู่ในเขตปกครองขององค์การบริหารส่วนตำบลด้านเกวียน และคนในชุมชนที่อาศัยอยู่ในเขตปกครองเทศบาลตำบลด้านเกวียน รวมทั้งคนจากนอกชุมชน อาทิ ช่างปั้นจากนนทบุรี คนจากอุบลราชธานี ศรีสะเกษ

3.1.5 คนค้าขาย จากการศึกษาพบว่าในปัจจุบันการผลิตเครื่องปั้นดินเผามีมากขึ้นกว่าเดิม จึงเกิดความต้องการในการใช้วัตถุดิบ เช่น ดิน ฟินกันมากขึ้น ประกอบกับสภาพพื้นที่ในชุมชนเปลี่ยนแปลงไป จากเดิมเป็นที่ดินสาธารณะที่คนในชุมชนสามารถเข้าไปขุดดิน เพื่อนำมาทำ

เครื่องปั้นดินเผากันได้ตลอดเวลา โดยในปัจจุบันบริเวณที่ดินสาธารณะที่เป็นที่รู้จักของคนในชุมชนว่าเป็นแหล่งดินที่ดีเหมาะสมกับการนำมาทำเครื่องปั้นดินเผา ได้มีคนในชุมชนเข้าไปซื้อเป็นเจ้าของ ดังนั้นทำให้มีกลุ่มคนค้าขายดินเกิดขึ้น ซึ่งอาจเป็นเจ้าของที่ดินเองหรือพ่อค้าคนกลางที่ไปรับซื้อดินและนำมาขายอีกทอดหนึ่ง ส่วนพื้นจะมีคนในชุมชนตัดมาขาย โดยมีหลายขนาดให้เลือกตามความเหมาะสม จึงเกิดกลุ่มคนขายพื้นขึ้นด้วย นอกจากนี้ยังมีคนค้าขายในลักษณะที่เป็นพ่อค้าคนกลางที่เปิดร้านขายเครื่องปั้นดินเผาขึ้นในชุมชน ที่มีทั้งคนในชุมชนเองและคนจากภายนอก โดยมีการรับซื้อผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาจากคนในชุมชน เพื่อนำมาวางขายที่ร้านของตน คนค้าขายเหล่านี้ถือเป็นผู้สนับสนุนการผลิตเครื่องปั้นดินเผาให้เกิดความสะดวกมากยิ่งขึ้น ทำให้คนในชุมชนและคนจากที่อื่นสนใจการทำเครื่องปั้นเผาขึ้นมากขึ้น

3.1.6 นักธุรกิจจากภายนอกชุมชน จากการศึกษา พบว่านักธุรกิจจากภายนอกชุมชนได้เข้ามาซื้อที่ดินบริเวณเขตเทศบาลตำบลด่านเกวียน ซึ่งเป็นบริเวณพื้นที่ขายเครื่องปั้นดินเผาของคนในชุมชน เพราะอยู่ติดถนนสายราชสีมา - โชคชัย ที่เป็นถนนสายหลัก เพื่อเข้าสู่ชุมชนตำบลด่านเกวียน โดยนักธุรกิจดังกล่าวได้มาปรับปรุงพื้นที่และทำเป็นล๊อคให้เช่าเพื่อขายสินค้า พร้อมทั้งมีที่จอดรถอย่างสะดวกสบาย ทำให้มีทั้งคนในชุมชนและคนจากภายนอกเข้ามาเช่าล๊อคเพื่อขายสินค้า ที่มีทั้งผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาที่รับซื้อมาจากคนในชุมชน เพื่อนำมาวางขาย นอกจากนี้ยังมีผู้ขายสินค้าอื่นที่สามารถนำไปใช้ร่วมกันกับเครื่องปั้นดินเผาได้ อาทิ เฟอร์นิเจอร์ที่ทำจากไม้ในรูปแบบต่างๆ ต้นไม้ ป้ายชื่อที่ทำจากไม้ในรูปแบบต่างๆ และมีหลายขนาดให้เลือก โดยที่มีตัวอักษรทำจากดินเผาด่านเกวียน นักธุรกิจจากภายนอกชุมชนเหล่านี้จึงช่วยกระตุ้นให้ภายในชุมชนมีการค้าขายผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาขึ้นมากขึ้น

3.1.7 ครู-อาจารย์ในโรงเรียนประจำชุมชน จากการศึกษาพบว่า ครู-อาจารย์ในโรงเรียนประจำชุมชนได้มีส่วนร่วมคิดกับคนในชุมชนในการอนุรักษ์ความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาในการทำเครื่องปั้นดินเผาให้อยู่คู่ชุมชน ด้วยการเปิดหลักสูตรครูภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่มีการบูรณาการเอาความรู้ที่เป็นท้องถิ่นเข้าไปในการเรียนการสอนอย่างเป็นรูปธรรม โดยที่ครูในโรงเรียนจะทำการสอนร่วมกับครูภูมิปัญญา ผู้รู้ ผู้นำชุมชน และพาลงพื้นที่จริง เพื่อเรียนรู้กับช่างปั้นและได้เห็นบรรยากาศจริง ๆ ส่วนครูในโรงเรียนจะสอนในด้านการออกแบบ ด้านศิลปะ การทำลวดลาย การทำสี ลงบนพื้นผิวเครื่องปั้นดินเผา ที่เด็กจะสามารถนำไปประยุกต์ใช้ทำเครื่องปั้นดินเผาที่บ้านของตนเองได้ รวมทั้งครู-อาจารย์ยังได้ปลูกฝังให้เด็กในชุมชนรู้คุณค่าของดิน ที่สามารถนำมาทำเครื่องดินเผา สร้างรายได้ให้กับครอบครัวและยังสอนให้เด็กรู้ถึงคุณค่าครูภูมิปัญญาของชุมชน ผู้นำชุมชน ผู้รู้ ช่างปั้น ว่าเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญของคนในชุมชน ที่ทุกคนสามารถเข้าไปซักถาม แลกเปลี่ยนความรู้กันได้ ในขณะที่เกิดข้อสงสัย หลังจากนั้นเด็กจะนำความรู้ที่ได้นำไปถ่ายทอดต่อให้คนในครอบครัว ทำให้เกิดผลิตภัณฑ์ใหม่ๆ ออกมาวางขายในชุมชน

3.2 สิ่งแวดล้อม จากกรอบในการศึกษาลักษณะชุมชนการเรียนรู้ ซึ่งสิ่งแวดล้อมของชุมชนในช่วงของการพัฒนาไปสู่ชุมชน การเรียนรู้และมีการต่อยอดความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาไปทำในเชิงพาณิชย์ จะประกอบไปด้วย

3.2.1 ความรู้ จากการศึกษาพบว่า ในช่วงนี้เป็นช่วงต่อเนื่องจากคนในชุมชนเปิดรับความรู้ใหม่จากนักวิชาการ ผู้ที่มีความรู้ด้านศิลปะและการออกแบบแล้วนำความรู้ที่ได้เข้ามาต่อยอดความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาดั้งเดิม ทำให้เกิดผลิตภัณฑ์ใหม่ที่แตกต่างไปจากเดิม (New Product) และเป็นที่ถูกใจลูกค้า ผลิตภัณฑ์ขายได้และมีราคาสูงขึ้นกว่าเดิมหลายเท่า จึงถือเป็นตัวกระตุ้นให้คนในชุมชนสนใจเรียนรู้การทำเครื่องปั้นดินเผาให้มีรูปแบบใหม่ๆ โดยเน้นตอบสนองความต้องการของลูกค้าเป็นหลัก คนในชุมชนจึงมุ่งเน้นการเปิดรับความรู้ใหม่ๆ เพื่อพัฒนาระดับมาตรฐานในการผลิตเครื่องปั้นดินเผาให้สามารถวิ่งตามกระแสนิยม ที่เน้นขายทั้งในประเทศและส่งออกต่างประเทศ ซึ่งประกอบไปด้วย

1) ความรู้เกี่ยวกับแหล่งขายสินค้า จากการศึกษาพบว่าผู้นำชุมชนมีส่วนผลักดันให้มีแหล่งขายสินค้ามากขึ้น โดยเพิ่มแหล่งขายสินค้าบริเวณใกล้ๆ ที่ทำการเทศบาลตำบลด่านเกวียนโดยรอบ เพื่อเป็นทางเลือกเพิ่มขึ้นให้ลูกค้าและผู้สนใจเข้ามาเลือกชมและหาซื้อสินค้าไปมากขึ้น ซึ่งถือเป็นการกระตุ้นให้คนในชุมชนที่สนใจเรียนรู้การทำเครื่องปั้นดินเผาและเพื่อผลิตเครื่องปั้นดินเผาออกมา สามารถนำมาวางขายบริเวณแหล่งขายสินค้าที่ทางเทศบาลตำบลด่านเกวียนได้จัดไว้และให้เช่าในราคาถูก กรณีที่ครัวเรือนใดไม่มีที่วางขาย แหล่งขายสินค้าที่ทางเทศบาลตำบลด่านเกวียนถือเป็นทางเลือกที่ดี เพราะถือเป็นบริเวณที่ดีที่สุดที่ลูกค้าและผู้สนใจสามารถเข้ามาเยี่ยมชมและเลือกซื้อสินค้าได้อย่างสะดวกและได้อยู่ร่วมกันหลายร้าน โดยมีผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาให้เลือกอย่างมากมายหลากหลายแบบ

2) ความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้มีความเป็นสากล จากการศึกษาพบว่า เกิดจากการที่คนในชุมชนตำบลด่านเกวียนมีการพัฒนางานผลิตเครื่องปั้นดินเผาให้ได้มาตรฐานมากขึ้น โดยเริ่มที่การพัฒนาศักยภาพของคนในชุมชน ที่มีทั้งคนในชุมชนที่เป็นกลุ่มช่างปั้นดั้งเดิม ซึ่งจะมีความรู้ในการทำเครื่องปั้นดินเผาเกี่ยวกับความรู้ที่เป็นภูมิปัญญา และคนในชุมชนที่มีความรู้ในด้านศิลปะการและออกแบบ ที่ได้เข้ามาตั้งรกรากเพื่อทำเครื่องปั้นดินเผาเป็นอาชีพในช่วงจุดเปลี่ยน ดังนั้นการทำเครื่องปั้นดินเผาของคนในชุมชนจึงมีการผสมผสานระหว่างความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมกับความรู้ใหม่ ๆ ที่เข้ามา พร้อมกันนั้นคนในชุมชนยังตื่นตัวที่จะเปิดรับความรู้ใหม่ ๆ เข้ามาอย่างต่อเนื่องจากการจัดกิจกรรมของผู้นำในชุมชนที่เข้มแข็งและสามารถดึงดูดให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมไม่ว่าจะเป็นการได้รับเข้าการฝึกอบรม สัมมนากับผู้รู้ ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะด้านในเรื่องนั้น ๆ การไปศึกษาดูงานนอกชุมชน การจัดให้มีเวทีแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างคนในชุมชนที่ทำเครื่องปั้นดินเผาด้วยกัน อาทิ การประชุมร่วมกัน การจัดงานเครื่องปั้นดินเผาในชุมชน รวมทั้งการที่คนในชุมชนรู้จักพัฒนาปรับปรุงความคิดในการทำเครื่องปั้นดินเผาของตนเองให้ทันสมัย ด้วยการเปิดรับสื่อต่าง ๆ เช่น

โทรทัศน์ วิทยุ นิตยสาร หนังสือพิมพ์ อินเทอร์เน็ต เพื่อให้รู้ถึงกระแสดความต้องการของคนในสังคม โดยดูว่าคนในสังคมกำลังสนใจอะไรเป็นพิเศษ เพื่อจะได้พัฒนาผลิตภัณฑ์ให้ตอบสนองความต้องการของคนในสังคม เพื่อที่จะทำให้ผลิตภัณฑ์ขายได้

คนในชุมชนยังรู้จักคิดสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ ออกมาอย่างต่อเนื่อง โดยมีรูปแบบที่แปลกใหม่ ซึ่งถือเป็นการสร้างผลิตภัณฑ์ที่ฉีกแนวไปจากเดิมที่เน้นผลิตภัณฑ์เพื่อการค้ายังไม่พอจึงพัฒนาต่อโดยมุ่งเน้นเชิงพาณิชย์ โดยการปรับเปลี่ยนจากที่เคยขายปลีกแล้วรับเงินสดคนในชุมชนปัจจุบันยังหันมาเรียนรู้เพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์ให้ได้มาตรฐาน ด้วยการพัฒนาอุปกรณ์ในการทำให้เหมาะกับงานที่ต้องอาศัยความประณีต สวยงามและเป็นสากลมากขึ้น นอกจากนี้เพื่อลดความเสียหายให้กับตัวผลิตภัณฑ์ จึงมีการประยุกต์เทคโนโลยีเข้ามาใช้เป็นอุปกรณ์ในการทำเครื่องปั้นดินเผา การใช้อุปกรณ์เข้ามาช่วยสนับสนุนการทำงานให้ดีขึ้น เช่น การนำเครื่องวัดอุณหภูมิไฟ มาติดตั้งบริเวณเตาเผา การที่คนในชุมชนมีการส่งลูกหลานไปเรียนรู้ในสถาบันการศึกษาทั้งในและต่างประเทศ จนนำไปสู่การประยุกต์ความรู้ที่ได้เข้าไปต่อยอดความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาดั้งเดิม ทำให้มีผลิตภัณฑ์ใหม่ ๆ ออกมาอย่างต่อเนื่อง และมีรูปแบบที่แปลกตาไปจากเดิม สีสนัสดุดตา พร้อมกันนั้นได้เน้นพัฒนาเครื่องปั้นดินเผาในรูปแบบไทย ๆ ย้อนยุค เช่น เด็กผมแกละ ผมจุก ตลอดจนการนำวัสดุอื่นเข้ามาใช้ผสมผสานในการทำเครื่องปั้นดินเผาให้ดีขึ้น จนทำให้เป็นที่พอใจกับลูกค้าทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ จนสามารถทำเครื่องปั้นดินเผาออกไปขายยังประเทศต่าง ๆ ที่สั่งซื้อเข้ามา โดยบางครั้งเรือได้จ้างบริษัททำเอกสารให้แต่บางครั้งเรือจะทำเอง เพราะมีลูกหลานที่มีความรู้จากสถาบันการศึกษาเข้ามาช่วย จนในที่สุดคนในชุมชนมีการผลิตเครื่องปั้นดินเผาไปสู่เชิงพาณิชย์กันอย่างเต็มตัว

นอกจากนี้ยังมีหน่วยงานภาครัฐจากสถาบันการศึกษาเข้ามาให้การสนับสนุนด้วยการให้ความรู้ ผ่านการอบรม การวิจัย เพื่อพัฒนาการผลิตเครื่องปั้นดินเผาให้สู่ความเป็นสากลมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะที่ผ่านมาหน่วยงานภาครัฐได้เข้ามามีบทบาท โดยใน ปี พ.ศ. 2547 ชุมชนนี้ได้รับการคัดเลือกจากกรมการพัฒนาชุมชน กระทรวงมหาดไทยให้เป็นหมู่บ้าน OTOP ต้นแบบซึ่งเป็นรางวัล 1 ใน 4 ของประเทศ และได้รับคัดเลือกให้เป็นหมู่บ้านของการท่องเที่ยว OTOP ทำให้เป็นที่ยอมรับกับคนนอกชุมชนที่สนใจได้เข้ามาท่องเที่ยวและซื้อสินค้าเครื่องปั้นดินเผา ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างคนในชุมชนกับคนนอกชุมชน

3.2.2 ทรัพยากรธรรมชาติ จากการศึกษาพบว่าดินเป็นทรัพยากรสินที่มีค่าของชุมชนซึ่งดินหามาได้จากฝากลำน้ำมูลซึ่งอยู่ฝั่งตรงข้ามกับตำบลด่านเกวียนทางทิศตะวันออกเป็นระยะทางราว 2 - 3 กิโลเมตร โดยคนในชุมชนดั้งเดิมจะเลือกขุดดินบริเวณที่เหมาะสมกับการปั้นซึ่งจะเรียกว่า กุด โดยมีแหล่งอยู่ที่กุดลอนตาล กุดสองคืน กุดเสียดาย (กุดสายตาย) กุดหนองโชติ กุดเวียน กุดตะเกียด คลองตำแย วังใหญ่ หนองงูเห่า มุลหลง แต่ในปัจจุบัน คนในชุมชนจะใช้ดินทั่วไปในบริเวณปากมูล เพราะดินจากบางกุดที่เคยใช้มาแต่โบราณมีคนซื้อที่ดินไปส่วนที่ตอนของกุดตะเกียดและกุดอื่น ๆ ได้มีพ่อค้าคนกลางซื้อเป็นเจ้าของ ดังนั้นถ้าคนในชุมชน

จะใช้ดินต้องซื้อที่ดินจากเจ้าของที่ดิน หรือพ่อค้าคนกลาง ซึ่งจะเป็นดินที่มาจากทุ่งด้านเกรียน ที่เป็นดินเหนียวในทุ่งนาบริเวณปากมูลทั่วๆ ไป ที่มีเนื้อละเอียด และทุ่งดินมูลหลง ที่อยู่ติดกับลำน้ำมูล จะเป็นดินที่มีเนื้อดินเป็นทรายละเอียด ที่คนในชุมชนเรียกว่าดินขาว ดินเหล่านี้จะนำมาใช้เป็นส่วนผสมเพื่อให้ดินปั้นได้ง่าย เพิ่มความแข็งแรงและไม่แตกง่าย ที่สำคัญคือดินที่เหมาะสมแก่การทำเครื่องปั้นดินเผาด้านเกรียน จะเป็นดินเหนียวเนื้อละเอียด ไม่มีกรวด หิน รากไม้ หรือสิ่งอื่นเจือปน โดยดินจะมีสีแดง หรือน้ำตาลดำ ทำให้เมื่อนำมาทำเครื่องปั้นดินเผา หลังจากเผาแล้ว จะได้เครื่องปั้นดินเผามีสีแดงเลือดปลาไหล เพราะในเนื้อดินมีแร่ธาตุปะปน ในลักษณะของการมีออกไซด์ของโลหะผสมอยู่ ซึ่งอาจเป็นสนิมของเหล็ก เมื่อเผาแล้วแร่ธาตุจะออกมาเคลือบที่ผิวของเครื่องปั้น ทำให้มีความมันวาว สวยงามไปอีกแบบหนึ่ง

ในปัจจุบันการผลิตเครื่องปั้นดินเผามีมากขึ้น จากเดิมคนในชุมชนเคยใช้ดินในที่สาธารณะตามหัวไร่ปลายนาที่ทำได้ง่าย เพราะมีอยู่มาก แต่ปัจจุบันดินที่เหมาะสมในการทำเครื่องปั้นดินเผาเหลือน้อยลง จากที่เคยใช้ดินลึกลงไปจากผิวดิน 50 เซนติเมตร ต้องเปลี่ยนมาใช้ดินชั้นบนซึ่งมีคุณภาพลดลง เพราะในเนื้อดินมีก้อนกรวดปนอยู่มาก ทำให้เครื่องปั้นดินเผามักแตกหักหลังจากทำการเผา ดังนั้นคนทำเครื่องปั้นดินเผาจึงต้องมีการระมัดระวัง ตั้งแต่เริ่มเตรียมดิน โดยเน้นการแยกกรวด หิน ทราย และเศษรากไม้ออกให้ดี แล้วจึงค่อยทำการผสมดิน นวดดิน และอัดดินเป็นแท่ง เพื่อเตรียมไว้ใช้ในการปั้นต่อไป จากการสัมภาษณ์คนในชุมชนพบว่าในชุมชนไม่เน้นซื้อดินจากที่อื่นมาทำเครื่องปั้นดินเผา เพราะหลังจากเผาแล้ว เครื่องปั้นดินเผาอาจแตกหักเสียหายได้ และมีสีผิวไม่เหมือนเครื่องปั้นดินเผาด้านเกรียน นอกจากนี้บริเวณที่สาธารณะที่ถือเป็นแหล่งดินที่ดี เหมาะสำหรับนำมาทำเครื่องปั้นดินเผา ได้มีคนซื้อไปเป็นเจ้าของและมีพ่อค้าคนกลางซื้อดินไว้เพื่อขาย

ดังนั้นเมื่อคนในชุมชนต้องนำดินด้านเกรียนมาเป็นวัตถุดิบในการทำเครื่องปั้นดินเผา คนในชุมชนต้องมีการซื้อดินผ่านเจ้าของที่ดินและพ่อค้าคนกลางมาใช้ผลิตเครื่องปั้นดินเผาแทนการออกไปขุดหาเองแบบเดิม ส่วนพื้นที่ในชุมชน จะมีคนในชุมชนตัดมาขาย และจะมีหลายขนาดตามขั้นตอนในการเผา และในปัจจุบันมีการพัฒนาทำสีลงบนพื้นผิวเครื่องปั้นดินเผา จึงไม่เน้นใช้พื้นจากไม้ต่าง ๆ ที่จะให้สีปรากฏบนพื้นผิวของเครื่องปั้นหลังจากเผาเสร็จ

3.2.3 แหล่งเรียนรู้ จากการศึกษาพบว่าในระยะของการพัฒนาไปสู่ชุมชนการเรียนรู้และมีการต่อยอดความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาในเชิงพาณิชย์ ซึ่งประกอบไปด้วย

1) แหล่งเรียนรู้ที่เป็นบุคคล จากการศึกษาพบว่าในชุมชนนี้มีข้อได้เปรียบกว่าชุมชนอื่นตรงที่มีแหล่งเรียนรู้ที่เป็นบุคคลอยู่ในชุมชน ซึ่งก็คือครูภูมิปัญญาของชุมชน ที่คนในชุมชนจะยกย่องและนับถือว่าเป็นผู้มีประสบการณ์ ความสามารถ และประสบผลสำเร็จในการทำเครื่องปั้นดินเผา โดยที่คนในชุมชนจะรู้ว่ครูภูมิปัญญาแต่ละท่านมีความเชี่ยวชาญและมีความโดดเด่นในเรื่องใด สิ่งสำคัญคือครูภูมิปัญญาของชุมชนจะประกอบไปด้วยคน 2 กลุ่ม คือ

1) กลุ่มที่เป็นช่างปั้นดั้งเดิมที่ทำเครื่องปั้นดินเผามานาน และ 2) กลุ่มนักวิชาการ ผู้ที่มีความรู้ด้านศิลปะและการออกแบบ โดยที่ครูภูมิปัญญาของชุมชนทั้ง 2 กลุ่ม มีทั้งความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมและความรู้ใหม่ ๆ ที่เข้ามาต่อยอดความรู้ดั้งเดิมและยินดีให้คนในชุมชนได้เข้ามาพูดคุย ปรึกษาหารือ แลกเปลี่ยนความรู้ในการทำเครื่องปั้นดินเผาได้ตลอดเวลา และเต็มใจในการถ่ายทอดความรู้เกี่ยวกับการทำเครื่องปั้นดินเผาให้กับทุกคนที่สนใจเข้ามาเรียนรู้ เพราะมีแนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาเพื่อให้ชุมชนก้าวหน้าต่อไปได้ ต้องก้าวหน้าไปพร้อม ๆ กันทุกคน คราวเรือน รวมทั้งครูภูมิปัญญาของชุมชนยังเน้นในเรื่องการอนุรักษ์ความรู้ในการทำเครื่องปั้นดินเผาให้อยู่คู่ชุมชน ด้วยการให้ความร่วมมือกับทุกชุมชนในทุกกิจกรรม อาทิ การบรรยายให้กับผู้สนใจและพานำชมในชุมชน เพื่อสัมผัสบรรยากาศของการทำเครื่องปั้นดินเผาจริง

2) แหล่งเรียนรู้ที่เป็นสถานที่ทำเครื่องปั้นดินเผาในชุมชน จากการศึกษาพบว่าในชุมชนนี้มีความโดดเด่นในเรื่องบรรยากาศของการเรียนรู้ ตรงที่มีแหล่งเรียนรู้ที่เป็นสถานที่ทำเครื่องปั้นดินเผาในชุมชนแทบทุกจุด ที่คนในชุมชนสามารถสัมผัสและเรียนรู้ได้ทุกที่ ไม่ว่าจะเป็นโรงโหล ที่ถือเป็นสถานที่ทำเครื่องปั้นดินเผาของแต่ละครัวเรือน ซึ่งในปัจจุบันจะสร้างด้วยไม้หรืออิฐบล็อก และใช้หลังคากระเบื้องหรือสังกะสีแทนวัสดุจากธรรมชาติ โดยในโรงโหลจะมีบรรยากาศในการทำเครื่องปั้นดินเผาทุกขั้นตอน ซึ่งยังคงเอกลักษณ์ของการถ่ายทอดความรู้ในการทำเครื่องปั้นดินเผาอย่างเป็นธรรมชาติ ที่เน้นการถ่ายทอดให้กับคนในครอบครัว ญาติพี่น้องก่อน แต่ในปัจจุบันจะมีทั้งการถ่ายทอดความรู้ให้กับลูกศิษย์และคนที่เข้ามารับจ้างทำงานด้วย

โรงงานทำเครื่องปั้นดินเผา เกิดจากบางครัวเรือนมีการพัฒนาด้านการผลิตเครื่องปั้นดินเผามากขึ้นจึงมีการขยายฐานการผลิตจากเดิมที่ทำในลักษณะงานของครอบครัว แต่ปัจจุบันได้พัฒนามาทำเป็นธุรกิจที่มีคนในครอบครัวเป็นเจ้าของ ซึ่งภายในโรงงานจะมีการแบ่งแยกหน้าที่กันทำงานอย่างชัดเจน มีคนนอกครอบครัวที่เข้ามารับจ้างทำเครื่องปั้นดินเผาทั้งที่เป็นคนในชุมชนและคนนอกชุมชน เหตุที่ต้องพัฒนาขยายเปิดเป็นโรงงานเพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการในตัวผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาของลูกค้าทั้งในและต่างประเทศที่มีเพิ่มมากขึ้น ซึ่งโรงงานเครื่องปั้นดินเผาถือเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญของคนในชุมชน ที่คนในชุมชนสามารถเข้ามาศึกษาหาความรู้ จากแผนกต่าง ๆ อย่างเป็นระบบ ที่เริ่มตั้งแต่การเตรียมดิน การปั้น การแกะลาย การทำสี การเผา การบรรจุหีบห่อเพื่อเตรียมส่งให้ลูกค้า และคนทำงานในโรงงานเครื่องปั้นดินเผาจะแบ่งแยกหน้าที่กันรับผิดชอบ และถ้ามีผู้สนใจเข้าไปพูดคุย สอบถามในเรื่องงานจากฝ่ายไหน คนทำงานยินดีตอบข้อสงสัยและให้รายละเอียดกับทุกงาน พร้อมกับสาธิตการทำงานจริงให้ดูอย่างเป็นธรรมชาติ พร้อมกันนั้นบางครั้งเจ้าของโรงงานจะเป็นผู้บรรยายและพานำชมทุกขั้นตอนด้วยตนเอง

ร้านค้าหรือแหล่งขายเครื่องปั้นดินเผา ที่เป็นแหล่งที่คนที่เข้ามาเที่ยวชมชุมชนตำบลด่านเกวียน สามารถสัมผัสบรรยากาศนี้ได้ จากการที่เดินทางเข้าเขตชุมชน จะได้พบ

กับร้านค้าหรือแหล่งขายเครื่องปั้นดินเผาที่เรียงรายอยู่ 2 ฝั่งของถนนสายหลักของชุมชนด้าน
เกวียน ซึ่งก็คือถนนสายราชสีมา-โชคชัย ที่เต็มไปด้วยร้านค้าเครื่องปั้นดินเผาที่มีเครื่องปั้นดินเผา
ที่มีเครื่องปั้นหลากหลายชนิดวางเรียงรายให้เลือก จากการมีร้านค้าหรือแหล่งขาย
เครื่องปั้นดินเผาที่มากมายผสมผสานเข้ากับบริการต่าง ๆ ข้างสำนักงานเขตเทศบาลตำบลด่าน
เกวียนที่ผู้นำชุมชนได้ทำล๊อคให้เช่าในราคาถูก เพื่อให้คนในชุมชนได้นำผลิตภัณฑ์ที่ทำออกมา
ได้มาวางขาย ทำให้เป็นที่ดึงดูดใจนักท่องเที่ยวและผู้สนใจเข้ามาหาซื้อสินค้า จนเกิดการ
แลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างกัน ผ่านการบอกถึงความต้องการในตัวสินค้าผลิตภัณฑ์ หรือจากที่
นักท่องเที่ยวและผู้สนใจได้ไปเห็นจากที่ต่าง ๆ แล้วนำมาบอกให้คนในชุมชนได้รู้ และตามร้านค้า
ต่าง ๆ ที่ตั้งเรียงรายในชุมชน จะมีภาพของขั้นตอนการทำเครื่องปั้นดินเผาบางขั้นตอน เช่น การ
ทำสีเครื่องปั้นดินเผา การบรรจุหีบห่อ ตลอดจนขั้นตอนของการนั่งทำเครื่องปั้นดินเผาขนาดเล็ก
ที่เป็นพวกเครื่องประดับ

นอกจากนี้ทางเทศบาลตำบลด่านเกวียนยังได้จัดตั้งศูนย์การเรียนรู้
(Learning Center) ขึ้น ซึ่งถือได้ว่าเป็นแหล่งเรียนรู้ใหม่ที่เกิดขึ้นในชุมชน ในศูนย์แห่งนี้มีการ
รวบรวมเอกสาร จัดทำข้อมูล ความรู้ ที่เกี่ยวกับประวัติชุมชนตั้งแต่ในอดีตจนถึงปัจจุบัน การทำ
เครื่องปั้นดินเผาของคนในชุมชนที่มีการพัฒนามาอย่างต่อเนื่อง โดยสำนักงานเทศบาลตำบลด่าน
เกวียนได้รวบรวมขึ้นและจัดทำในรูปของแผ่นพับ ซีดีรอม และในปัจจุบันได้เริ่มจัดให้มีเจ้าหน้าที่
ประจำศูนย์การเรียนรู้ เพื่อเวลาที่มีคนสนใจหรือนักท่องเที่ยวเข้ามาสอบถามข้อมูลหรือขอเอกสาร
ซีดีรอม จะได้มีการสื่อสารระหว่างกันเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ แต่จากการสังเกตของผู้วิจัยพบว่าคน
ที่เข้ามาสอบถามหาความรู้ ข่าวสาร ข้อมูลต่าง ๆ มักเป็นนักท่องเที่ยวและผู้สนใจจากภายนอก
ชุมชน โดยคนในชุมชนมักไม่ค่อยสนใจ แต่กลับสนใจพูดคุยเพื่อปรึกษาหารือ แลกเปลี่ยนความรู้
กับตัวผู้นำชุมชน ภูมิปัญญาของชุมชนโดยตรงอย่างเป็นธรรมชาติ เพื่อให้ได้มาเพื่อคำตอบและ
ข้อสรุปที่ตนเองอยากรู้

3.3 กระบวนการเรียนรู้ของคนในชุมชน ในช่วงของการพัฒนาไปสู่ชุมชนการเรียนรู้และ
มีการต่อยอดความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาไปทำในเชิงพาณิชย์ ซึ่งช่วงนี้ถือเป็นช่วงต่อเนื่องของคนใน
ชุมชน ได้มีการเปิดรับความรู้ใหม่จากนักวิชาการ ผู้ที่มีความรู้ด้านศิลปะและการออกแบบ แล้ว
นำความรู้ที่ได้เข้ามาต่อยอดความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาดั้งเดิม ทำให้เกิดผลิตภัณฑ์ใหม่ที่ถูกใจลูกค้า
โดยมีเป้าหมายที่ขายได้เป็นจำนวนมากและราคาสูงกว่าเดิมโดยที่คนในชุมชนได้มีกระบวนการ
เรียนรู้ในลักษณะของการถ่ายทอดความรู้ (Knowledge Transfer) ของคนในชุมชน 3 ลักษณะ
ดังนี้

3.3.1 การถ่ายทอดความรู้ในการทำเครื่องปั้นดินเผาระหว่างคนในครอบครัว
และเครือญาติ จากการศึกษาพบว่าชุมชนนี้มีการถ่ายทอดความรู้ระหว่างคนในครอบครัวและ
เครือญาติอย่างเด่นชัด ซึ่งจะมีลักษณะของการถ่ายทอดความรู้แบบบุคคลต่อบุคคล (Person to
Person) ผ่านการทำเครื่องปั้นดินเผาจริง โดยเริ่มจากในแต่ละครอบครัวมีการนำลูกไปเลี้ยง

บริเวณโรงโหล (สถานที่ทำเครื่องปั้นดินเผา) ลูกได้ซึมซับบรรยากาศการทำเครื่องปั้นดินเผา มาตั้งแต่จำความได้ ดังนั้นเมื่อโตพอจะเข้าไปช่วยงานได้ จะเริ่มด้วยการช่วยหยิบอุปกรณ์ในการทำเครื่องปั้นดินเผาส่งให้พ่อแม่ หลังจากนั้นจะเริ่มเข้าไปช่วยในเรื่องการเตรียมดิน การผสมดิน การนวดดิน โดยเฉพาะเด็กผู้ชายจะเริ่มเข้าไปลองฝึกปั้นหลังจากผู้เป็นพ่อเลิกงาน เมื่อผู้เป็นพ่อหรือญาติพี่น้องเห็น จะเข้ามาดูและคอยแนะนำในการทำ ในลักษณะของผู้สอนงาน (Coach) อย่างเป็นธรรมชาติ ถ้ามีข้อสงสัยในเรื่องวิธีการทำและเทคนิคต่างๆ เด็กจะซักถาม พูดคุย เพื่อแลกเปลี่ยนความรู้กัน (Share) ผ่านการใช้ภาษาโคราช ทำให้เกิดความเข้าใจในการทำเครื่องปั้นดินเผาได้อย่างรวดเร็ว ยิ่งถ้าเด็กฝึกฝนการทำเครื่องปั้นดินเผาเป็นประจำ จะทำให้เกิดความชำนาญ เกิดประสบการณ์ จนทำได้ดีและพัฒนาขึ้นมาเป็นช่างปั้นได้ต่อไป

อย่างไรก็ตามสิ่งสำคัญคือ การที่ชุมชนตำบลด่านเกวียนมีโครงสร้างชุมชนแบบเครือญาติ โดยที่คนในพื้นที่ดั้งเดิมจะมีนามสกุลที่ลงท้ายด้วยคำว่า “กระโทก” เป็นครอบครัวใหญ่และเมื่อมีการออกเรือนก็จะขยายกันไป ซึ่งทุกคนจะประกอบอาชีพในการทำเครื่องปั้นดินเผามาโดยตลอด ตั้งแต่รุ่นปู่ย่า ตายาย ทำแล้วมีเงินเลี้ยงชีพได้ ส่งลูกหลานเล่าเรียนได้ มีความมั่นคงในชีวิตเกิดขึ้น คนในชุมชนตระหนักถึงคุณค่าในการประกอบอาชีพ โดยไม่ต้องย้ายถิ่นฐานออกไปทำงานที่อื่น และไม่ต้องทำงานหนักอย่างลำบาก แต่มีรายได้ที่มั่นคง จากโครงสร้างชุมชนเช่นนี้ส่งผลต่อการเรียนรู้ที่ซึมซับมาตั้งแต่เด็ก เพราะมีโอกาสเข้าไปเห็น ไปสัมผัส ไปคลุกคลีในการทำเครื่องปั้นดินเผามาโดยตลอด จนรู้ถึงขั้นตอนและวิธีการทำจากการถ่ายทอดความรู้ในรูปแบบที่เป็นธรรมชาติจากพ่อแม่พี่น้องและญาติ ๆ รวมทั้งความสะดวกต่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันอย่างสนิทใจ เพราะทำกันในกลุ่มครอบครัว ญาติพี่น้อง สงสัยอะไรก็ถามกัน ดูกันทำได้เลย เพราะทุกคนไม่มีใครหวงวิชา ทุกคนยินดีถ่ายทอด แต่ขึ้นกับผู้เรียนรู้และสืบทอดจะสนใจ ขวนขวายที่จะเรียนรู้และถามผู้รู้มากน้อยแค่ไหนในแต่ละเรื่อง ส่วนผู้รู้ก็จะช่วยเตรียมดิน แกะลาย ทำสีและขายเครื่องปั้น ตลอดจนการลำเลียงเครื่องปั้นเข้าสู่เตาเผา โดยที่การถ่ายทอดแบบครอบครัวและเครือญาติที่เห็นได้อย่างชัดเจน เช่น บ้านลุงหมี่ สิ่งทะเล ซึ่งถือเป็นกรณีปัญหาของชุมชนคนหนึ่ง โดยลุงหมี่ได้ถ่ายทอดความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาอันเก่าแก่ในการทำเครื่องปั้นดินเผาที่เด่นชัดของครอบครัวในเรื่องการเหยียบดิน สำหรับเตรียมไว้ปั้นเครื่องปั้น การเผาเครื่องปั้นที่ต้องอาศัยความชำนาญและความใจเย็น เพื่อให้เครื่องปั้นออกมาสวยและทนทาน โดยที่ลุงลุงหมี่จะทำเป็นหมด และในปัจจุบันจะมีการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีเข้ามาช่วยในการผสมดิน ดังนั้นการเหยียบดินที่เป็นภูมิปัญญาโบราณจึงเลิกละไป แต่ในขณะที่ครัวเรือนของลุงหมี่ ยังมีลูก ๆ อนุรักษด้วยการสืบทอดความรู้ดังกล่าวไว้ รวมทั้งเทคนิคในการเผาเครื่องปั้นให้ออกมาดีและทนทานด้วย ที่สำคัญที่สุดในการถ่ายทอดความรู้ฝังลึกในตัวบุคคล (Tacit Knowledge) เกี่ยวกับการทำเครื่องปั้นดินเผาระหว่างคนในครอบครัวและเครือญาติเมื่อเกิดขึ้น ทำแล้วเริ่มมีรายได้ดี จึงถือเป็นแรงจูงใจอย่างหนึ่งให้มีการสืบทอดกันอย่างต่อเนื่อง เพราะทำแล้วสร้างรายได้ให้กับคนในชุมชนอย่างเป็นกอบเป็นกำ ทุกคนมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น สะดวกสบาย

3.3.2 การถ่ายทอดความรู้ระหว่างคนในชุมชนกับคนในชุมชนด้วยกัน จากการศึกษาพบว่าชุมชนนี้มีการถ่ายทอดที่เอื้อต่อคนในชุมชนด้วยกัน เนื่องจากคนในชุมชนมีความรัก สามัคคี และสมานฉันท์ (Solidarity) เพราะมีการดำรงชีวิตแบบคนในท้องถิ่น มีน้ำใจต่อกัน พึ่งพาอาศัยกันได้ โดยไม่มองผลประโยชน์เป็นตัวตั้ง ดังนั้นเมื่อครัวเรือนใดคิดสิ่งใหม่ๆ ออกมาแล้วทำเครื่องปั้นดินเผาในรูปแบบใหม่ๆ นำออกมาวางขายลูกค้าเกิดการยอมรับ มีการซื้อสินค้าเป็นจำนวนมาก กิจกรรมทำเครื่องปั้นดินเผามีการขยายตัว มีงานมากขึ้น ทำให้มีการเปิดรับคนนอกครอบครัวเข้ามาทำงานในลักษณะของการเป็นลูกจ้างที่มาจากคนในชุมชนด้วยกัน ทำให้เกิดการเรียนรู้ของคนในชุมชนด้วยกัน ผ่านการเป็นลูกจ้างในร้านหรือในโรงงานทำเครื่องปั้นดินเผา และเมื่อลูกจ้างเหล่านี้มีความรู้ก็จะนำไปถ่ายทอดต่อให้คนในครอบครัว ทำให้ความรู้ในการทำเครื่องปั้นดินเผามีการแพร่กระจายออกไป นอกจากนี้เพื่อนบ้านที่ทำเครื่องปั้นดินเผาด้วยกัน ได้มีการเข้ามาสอบถามการทำเครื่องปั้นดินเผาในรูปแบบใหม่ๆ ดังนั้นครัวเรือนที่คิดแบบใหม่ๆ ได้ยินดีถ่ายทอดความรู้ผ่านการทำให้ดู (Knowledge Transfer) ในขณะที่สงสัยสามารถแลกเปลี่ยนความรู้ (Share) กันโดยไม่หวงวิชาเพราะอยากให้ความรู้ในการทำเครื่องปั้นดินเผายู่คู่ชุมชนต่อไป

ข้อได้เปรียบของชุมชนประการหนึ่งคือการที่มีแหล่งเรียนรู้ (Learning Resources) ที่สำคัญและก่อให้เกิดประโยชน์ให้แก่คนในชุมชน โดยเฉพาะแหล่งเรียนรู้ที่เป็นบุคคล ซึ่งก็คือ ครูภูมิปัญญาที่ถือเป็นบุคคลที่ทรงคุณค่าที่ประกอบไปด้วย 2 กลุ่ม คือ 1) ครูภูมิปัญญาที่มาจากช่างปั้นดั้งเดิมของชุมชน ที่มีความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาในการทำเครื่องปั้นดินเผา 2) ครูภูมิปัญญาที่มาจากนักวิชาการ ผู้รู้ ที่มีความรู้ด้านศิลปะและการออกแบบ ซึ่งถือเป็นผู้มีความรู้ประสบการณ์ในการทำเครื่องปั้นดินเผาอย่างยาวนานและได้รับการเคารพ ยกย่อง นับถือจากคนในชุมชน รวมทั้งคนในชุมชนยอมรับว่าเป็นผู้ที่ประสบความสำเร็จในการประกอบอาชีพเครื่องปั้นดินเผาและนำพาครอบครัวประสบความสำเร็จในการประกอบอาชีพนี้ จนสามารถสร้างรายได้เป็นอย่างดี ส่วนสิ่งสำคัญในการถ่ายทอดความรู้ในการทำเครื่องปั้นดินเผาระหว่างครูภูมิปัญญาและคนในชุมชน จะเห็นได้จากการมีครูภูมิปัญญาเป็นศูนย์กลางในการแลกเปลี่ยนความรู้ในการทำเครื่องปั้นดินเผา ดังจะเห็นจากบรรยากาศในชุมชนที่คนจากครัวเรือนที่ทำเครื่องปั้นดินเผาสามารถเข้ามาหาครูภูมิปัญญาที่แต่ละคนก็จะมีความเชี่ยวชาญแตกต่างกันไป เพื่อซักถามข้อสงสัย แลกเปลี่ยนความคิดเห็น ตลอดจนเข้ามาดูการทำงานจริง ซึ่งครูภูมิปัญญาเมื่อไปรู้ ไปเห็นอะไรมา ก็จะนำมาบอกต่อกับคนในชุมชน คนในชุมชนสามารถสืบทอดความรู้ที่สำคัญจากครูภูมิปัญญาได้ง่าย เนื่องจากที่ครูภูมิปัญญามีพื้นเพดั้งเดิมเป็นคนกระโทก จึงใช้ภาษาโคราชในการสื่อสารระหว่างกันอย่างเป็นกันเองและใกล้ชิดเสมือนเป็นญาติผู้ใหญ่ ส่วนคนในชุมชนเสมือนเป็นลูกหลาน โดยที่ครูภูมิปัญญาจะไม่มีการยกตัวเอง แต่จะทำตัวปกติ ดำเนินชีวิตอย่างเรียบง่ายและสามารถถ่วงถ่วงตักเตือนคนในชุมชนได้อย่างปกติ ซึ่งคนในชุมชนก็จะน้อมรับด้วย

ความเคารพเชื่อฟังอย่างไม่โกรธเคืองหรือผูกใจเจ็บ พร้อมกันนั้นใครมีปัญหอะไรสามารถเข้ามาปรึกษากับครูภูมิปัญญาได้ทุกเรื่อง

นอกจากนี้ครูภูมิปัญญายังได้ถ่ายทอดความรู้ที่คิดค้นมาได้และถือเป็นของใหม่ พอทำออกมาวางขาย คนในชุมชนเห็นจะเข้ามาดู มาซักถาม โดยที่ครูภูมิปัญญาจะไม่หวงวิชา แต่ในทางกลับกันอยากให้เข้ามาดู มาถามเพื่อที่จะได้บอก ได้อธิบายให้รู้ ให้เข้าใจได้อย่างตรงกัน ส่วนเรื่องที่โดดเด่นด้านการพัฒนาต่อยอดความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาในการทำเครื่องปั้นดินเผา ด้วยการคิดพัฒนาอุปกรณ์ในการทำเครื่องปั้นให้สามารถช่วยสนับสนุนในการผลิตให้เกิดความเสียหายน้อยที่สุดและได้ผลผลิตจำนวนมาก ทนทาน โดยที่ครูภูมิปัญญามองว่าการเหยียบดินเพื่อใช้ในการปั้นแบบที่ผ่านมานั้น ส่งผลให้ทำเครื่องปั้นได้น้อยและนักท่องเที่ยวนอกจากที่ต่าง ๆ อยากมาดูการปั้นเครื่องปั้นดินเผา เมื่อมาถึงสายก็ไม่มีให้ดู เพราะดินหมด เหยียบดินกันได้จำนวนน้อยครูภูมิปัญญาก็ยังมองไปไกลไปอีกว่าทำแค่นี้กัน รายได้จะไม่พอกินกัน ซึ่งครูภูมิปัญญามองว่าจะไปซื้อเครื่องผสมดินจากญี่ปุ่นก็ไม่มีเงิน จึงได้นึกไตร่ตรองถึงเรื่องการไปดูงานเครื่องปั้นที่ จ. ปทุมธานี ว่าเขาสามารถปั้นกระถางได้ครั้งละหลายร้อยใบได้นั้น เพราะเขามีเครื่องนวดดินแน่นนอน พร้อมกันนั้นครูภูมิปัญญาได้ชวนคนในชุมชนที่เก่งเรื่องเครื่องจักรเครื่องยนต์ไปดูงานด้วย ปรากฏว่าไปเห็นเขาประยุกต์นำเกียร์รถยนต์มาทำเป็นเครื่องนวดดิน ครูภูมิปัญญาจึงลองกลับมาคิดทำเพื่อใช้และปรับปรุงเพื่อให้เหมาะสมกับงานเครื่องปั้นดินเผาอยู่ประมาณ 6 เดือน ก็สามารถทำเครื่องโม่ดินสำเร็จ ซึ่งสามารถใช้โม่ดิน ผสมดิน สำหรับปั้นได้ 2 ถึง 3 วัน และดินละเอียดกว่าที่ใช้เท้าเหยียบ สิ่งสำคัญคือ พอคนในชุมชนเห็นก็เข้ามาพูดคุย ซักถามเพื่อหาข้อมูล พร้อมกับเข้ามาวัด มาดู แล้วนำกลับไปลองทำและใช้กันมาอย่างต่อเนื่อง เมื่อสงสัยก็กลับมาถาม มาพูดคุยกัน แล้วคนในชุมชนก็จะไปสอน ไปบอกกันในพี่น้องญาติ ๆ กันเอง

สิ่งสำคัญที่เห็นได้อย่างชัดเจน คือ ครูภูมิปัญญามีการถ่ายทอดความรู้อย่างเป็นธรรมชาติ พร้อมกับกระตุ้นคนในชุมชนให้เกิดการเรียนรู้ การคิดค้นในการทำสิ่งใหม่ ๆ จนเกิดการหลอมรวมความคิดของคนในชุมชนโดยมีครูภูมิปัญญาเป็นศูนย์กลาง ซึ่งในจุดตรงนี้จากการสัมภาษณ์ครูภูมิปัญญาพบว่าครูภูมิปัญญายินดีถ่ายทอดความรู้ให้กับคนในชุมชน เพื่อให้ภูมิปัญญาอันเก่าแก่นี้อยู่คู่ชุมชน และครูภูมิปัญญายังมองเห็นอีกว่าการที่ชุมชนจะพัฒนาไปได้นั้น ไม่ใช่มีแค่ครัวเรือนของครูภูมิปัญญาพัฒนาแต่เพียงผู้เดียว แต่ต้องพัฒนาไปพร้อม ๆ กันของทุกครัวเรือนในชุมชน ทำให้ครูภูมิปัญญาที่มีอยู่ก็ไม่สูญหายไปไหน

จากการสังเกตคนในชุมชนผู้วิจัยพบว่าคนในชุมชนจะเข้ามาปรึกษาหารือและให้ความเคารพยกย่องครูภูมิปัญญาของชุมชนว่าเป็นผู้รู้จริง ผู้มีประสบการณ์ในการทำเครื่องปั้นดินเผาอย่างยาวนาน จนรู้เทคนิค วิธีการต่าง ๆ ในการทำ จนส่งผลให้ครูภูมิปัญญามีความรู้ฝังลึกในตัวบุคคล (Tacit Knowledge) ดังนั้นเมื่อใดที่คนในชุมชนคิดทำสิ่งใหม่ ๆ หรือคิดสิ่งดี ๆ ให้กับชุมชนจะมาขอคำปรึกษาจากครูภูมิปัญญาของชุมชนเสมอ ซึ่งในปัจจุบันชุมชนนี้ให้ความสำคัญต่อการอนุรักษ์ความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาอันเก่าแก่ในการทำเครื่องปั้นดินเผาด่าน

เกวียน โดยได้มีการบรรจุรายวิชาในการทำเครื่องปั้นดินเผาให้เด็กในชุมชน ทั้งในระดับชั้น ประถมศึกษา และระดับชั้นมัธยมศึกษา โดยที่ในช่วงเริ่มต้นจะมีการเชิญผู้รู้ ครูภูมิปัญญามา ประชุมร่วมกับครูในโรงเรียน เพื่อหาแนวทางร่วมกัน นอกจากนี้ยังมีการเชิญครูภูมิปัญญาเข้ามา ให้ความรู้กับเด็ก ๆ ในชั้นเรียน และเมื่อถึงเวลาลงศึกษาในพื้นที่จริงก็จะมีครูภูมิปัญญาคอยสอน คอยแนะนำและทำให้ดูเป็นตัวอย่าง ซึ่งเด็ก ๆ ในชุมชนก็ถือเป็นลูกเป็นหลานของครูภูมิปัญญา

จากการวิเคราะห์กับสภาพของชุมชนดังกล่าวจะทำให้มองเห็นบรรยากาศ ของการถ่ายทอดความรู้ ที่เกิดขึ้นอย่างเป็นธรรมชาติและเป็นกันเอง เด็ก ๆ ในชุมชนได้รับความรู้ ตระหนักถึงคุณค่าในการทำเครื่องปั้นดินเผาได้เป็นอย่างดี ยิ่งไปกว่านั้นคนในชุมชนมีการ ถ่ายทอดความรู้ให้กับเด็กในชุมชนเพื่อเน้นอนุรักษ์ความรู้ในการทำเครื่องปั้นดินเผาให้อยู่ในชุมชน ด้วยการให้ความร่วมมือกับทางโรงเรียนระดับชั้นประถมศึกษาและมัธยมศึกษา ด้วยการเปิด หลักสูตรภูมิปัญญาท้องถิ่นขึ้นในชุมชน และประสานคนในชุมชนที่ประกอบไปด้วยผู้นำชุมชน ครู ภูมิปัญญาและคนในชุมชนที่ประกอบอาชีพทำเครื่องปั้นดินเผา ได้มีส่วนเข้ามาสอนนักเรียนที่ถือเป็น ลูกหลานของชุมชนและพาเข้าไปดูทำจริงในพื้นที่ โดยมีคนทำเครื่องปั้นดินเผาคอยดูแล อธิบาย ให้ความรู้ จึงทำให้เด็กในชุมชนเติบโตและสัมผัสการทำเครื่องปั้นดินเผาโดยตรงโดยตลอด ส่งผลให้เกิดจิตสำนึกที่ดีต่อการทำเครื่องปั้นดินเผา และเห็นคุณค่าของการทำเครื่องปั้นดินเผา ผนวกเข้ากับที่ครูในโรงเรียนได้ถ่ายทอดความรู้ด้านศิลปะ ทำให้เด็กนำมาประยุกต์ใช้ในการทำ เครื่องปั้นดินเผาของครอบครัวให้มีความสวยงามแปลกใหม่ไปจากเดิม จากการถ่ายทอดความรู้ เกี่ยวกับการทำเครื่องปั้นดินเผาทั้งจากคนในชุมชนและครูในโรงเรียน จะช่วยกระตุ้นให้เด็กใน ชุมชนมีทักษะการทำเครื่องปั้นดินเผาที่เป็นความรู้ภูมิปัญญาดั้งเดิม พร้อมกับเกิดความคิดพัฒนา ต่อยอดให้เกิดความรู้ใหม่ๆ ต่อไป

3.3.3 การถ่ายทอดความรู้ในการทำเครื่องปั้นดินเผาระหว่างคนในชุมชนกับคน นอกชุมชน จากการศึกษาพบว่าในปัจจุบันวิถีชีวิต รวมทั้งการประกอบอาชีพทำเครื่องปั้นดินเผา ด้านเกวียนมีการพัฒนาไปจากเดิมมาก เพราะมีชายทั้งภายในชุมชนและภายนอกชุมชนที่มีทั้ง ชุมชนอื่น ๆ และต่างประเทศ ส่งผลให้ชุมชนนี้มีชื่อเสียงในเรื่องการทำเครื่องปั้นดินเผา ที่สำคัญ คือชุมชนถือเป็นแหล่งเรียนรู้ (Learning Resource) ที่สำคัญของจังหวัดนครราชสีมาที่สามารถ ดึงดูดนักท่องเที่ยวหรือผู้สนใจจากทั่วสารทิศเข้ามาเยี่ยมชม เข้ามาศึกษาหาความรู้จากพื้นที่จริง ซึ่งอาจเป็นรูปแบบของการมีหน่วยงานด้านการศึกษา โรงเรียน มหาวิทยาลัย กลุ่มนักเรียน นักศึกษา และคณาจารย์เข้ามาในชุมชน ซึ่งจากการสัมภาษณ์ครัวเรือนที่ประกอบอาชีพทำ เครื่องปั้นดินเผาพบว่าเมื่อมีหน่วยงานใดติดต่อเข้ามาดู โดยในปัจจุบันจะมีเข้ามาทุกเดือน คนใน ชุมชนจะมาประชุมกันเพื่อปรึกษาหารือเตรียมรับและเตรียมผู้รู้ ครูภูมิปัญญาในชุมชนมาบรรยาย เพื่อถ่ายทอดความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาในการทำเครื่องปั้นดินเผาให้กับผู้ที่เข้ามาศึกษาดูงาน รวมทั้ง พาเดินชมสถานที่จริงและให้ลองฝึกทำ ฝึกปั้น สิ่งสำคัญคือ ปัจจุบันจะมีโรงเรียนนานาชาติ กรู๊ป ทัวร์ที่เป็นชาวต่างชาติเข้ามาดูงานอยู่เป็นประจำ โดยคนเหล่านี้ยังช่วยให้ความรู้เพิ่มเติมในการทำ

เครื่องปั้นดินเผา ผ่านคำบอกเล่าที่เกิดจากประสบการณ์จากที่คนเหล่านี้ได้ไปเห็นตามที่แตกต่างกัน ทั้งในและนอกประเทศ

นอกจากนี้ในปัจจุบันงานเครื่องปั้นดินเผาเป็นที่นิยมกับลูกค้าชาวไทยและชาวต่างประเทศ ส่งผลให้ต้องผลิตงานตามใบสั่งครั้งละเป็นจำนวนมาก จากเดิมที่นิยมใช้ช่างปั้นเฉพาะคนในชุมชน แต่งานกลับล้นมือ ทำให้ทันตามกำหนดเวลา รวมทั้งคนในชุมชนอย่างเดียบบางที่แรงงานไม่พอ จึงเริ่มเปลี่ยนความคิดกัน แล้วเปิดรับคนนอกชุมชน โดยที่ผู้รู้ ครูภูมิปัญญา ตลอดจนผู้ทำเครื่องปั้นของชุมชน จะไม่มีที่ตำรังเกียจ แต่ในทางกลับกันกับรู้สึกยินดีให้ความรู้ถ่ายทอดความรู้ในการทำเครื่องปั้นดินเผากับช่างปั้นที่เข้ามาฝึกช่วยงาน ฝึกทำและมีความมุ่งมั่นตั้งใจเป็นอย่างมาก ในปัจจุบันคนนอกชุมชนจะมีเข้ามาฝึก ด้วยการเริ่มจากการเป็นผู้ช่วยช่างก่อน ซึ่งพวกนี้จะมาจาก จ.สุรินทร์ จ.ศรีสะเกษ รวมทั้งจากจังหวัดอื่นๆ เช่น เป็นคนอุบลฯ แต่เคยไปเป็นช่างปั้นที่ อ.ปากเกร็ด จ.นนทบุรี แล้วเปลี่ยนลองทำที่ชุมชนตำบลด่านเกวียนบ้าง ซึ่งผู้รู้ ครูภูมิปัญญา ตลอดจนคนในชุมชนจะถ่ายทอดอย่างเป็นธรรมชาติ จะบอกเวลาที่ทำยังไม่ถูก จะติ จะชม จนช่างที่มาจากภายนอกชุมชนเกิดความรู้ และทักษะในการทำเครื่องปั้นดินเผาได้เป็นอย่างดี พร้อมกันนั้นกลุ่มช่างปั้นเหล่านี้ก็นำความรู้ที่มีอยู่เดิม ออกมาถ่ายทอดผ่านการทำงาน ทำให้คนในชุมชนได้รับความรู้ใหม่ๆ

ในปัจจุบันผู้นำชุมชนรณรงค์ให้มีการจัดงานเครื่องปั้นดินเผาประจำปีขึ้นในชุมชน เพื่อให้คนในชุมชนได้นำผลงานเครื่องปั้นดินเผาออกมาแสดงและวางจำหน่าย พร้อมกันนั้นได้เปิดให้ชมการทำเครื่องปั้นดินเผาจากสถานที่จริง โดยมีผู้รู้ที่ทำการปั้นดินเผา ตลอดจนครูภูมิปัญญาเป็นผู้บรรยายให้ความรู้และตอบข้อซักถาม นอกจากนี้บางขณะผู้นำชุมชนยังมีการพาคนในชุมชนที่ประกอบอาชีพทำเครื่องปั้นดินเผาไปศึกษาดูงานการทำเครื่องปั้นของที่ต่างๆ อาทิ จังหวัดเชียงใหม่ จังหวัดสุโขทัย จังหวัดนนทบุรี จังหวัดอุดรธานี ส่งผลให้เกิดการถ่ายทอดความรู้ในการทำเครื่องปั้นดินเผาของชุมชนตำบลด่านเกวียนกับคนทำเครื่องปั้นในที่ต่างๆ จนเกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน จนนำความรู้ใหม่ที่ได้จากการไปศึกษาดูงานเข้ามาต่อยอดในการทำเครื่องปั้นดินเผา โดยที่ในแต่ละที่จะมีการทำเครื่องปั้นที่มีเอกลักษณ์เป็นของตนเอง จะมีบางอย่างที่สามารถนำไปปรับใช้ได้เท่านั้น ถือเป็นการก่อให้เกิดความรู้ใหม่ที่สามารถพัฒนาต่อยอดความรู้ในการทำเครื่องปั้นแบบดั้งเดิมของแต่ละที่ได้ นอกจากนี้ผู้นำชุมชนยังได้เชิญผู้รู้ผู้เชี่ยวชาญ เข้ามาให้การฝึกอบรมคนในชุมชนในหลาย ๆ เรื่อง เช่น การทำสีเครื่องปั้นดินเผา การตั้งราคา ซึ่งถือเป็นการนำความรู้ใหม่ที่ได้เข้ามาปรับใช้ในชุมชน

การที่คนในชุมชนมีกิจกรรมร่วมกับคนนอกชุมชนตลอดเวลาทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน นอกจากนี้จากการที่ชุมชนได้รับการยอมรับให้เป็นหมู่บ้าน OTOP ต้นแบบ (Knowledge-Based Village Cluster) และหมู่บ้านท่องเที่ยว OTOP (OTOP Tourism Village) ส่งผลให้ภายในชุมชนมีการเปิดให้บริการบ้านพักแบบ โฮมสเตย์ (Home Stay) ส่งผลให้มีลูกค้าและผู้สนใจรวมทั้งองค์กรต่างๆ ทั้งภาครัฐและภาคเอกชนเข้ามาแลกเปลี่ยนความรู้

ด้วยตลอด ผ่านการเข้ามาพอกับคนในชุมชน จึงได้สัมผัสบรรยากาศในการทำเครื่องปั้นดินเผาจริง จนกระทั่งได้พูดคุยแลกเปลี่ยนความรู้ ระหว่างกัน ตลอดจนได้ให้คำแนะนำจากที่ไปเห็นที่อื่นมา อีกทั้งคนในชุมชนยังเรียนรู้ด้วยการเปิดรับสื่อต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นสื่อโทรทัศน์ สื่อวิทยุ สื่อหนังสือ สื่อนิตยสาร และสื่ออินเทอร์เน็ต เพื่อค้นหาความรู้ใหม่ๆ เข้ามาปรับใช้ในการทำเครื่องปั้นดินเผา อีกทั้งในปัจจุบันคนในชุมชนเน้นผลิตเครื่องปั้นดินเผาเชิงอุตสาหกรรม ทำให้เกิดรายได้มากขึ้น จึงมีการส่งลูกหลานเรียนหนังสือในระดับสูง ในสถาบันการศึกษาทั้งในประเทศและต่างประเทศโดยจะเน้นให้เรียนในสาขาที่สามารถนำมาปรับใช้ในการทำธุรกิจเครื่องปั้นดินเผาได้ เช่น สาขาศิลปะ สาขาการออกแบบผลิตภัณฑ์ สาขาการตลาด สาขาบริหารธุรกิจ ซึ่งถือเป็นการดึงเอาความรู้ใหม่ ๆ จากสถาบันเหล่านี้มาต่อยอดความรู้เดิม ทำให้เกิดการสร้างสรรค์ผลิตภัณฑ์ใหม่ๆ ออกมาอย่างต่อเนื่อง พร้อมกันนั้นในชุมชนยังได้มีการเปิดหลักสูตรภูมิปัญญาท้องถิ่นให้เด็กในชุมชนได้เรียนเกี่ยวกับการทำเครื่องปั้นดินเผาทั้งในระดับชั้นประถมศึกษาและระดับชั้นมัธยมศึกษา โดยจะมีครูในโรงเรียนซึ่งถือเป็นคนนอกชุมชนเข้ามาให้ความรู้ในด้านวิชาการ อาทิ เทคนิคการทำสีเครื่องปั้น การทำลวดลาย ทำให้เด็กสามารถนำความรู้ใหม่ที่ได้จากการเรียนมาปรับใช้ในการทำเครื่องปั้นดินเผาของครอบครัว

สิ่งสำคัญคือจากที่คนในชุมชนมีกระบวนการเรียนรู้ในการทำเครื่องปั้นดินเผาได้เป็นอย่างดี จะเห็นได้จากการที่คนในชุมชนมีโครงสร้างชุมชนในแบบเครือญาติ ใครไปรู้ ไปเห็นอะไรมา ก็จะมาบอกกัน ไม่หวงวิชากัน จะมาถ่ายทอดกันต่อแบบปากต่อปาก อย่างเป็นธรรมชาติ อีกทั้งคนในชุมชนยังเชื่อฟังผู้นำชุมชน จึงให้ความร่วมมือด้วยการเข้าร่วมกิจกรรมตามที่ผู้นำชุมชนจัดขึ้น ส่งผลให้เกิดบรรยากาศของการเรียนรู้ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ อย่างไม่จบสิ้น และคนในชุมชนยังเน้นการนำความรู้ที่ได้จากกระบวนการเรียนรู้มาทำเป็นอาชีพ จากรายละเอียดที่กล่าวมาจะพบว่าคนในชุมชนมีกระบวนการเรียนรู้ในการทำเครื่องปั้นดินเผาได้อย่างต่อเนื่อง ประกอบกับการมีบรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้ และมีการใช้ความรู้ในการประกอบอาชีพอยู่ตลอด รวมทั้งการถ่ายทอดความรู้จากรุ่นสู่รุ่น และในชุมชนนี้ยังให้ความสำคัญกับเด็กในชุมชนโดยเน้นให้มีกระบวนการเรียนรู้เพื่อสืบทอดความรู้ในการทำเครื่องปั้นดินเผาเพื่ออนุรักษ์ความรู้ให้อยู่คู่ชุมชน อีกทั้งถือเป็นกระบวนการเรียนรู้เพื่อเปิดรับความรู้ใหม่ๆ จากคนนอกชุมชนที่ผ่านการสอนจากในโรงเรียน ที่มาจากการจัดให้มีหลักสูตรภูมิปัญญาท้องถิ่น และการเปิดสอนในรายวิชาเกี่ยวกับการทำเครื่องปั้นดินเผาขึ้นในโรงเรียนทั้งระดับชั้นประถมศึกษาและระดับมัธยมศึกษาชั้นในชุมชน ส่งผลให้ความรู้ในการทำเครื่องปั้นดินเผายังคงอยู่คู่ชุมชนตลอดไป พร้อมกับการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ให้เกิดความสร้างสรรค์ยิ่งขึ้นไป เพื่อให้ผลิตภัณฑ์เป็นที่พอใจสำหรับลูกค้าและขายได้ราคา ทำรายได้ให้กับคนในชุมชนได้เป็นอย่างดี

3.4 ผลลัพธ์ ผลลัพธ์ซึ่งก็หมายถึงเครื่องปั้นดินเผาของด่านเกวียน ในรูปแบบต่าง ๆ สื่อได้ว่าเป็นผลผลิตจากการใช้ความรู้และการเรียนรู้ร่วมกันของคนในชุมชน ในช่วงการพัฒนาระยะแรก การใช้ความรู้เพื่อผลิตผลิตภัณฑ์ยังเป็นไปเพื่อการยังชีพ ดังนั้นผลลัพธ์ที่ผลิตได้จึง

เป็นเครื่องใช้ในครัวเรือนเป็นส่วนใหญ่ ต่อมาเมื่อมีการรับรู้ความต้องการและความรู้จากบุคคลภายนอกเข้าร่วมในการผลิต จึงก่อให้เกิดผลิตภัณฑ์ในลักษณะแปลกใหม่ ซึ่งถือว่าการเปลี่ยนรูปแบบ(Model) ของผลิตภัณฑ์ กล่าวคือได้ขยายประเภทรูปแบบของเครื่องใช้ในครัวเรือนไปสู่เครื่องประดับ ผลิตภัณฑ์ใช้ในการตกแต่งบ้านและสวน ซึ่งมีส่วนผสมของศิลปะสมัยใหม่ผนวกเข้ากับศิลปะด้านเกียวน โดยเฉพาะในช่วงของการพัฒนาไปสู่ชุมชนการเรียนรู้และมีการต่อยอดความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาไปทำในเชิงพาณิชย์ เน้นทำเครื่องปั้นดินเผาเพื่ออุตสาหกรรม ดังจะเห็นได้จากการพัฒนา การผลิตเครื่องปั้นดินเผา ให้มีมาตรฐานมากขึ้น เพื่อให้เป็นที่ยอมรับกับลูกค้าทั้งชาวไทยและชาวต่างประเทศ โดยคนในชุมชนมีการพัฒนาศักยภาพ ด้วยการเปิดรับความรู้ใหม่ ๆ จากภายนอกชุมชนทุกรูปแบบเข้ามาต่อยอดความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาดั้งเดิม รวมทั้งการเปิดรับสื่อต่าง ๆ เพื่อนำข้อมูล ข่าวสาร ความรู้ที่ได้มาปรับปรุงความคิดของตนเองให้ทันสมัยอยู่ตลอด ยิ่งไปกว่านั้นคนในชุมชนยังเปิดรับฟังคำบอกเล่า คำแนะนำจากลูกค้า ทำให้คนในชุมชนเน้นทำผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาให้ตอบสนองความต้องการของลูกค้า และดูทิศทางกระแสความสนใจของสังคมเป็นหลัก ดังปรากฏให้เห็นเป็นผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาในรูปของสิงห์ อ่างบัว อ่างน้ำพุ อ่างน้ำริน อ่างน้ำไหล และการจัดน้ำตกด้วยวัสดุที่ทำจากดินเผาด้านเกียวน เพื่อใช้ปรับฮวงจุ้ยตามสถานที่ต่าง ๆ ตามกระแสความนิยมของคนในสังคม

นอกจากนี้ยังมีการพัฒนาปรับปรุงผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาให้เป็นแบบเผาดัง ที่เป็นการใช้เทคนิคในการผลิตเครื่องปั้นดินเผาที่ใช้การเผาในระยะเวลาสั้นลงกว่าเดิมมาก จึงได้ผลิตภัณฑ์ที่เป็นแบบเผาดังในรูปแบบใหม่ ๆ เช่น เด็กไทยนั่งโจงกระเบน ในอิริยาบถต่าง ๆ ที่ดูคล้ายเด็กจริง เพื่อไว้ตั้งประดับบ้าน ประดับสวน พร้อมกันนั้น คนในชุมชนยังคิดสร้างสรรค์ทำผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาด้วยการใช้วัสดุอื่น ๆ เข้ามาประกอบ เช่น หวาย เชือก ปอ ส่วนผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาขนาดเล็ก คนในชุมชนในช่วงนี้ยังได้สร้างสรรค์เพิ่ม ทำเป็นคั่นหนังสือ พวงกุญแจ เข็มขัด ต่างหู ตุ๊กตารูปสัตว์ขนาดเล็ก เพื่อไว้ใช้ทักทาย โดยที่ผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาในช่วงนี้จะมีรูปแบบต่าง ๆ ที่สะดุดตา สวยงาม ประณีต

จากการที่คนในชุมชนได้มีการพัฒนาเตาเผา แป้นหมุนที่ใช้ในการปั้น ให้มีมาตรฐานและสอดคล้องกับการทำงานมากขึ้น รวมทั้งยังได้นำอุปกรณ์เสริมเข้ามาช่วยสนับสนุนการผลิตเครื่องปั้นดินเผา ให้ลดความเสียหายที่จะเกิดขึ้นลง อาทิ เครื่องวัดอุณหภูมิมาติดตั้งบริเวณเตาเผา นอกจากนี้ผลิตภัณฑ์ที่ออกมาในช่วงนี้ จะเป็นผลิตภัณฑ์ที่สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้มากขึ้น โดยไม่ใช่อุปกรณ์ที่ใช้ในครัวเรือน แต่ยังเป็นอุปกรณ์ที่สามารถตอบสนองความต้องการในชีวิตให้คนเราทุกรูปแบบ

4. ลักษณะของชุมชนการเรียนรู้

จากการวิเคราะห์ลักษณะของชุมชนการเรียนรู้ใน 3 ประเด็นหลักคือ คน สิ่งแวดล้อม ชุมชนและกระบวนการเรียนรู้

4.1 คนในชุมชน จากการศึกษาพบว่า ประกอบไปด้วยคน 3 กลุ่มหลัก คือ 1) คนด้านเกวียนดั้งเดิม ประกอบไปด้วย คนในพื้นที่ที่เคยทำเกษตรกรรม ผู้เฒ่าผู้แก่ที่อยู่ในชุมชนมานาน 2) เจ้าของกิจการเครื่องปั้นดินเผาหรือ ครั้วเรือนที่ทำกิจการเครื่องปั้นดินเผา ประกอบไปด้วย คนในชุมชนที่ทำเครื่องปั้นดินเผาเป็นอาชีพ ที่มีทั้งคนในพื้นที่เดิมและคนในกลุ่มนักวิชาการ ผู้ที่มีความรู้ทางด้านศิลปะและการออกแบบที่เข้ามาในช่วงจุดเปลี่ยนที่สำคัญของชุมชน 3) ผู้นำชุมชน ซึ่งประกอบไปด้วย ผู้นำที่เป็นทางการ เช่น ผู้ใหญ่บ้าน นายกองค์การบริหารส่วนตำบลด้านเกวียน และผู้นำที่มีบทบาทต่อคนในชุมชนในการทำเครื่องปั้นดินเผาคือนายกเทศมนตรี เทศบาลตำบลด้านเกวียน ผู้นำตามธรรมชาติ ในชุมชนนี้คือครูภูมิปัญญา ที่มีทั้งกลุ่มคนที่มาจากข้างปั้งดั้งเดิมของชุมชน และกลุ่มที่มาจากนักวิชาการ ผู้ที่มีความรู้ด้านศิลปะและการออกแบบ คนในชุมชนแต่ละกลุ่มมีการพัฒนาตนเองมาโดยตลอด โดยคนแต่ละกลุ่มมีการพัฒนาความเชี่ยวชาญของตนเอง จากการเรียนรู้สิ่งที่สนใจและเป็นประโยชน์กับตนเองและครอบครัว ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า ตั้งแต่ชุมชนดั้งเดิมมา คน สนใจเรียนรู้เพราะเห็นว่าเครื่องปั้นดินเผาสามารถสร้างประโยชน์ให้กับตนเองและคนในครอบครัวได้ รวมทั้งคนในชุมชนนี้ มีวัตถุประสงค์ในการนำความรู้เกี่ยวกับการทำเครื่องปั้นดินเผาไปใช้ต่างกัน ดังจะเห็นได้จากคนด้านเกวียนยุคดั้งเดิม มีลักษณะที่เน้นการเรียนรู้เพื่อนำมาทำเป็นอุปกรณ์ไว้ใช้สอยในการดำรงชีวิต ไม้แลกเปลี่ยนสิ่งที่ขาดแคลน ตลอดจนทำไม้ขาย แต่ไม่เน้นสร้างรายได้ ซึ่งจะเห็นได้ว่าเน้นการเรียนรู้เพื่อสืบทอดความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมจากชาวข่า โดยยังไม่คิดปรับปรุงหรือพัฒนารูปแบบเครื่องปั้นดินเผา ตลอดจนอุปกรณ์เครื่องมือต่าง ๆ

คนในชุมชนในช่วงการพัฒนาไปสู่ชุมชนการเรียนรู้มีลักษณะที่เน้นการเรียนรู้ด้วยการสืบทอดความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาในการทำเครื่องปั้นดินเผา พร้อมกับที่ได้มีการเรียนรู้เกี่ยวกับความรู้ใหม่ ๆ ในการทำเครื่องปั้นดินเผาจากนักวิชาการ ผู้ที่มีความรู้ด้านศิลปะและการออกแบบ และเน้นนำความรู้ใหม่ที่ได้เข้ามาต่อยอดความรู้ที่เป็นภูมิปัญญา ทำให้เครื่องปั้นดินเผาที่ออกมา มีการผสมผสานระหว่างความรู้ดั้งเดิมกับความรู้ใหม่ เครื่องปั้นดินเผามีรูปแบบใหม่ ๆ ที่สร้างสรรค์แปลกตาไปจากเดิม และมีขนาดเล็กลง รวมทั้งมีการทำหลายรูปแบบ ที่ไม่ได้เน้นเฉพาะอุปกรณ์ในครั้วเรือนแต่เน้นทำเป็น เครื่องตกแต่งบ้าน เช่น แจกัน กระเบื้องติดผนัง ที่ใส่ต้นไม้สำหรับแขวน คนกลุ่มนี้เน้นทำไม้ขายทั้งในและนอกชุมชน

คนในชุมชนช่วงการพัฒนาความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาไปทำในเชิงพาณิชย์ มีลักษณะที่เน้นการเรียนรู้ที่พัฒนาต่อยอดความรู้ที่เป็นภูมิปัญญา โดยเน้นเปิดรับความรู้ใหม่ ๆ จากภายนอกชุมชนที่เกิดจากคนในชุมชนที่เป็นผู้นำได้จัดกิจกรรมต่าง ๆ ที่เอื้อต่อการเรียนรู้และนำความรู้จากภายนอกเข้ามาปรับใช้ รวมทั้งการเปิดรับสื่อต่าง ๆ พร้อมด้วยการเปิดรับฟังคำแนะนำจากลูกค้า ซึ่งถือเป็นการคิดพัฒนา สร้างสรรค์ให้งานเครื่องปั้นดินเผาทันสมัย และเป็นที่ต้องการของลูกค้าตลอดเวลา โดยคนในกลุ่มนี้ยังเน้นพัฒนาอุปกรณ์ในการทำเครื่องปั้นดินเผาให้เหมาะกับงานด้วยการลองผิดลองถูกจนสามารถใช้งานได้ดี จึงนำออกมาใช้และถ่ายทอดให้กับคนในชุมชนได้รู้

ต่อไป จากการมุ่งมั่นสร้างสรรค์พัฒนางานเครื่องปั้นดินเผาอย่างต่อเนื่องทำให้ผลิตภัณฑ์สวยงาม ประณีต และเป็นที่ยอมรับทั้งในและต่างประเทศ

จากการวิเคราะห์ลักษณะคนของชุมชนด้านเกวียนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน แล้วพบว่าคนเหล่านี้มีการเรียนรู้ตลอดเวลาและมีลักษณะพิเศษที่โดดเด่น คือ คนในชุมชนนี้มีการเรียนรู้ในการทำเครื่องปั้นดินเผากันอย่างเป็นธรรมชาติ ซึ่งจะไม่มีการสอนกันแบบในห้องเรียน แบบครูสอนนักเรียน แต่จะเป็นการเรียนรู้ผ่านการทำงานจริง การเรียนรู้ผ่านการทำงานกับผู้รู้ผู้เชี่ยวชาญ และ นายช่างปั้น ตามความพอใจ การเรียนรู้กันระหว่างคนในชุมชนกับนักวิชาการที่ส่งผลให้มีการพัฒนารูปแบบผลิตภัณฑ์ใหม่ๆ เกิดขึ้น การเรียนรู้ที่เกิดจากการพบเจอปัญหา ร่วมกันของคนในชุมชน แล้วเรียนรู้ที่จะแก้ไขปรับปรุง จนสามารถนำมาพัฒนางานเครื่องปั้นดินเผา การเรียนรู้โดยใช้กระบวนการกลุ่มขึ้นในชุมชน ซึ่งจะเห็นได้จากการที่ครัวเรือนไหนมีการคิดพัฒนาสิ่งใหม่ๆ เกี่ยวกับการทำเครื่องปั้นดินเผา จะเรียกคนในชุมชนเข้ามาดู มารับรู้ร่วมกัน เพื่อนำกลับไปทำกันต่อไป

นอกจากนี้ คนในชุมชนนี้ยังมีความศรัทธาในตัวเองว่าทำให้พวกเขาไม่มีที่ยืน และพวกเขายังไม่ต้องทิ้งถิ่นฐานบ้านเรือนออกไปหาถิ่นที่อื่น ซึ่งสามารถนั่งทำงานอยู่ที่บ้านได้ และอยู่กับครอบครัวได้ อีกทั้งคนในชุมชนมีอัธยาศัยดี มีอุปนิสัยเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ไม่หวงวิชาความรู้ ดังจะเห็นได้จากการที่ ถ้าครัวเรือนไหนคิดทำอะไรได้ใหม่ ครัวเรือนอื่นสามารถเข้ามาถาม มาพูดคุย และนำกลับไปทำด้วยได้ คือ ถ้าทำแล้วขายได้ก็ทำกันไป รวมทั้งคนในชุมชนยินดีและเต็มใจที่จะถ่ายทอดวิชาการทำเครื่องปั้นดินเผาให้กับคนที่สนใจ อยากเรียนรู้ด้วยอยู่ตลอดเวลา โดยมีความคิดว่า การทำเครื่องปั้นดินเผาจะได้ไม่หายไปจากชุมชน พร้อมกันนั้น คนในชุมชนยังมีความรัก ความศรัทธาในตัวเองเกี่ยวกับการทำเครื่องปั้นดินเผา โดยไม่คิดว่าการทำเครื่องปั้นดินเผาแล้วจะต้องรวย ถึงจนก็จะทำ ถึงขาดทุนก็จะทำ ถึงลำบากก็จะทำ เพราะมีความสุขจากการทำ รวมทั้งเห็นว่าการทำเป็นงานที่สร้างอาชีพ สร้างรายได้ให้กับตนเองและครอบครัวได้อยู่กันอย่างมีความสุข

4.2 สิ่งแวดล้อมชุมชน สิ่งแวดล้อมที่สำคัญของชุมชน จะประกอบไปด้วยความรู้ ทรัพยากรธรรมชาติ และแหล่งเรียนรู้ของชุมชน จากการวิเคราะห์ความรู้ของชุมชนจะพบว่าความรู้ที่เป็นทรัพย์สิน (Asset) ของชุมชนและเป็นความรู้ที่ถูกใช้ไปเพื่อสร้างให้เกิดความรู้อื่น ๆ ขึ้นมาคือ “ดิน” ดินด้านเกวียนเป็นดินที่มีคุณภาพ มีลักษณะพิเศษคือ จะเป็นดินที่มีแร่เหล็กเจือปน เมื่อนำมาทำเครื่องปั้นดินเผาหลังจากผ่านการเผาแล้วจะได้เครื่องปั้นดินเผาที่แข็งแรง สวยงาม เพราะผิวเครื่องปั้นดินเผาจะมีความมันวาวเป็นธรรมชาติ และเครื่องปั้นดินเผาสามารถเก็บน้ำได้ดี ไม่รั่วซึม เมื่อคนในชุมชนเห็นคุณลักษณะพิเศษของดิน จึงนำมาทำเป็นเครื่องใช้ใน ชีวิตประจำวัน แต่ผสมผสานในความรู้ทางด้านการปั้น และการเขียนลวดลาย จึงก่อให้เกิดผลิตภัณฑ์ใหม่ ซึ่งผลิตภัณฑ์ด้านเกวียนหรือเครื่องปั้นดินเผาด้านเกวียน ซึ่งถือว่าเป็นความรู้ที่สำคัญของชุมชนต่อมา ในการทำเครื่องปั้นดินเผาที่แต่เดิมมานั้นความรู้ถือเป็นสิ่งสำคัญที่ทำให้

คนในชุมชนเกิดความสนใจร่วมกันว่าสามารถสร้างประโยชน์ให้กับคนในชุมชน จึงสนใจเรียนรู้ด้วยความมุ่งมั่น โดยความรู้ดั้งเดิมในอดีตจะเป็นความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาในการทำเครื่องปั้นดินเผาที่มีการสืบทอดมาจากชาวข่า โดยเน้นทำผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาเพื่อเป็นอุปกรณ์ใช้สอยในครัวเรือน เน้นใช้แรงงานคนเป็นหลัก เครื่องปั้นดินเผามีรูปแบบง่าย มีลวดลายไม่ซับซ้อน และมีขนาดใหญ่ เน้นความสวยงามที่เกิด

การพัฒนาความรู้เริ่มด้วยการเปิดรับความรู้จากภายนอกจากนักวิชาการ ผู้ที่มีความรู้ในด้านศิลปะและการออกแบบที่เป็นคนนอกชุมชนที่ได้เข้ามาในชุมชน จึงมีการพัฒนารูปแบบเครื่องปั้นดินเผาให้แปลกใหม่ไปจากเดิม โดยไม่เน้นทำเป็นอุปกรณ์ที่ใช้ในครัวเรือน แต่เน้นทำเป็นอุปกรณ์อื่น ตลอดจนไว้ประดับบ้านและสวน โดยมีรูปแบบที่สร้างสรรค์ขึ้น ซับซ้อนขึ้น และมีการทาสีลงบนเครื่องปั้นดินเผา ซึ่งความรู้ในช่วงนี้ได้มีการนำความรู้ใหม่เข้ามาต่อยอดความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาดั้งเดิม จึงมีลักษณะผสมผสานระหว่างความรู้ดั้งเดิมกับความรู้ใหม่

ในขณะที่ความรู้ปัจจุบันมีการพัฒนาก้าวหน้าไปไกล ด้วยการประยุกต์ความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมและนำความรู้ใหม่จากภายนอกเข้ามาต่อยอดเพื่อทำเครื่องปั้นดินเผาในเชิงพาณิชย์ ด้วยการที่ในชุมชนมีผู้นำชุมชนที่มีความเข้าใจและต้องการเห็นความก้าวหน้าในการทำเครื่องปั้นดินเผาให้เป็นที่ยอมรับของลูกค้า จึงได้เอื้อให้เกิดบรรยากาศในการเรียนรู้ทั้งภายในชุมชนและภายนอกชุมชนที่สอดคล้องกับแนวคิดเกี่ยวกับองค์การการเรียนรู้ (Learning Organization) ของ Marquardt (1996) ที่ว่าด้วยการที่คนจะเกิดการเรียนรู้ การถ่ายทอดความรู้นั้นอยู่ที่บรรยากาศที่เอื้อต่อการเรียนรู้ อาทิ ผู้นำที่มีความเข้าใจและมีส่วนผลักดัน ดังจะเห็นได้จากที่ผู้นำชุมชนนี้ได้จัดกิจกรรมในรูปแบบต่าง ๆ ให้กับคนในชุมชน รวมทั้งการที่คนในชุมชนมีการเปิดรับสื่อต่าง ๆ รวมถึงการฟังคำแนะนำจากลูกค้า จึงได้เกิดการยกระดับความรู้ด้วยการทำผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาให้มีรูปแบบที่ทันสมัย เพื่อเกาะติดกระแสความต้องการของลูกค้า พร้อมทั้งคิดปรับปรุงเทคโนโลยีเข้ามาใช้ทำอุปกรณ์ในการทำเครื่องปั้นดินเผา ทำให้ผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผามีความสวยงาม ทนทานและประณีต จึงเป็นที่ยอมรับจากลูกค้าทั้งในและต่างประเทศ สามารถทำขายด้วยการส่งออกไปยังประเทศต่าง ๆ ประกอบกับในชุมชนนี้มีรูปแบบการดำเนินชีวิตที่เป็นวิถีชาวบ้าน จนเอื้อเฟื้อกับทุกคนที่สนใจเข้ามาเรียนรู้ ประกอบกับการที่มีร้านค้า โรงงานทำเครื่องปั้นดินเผาและเตาเผาที่เปิดให้ผู้สนใจเข้าไปเรียนรู้ได้ตลอดเวลา จนทำให้เกิดบรรยากาศในการเรียนรู้ของชุมชนสูงมาก โดยไปตรงไหนสามารถเข้าไปเรียนรู้ แลกเปลี่ยนความรู้กันได้ตลอด จนคนในชุมชนเกิดการซึมซับเพราะอยู่ในบรรยากาศของการทำเครื่องปั้นดินเผาอย่างยาวนาน จนคนในชุมชนที่ทำเครื่องปั้นดินเผามีความรู้ฝังลึกในตัวบุคคล (Tacit Knowledge)

ทรัพยากรธรรมชาติ จากการศึกษาสรุปได้ว่า ในชุมชนนี้มีความโดดเด่นในเชิงพื้นที่ ที่เกิดจากการมีแม่น้ำมูลไหลผ่าน ทำให้พื้นที่เกิดเป็นตะกุด ที่เป็นความคดโค้งของลำน้ำ ทำให้เกิดตะกอนดินสะสม ซึ่งถือเป็นแหล่งดินที่สำคัญที่คนในชุมชนสามารถนำดินมาใช้ทำเป็น

เครื่องปั้นดินเผา เนื่องจากดินในบริเวณนี้มีแร่ธาตุปะปนอยู่มาก ส่งผลให้การทำเครื่องปั้นดินเผา หลังจากเผาแล้วจะได้เครื่องปั้นดินเผาที่มีความแข็งแรง มีสีเข้ม และบริเวณพื้นผิวของเครื่องปั้นมีผิวมันวาวเกิดจากแร่ธาตุในดินหลังจากโดนความร้อน จะออกมาเคลือบผิวเครื่องปั้น ทำให้น้ำไม่รั่วซึม

สำหรับแหล่งเรียนรู้ (Learning Resource) จากการศึกษาสามารถสรุปได้ว่าในชุมชนนี้มีข้อได้เปรียบตรงที่มีแหล่งเรียนรู้ที่เป็นบุคคลที่เป็นครูภูมิปัญญา แหล่งเรียนรู้ในรูปของสถานที่ เช่น โรงโห (สถานที่ทำเครื่องปั้นดินเผาของคนในชุมชน) โรงงานทำเครื่องปั้นดินเผาเตาเผา ร้านค้าภายในชุมชน ที่จะช่วยให้คนในชุมชนสามารถเข้าไปศึกษา หาคความรู้ สร้างความเข้าใจ ความชำนาญให้กับตนเอง โดยเฉพาะแหล่งเรียนรู้ที่เป็นบุคคล ในที่นี้คือครูภูมิปัญญาที่คนในชุมชนสามารถเข้าไปพูดคุยซักถาม แลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกันได้ตลอดเวลา และครูภูมิปัญญาของชุมชนยินดีที่จะให้คนในชุมชนเข้ามาหา มาพูดคุยเพื่อแลกเปลี่ยนเรียนอย่างเต็มที่ พร้อมกับยินดีถ่ายทอดความรู้ที่มีอยู่ในคนรุ่นหลัง พร้อมกับที่ทางเทศบาลตำบลด่านเกวียนได้จัดศูนย์การเรียนรู้ (Learning Center) โดยมีวิดิทัศน์ฉายเกี่ยวกับ ประวัติชุมชนด่านเกวียน และพัฒนาการในการทำเครื่องปั้นดินเผาด่านเกวียนให้กับผู้สนใจได้เข้ามาเรียนรู้กันอย่างเต็มที่ และมีการทำแผ่นพับเพื่อไว้แจกสำหรับคนสนใจเกี่ยวกับข้อมูลของด่านเกวียน รวมทั้งรายวิชาในหลักสูตรภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เด็กในชุมชนสามารถเรียนรู้ได้จากครู อาจารย์ ตลอดจนครูภูมิปัญญาผู้นำชุมชนและคนในชุมชน

4.3 กระบวนการเรียนรู้ กระบวนการเรียนรู้ที่สำคัญของคนในชุมชนจะเกิดจากการถ่ายทอดความรู้ (Knowledge Transfer) ของคนในชุมชน 3 ลักษณะ คือ

4.3.1 การถ่ายทอดความรู้ในการทำเครื่องปั้นดินเผาระหว่างคนในครอบครัวและเครือญาติ ซึ่งเป็นลักษณะของการถ่ายทอดความรู้แบบคนต่อคน ผ่านการทำเครื่องปั้นดินเผาจริง โดยจะไม่มีการสอนในการทำเครื่องปั้นดินเผาแบบเรียนหนังสือในห้องเรียน แต่จะเป็นการที่เด็กในชุมชนสนใจเข้าไปลองฝึกทำ หลังจากที่มีพ่อแม่เลิกงานแล้ว เมื่อพ่อแม่ ญาติพี่น้องเห็น จะเข้ามาดูเพื่อมาแนะนำ ดิชม เมื่อเด็กเกิดความสงสัยในช่วงนี้จะสามารถซักถาม เพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างคนในครอบครัว หลังจากนั้นจึงนำความรู้ที่ได้มาฝึกฝนทำอยู่เป็นประจำจนเกิดความเชี่ยวชาญต่อไป

4.3.2 การถ่ายทอดความรู้ระหว่างคนในชุมชนกับคนในชุมชนด้วยกัน ซึ่งเป็นการถ่ายทอดความรู้ที่เกิดขึ้นระหว่างคนในชุมชนด้วยกัน โดยที่เมื่อครัวเรือนที่ทำเครื่องปั้นดินเผาใดคิดสร้างสรรค์สิ่งใหม่ ๆ และคนในชุมชนเห็นว่าขายได้ จะเข้ามาพูดคุย ถามหาคำแนะนำ เพื่อนำความรู้ใหม่ที่ได้กลับไปทำ โดยเมื่อกิจการเครื่องปั้นดินเผายายตัว คนในชุมชนมีการเปิดรับคนนอกครอบครัวทำให้เกิดการเรียนรู้การทำเครื่องปั้นดินเผาผ่านการเป็นลูกจ้างในโรงงาน

ที่สำคัญคือในชุมชนนี้มีแหล่งเรียนรู้ที่เป็นบุคคลคือครูภูมิปัญญาที่มาจากช่างปั้นดั้งเดิม ที่มีความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาดั้งเดิม และครูภูมิปัญญาที่มาจากนักวิชาการ ผู้รู้ด้านศิลปะ

และการออกแบบ ที่คนในชุมชนสามารถเข้ามาสอบถาม ขอคำแนะนำ เพื่อนำความรู้ที่ได้ไปพัฒนาการทำเครื่องปั้นดินเผาของตนเองให้ดีขึ้น

พร้อมกันนั้นในชุมชนมีแนวคิดอนุรักษ์ความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาผ่านการบรรจุหลักสูตรภูมิปัญญาท้องถิ่นให้กับโรงเรียนทั้งในระดับชั้นประถมศึกษาและชั้นมัธยมศึกษาของชุมชน ในรายวิชา การทำเครื่องปั้นดินเผา โดยเชิญผู้รู้ ครูภูมิปัญญา มาให้ความรู้กับเด็ก และพาลงพื้นที่จริงเพื่อพบกับคนในชุมชนที่ประกอบอาชีพทำเครื่องปั้นดินเผา คอยแนะนำ อธิบายให้ความรู้ในบรรยากาศจริง

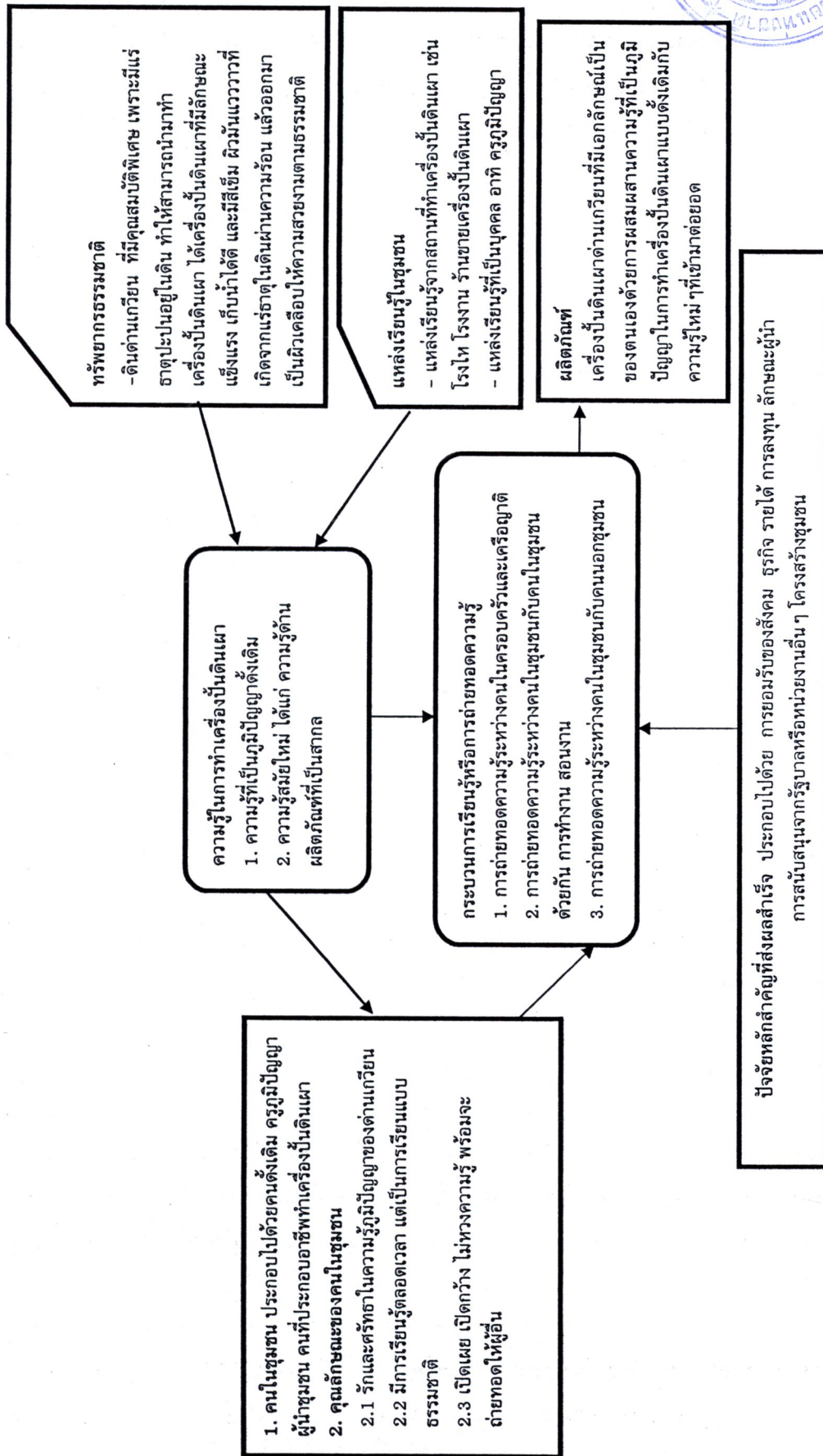
4.3.3 การถ่ายทอดความรู้ในการทำเครื่องปั้นดินเผาระหว่างคนในชุมชนกับคนนอกชุมชน จะพบว่าในปัจจุบันกิจการเครื่องปั้นดินเผาของชุมชนมีการพัฒนาและเป็นที่ยอมรับกับลูกค้าทั้งในและต่างประเทศ จึงทำให้ชุมชนตำบลด่านเกวียนมีชื่อเสียงและเป็นที่รู้จักกับคนทั่ว ๆ ไป ทำให้มีผู้สนใจและหน่วยงานต่าง ๆ เข้ามาเยี่ยมชมอย่างไม่ขาดสาย พร้อมกับที่คนในชุมชนได้มาบรรยายและพานำชม จึงเกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างกัน รวมทั้งคนนอกชุมชนได้ให้คำแนะนำและความรู้เพิ่มเติมที่เกิดจากการที่ได้ไปเห็นจากที่ต่าง ๆ กับคนในชุมชน

นอกจากนี้คนในชุมชนมีงานผลิตเครื่องปั้นดินเผามากขึ้น จึงเปิดรับคนนอกชุมชนเข้ามาทำงาน และคนในกลุ่มนี้จะมีคนที่เคยเป็นช่างปั้นจากที่อื่นมาก่อน จึงเกิดการถ่ายทอดความรู้ของช่างปั้นด้านเกวียนสู่ช่างปั้นกลุ่มนี้ และช่างปั้นจากที่อื่นจะนำความรู้ที่ตนเองมีมาถ่ายทอดให้ช่างปั้นของชุมชนด้วย ทำให้เกิดความรู้ใหม่ ๆ ขึ้นในชุมชน

ยิ่งไปกว่านั้นคนในชุมชนมีกิจกรรมร่วมกับคนนอกชุมชน ทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ ผ่านการจัดกิจกรรมต่าง ๆ ของชุมชน อาทิ การจัดงานเครื่องปั้นดินเผาของชุมชน การไปศึกษาดูงานตามที่ต่าง ๆ ที่ทำเครื่องปั้นดินเผา การเชิญผู้รู้ ผู้เชี่ยวชาญเข้ามาฝึกอบรมเพื่อให้คนในชุมชนนำความรู้ใหม่ไปปรับใช้ต่อไป และจากที่ได้รับการคัดเลือกจากหน่วยงานภาครัฐให้เป็นหมู่บ้าน OTOP ต้นแบบ และหมู่บ้านท่องเที่ยว OTOP รวมทั้งคนในชุมชนเปิดบริการบ้านพักแบบโฮมสเตย์ ทำให้มีนักท่องเที่ยวเข้ามาเพื่อมาสัมผัสบรรยากาศ จึงเกิดการแลกเปลี่ยนความรู้

เมื่อคนในชุมชนมีความพร้อมจึงมีการส่งลูกหลานเรียนหนังสือจากสถาบันการศึกษาในระดับสูง ทั้งในและต่างประเทศ โดยมีการวางแผนเรียนในสาขาที่สามารถนำมาพัฒนางานการทำเครื่องปั้นดินเผา จึงมีลักษณะเป็นการดึงความรู้จากภายนอกเข้ามาต่อยอดความรู้เดิมของชุมชน และคนในชุมชนยังไม่หยุดนิ่ง มีการวิ่งตามกระแสความต้องการของคนในสังคมด้วยการเปิดรับสื่อต่าง ๆ เช่น โทรศัพท์ วิทยุ อินเทอร์เน็ต เพื่อนำข้อมูลใหม่ ๆ เข้ามาปรับใช้ในการทำงาน

ดังนั้น คุณลักษณะของชุมชนการเรียนรู้ : กรณีชุมชนตำบลด่านเกวียน อำเภอโชคชัย จังหวัดนครราชสีมา ดังปรากฏในภาพที่ 21

ภาพที่ 21 ลักษณะของชุมชนการเรียนรู้ในบริบทสังคมไทย : กรณีชุมชนตำบลด้านเกี่ยวีน อำเภอโซคชัย จังหวัดนครราชสีมา

5. สรุปและอภิปรายผล

จากการวิเคราะห์ลักษณะชุมชนการเรียนรู้ของชุมชนตำบลด่านเกวียนตามแนวคิดขององค์กรการเรียนรู้ (Learning Organization) ทั้งของ Senge (1990) และ Marquardt (1996) ซึ่งเป็นแนวความคิดที่มีความซับซ้อนและเป็นทางการ (Complexity and Formality) และไม่เคยใช้ทดสอบองค์กรทางสังคม (Social Organization) หรือองค์กรที่ไม่เป็นทางการมาก่อน ดังนั้นในครั้งนี้อาจเป็นครั้งแรกที่ผู้วิจัยได้นำมาใช้ทดสอบกับองค์กรทางสังคม ซึ่งในที่นี้คือชุมชนตำบลด่านเกวียน ผู้วิจัยใช้กรอบแนวคิดเกี่ยวกับองค์กรการเรียนรู้ (Learning Organization) ของ Senge (1990) เข้ามาปรับใช้ในการศึกษาชุมชน โดยเน้นที่ลักษณะของคน และการเรียนรู้ของคนในชุมชน โดยเป้าหมายของการเรียนรู้คือ การก่อให้เกิดผลิตภัณฑ์ใหม่ที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชน

ผลวิจัยอาจสรุปได้ว่าชุมชนตำบลด่านเกวียนมีลักษณะเป็นชุมชนการเรียนรู้ (Learning Community) ตามกรอบแนวคิดการวิจัยที่ตั้งไว้ กล่าวคือคนในชุมชนจะมีการเรียนรู้เพื่อสร้างความเชี่ยวชาญให้กับตนเอง โดยเริ่มจากคน 2 กลุ่ม คือ คนในชุมชนดั้งเดิมและชาวต่างชาติได้เรียนรู้ร่วมกันในเรื่องการปั้น โดยมีดินที่เป็นทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนเป็นตัวตั้ง แต่เมื่อการพัฒนาผ่านไป จากการทำเครื่องปั้นดินเผาเพื่อใช้ในครัวเรือนกลายมาเป็นผลิตภัณฑ์เชิงพาณิชย์ ซึ่งการเติบโตเกิดจากกระบวนการคิด การเรียนรู้ของคนในชุมชน และจากจุดนี้เกิดจากการที่คนในชุมชนมีจิตสำนึกในการรักภูมิปัญญา ที่คิดว่าการทำเครื่องปั้นดินเผาเป็นความรู้ของชุมชนที่จะรักษาต่อยอดต่อไปได้

นอกจากนี้ลักษณะการเรียนรู้ของคนในชุมชน เป็นการถ่ายทอดโดยการเรียนในสถานที่จริง ฝึกการทำจริงกับครูที่เป็นช่างปั้น โดยการเรียนรู้ผ่านการทำงานร่วมกัน พร้อมกับการถ่ายทอดความรู้ในลักษณะเช่นนี้ จึงก่อให้เกิดการเรียนรู้ร่วมกันเป็นทีม (Team Learning) การเรียนรู้ร่วมกันเป็นทีมของชุมชนตำบลด่านเกวียนมีความแตกต่างจากองค์กรธุรกิจ ทั้งนี้คนที่เข้ามาเรียนรู้ไม่ได้มีพื้นความรู้ในเรื่องเครื่องปั้นดินเผามาด้วย แต่มีความสนใจอยากเรียนรู้ เพื่อเรียนรู้ได้ด้วยตนเอง จึงเข้ามาฝึกหัดหรือทำงานร่วมกับผู้อื่นเป็นทีม การเรียนรู้ร่วมกันเป็นทีมของชุมชนตำบลด่านเกวียน จะประกอบไปด้วย นายช่าง (ช่างปั้น) ครูภูมิปัญญาที่มีคนไหนเกิดความสนใจเรียนรู้เกี่ยวกับการทำเครื่องปั้นดินเผาก็จะขอฝากตัวเข้ามาอยู่ในทีมของการเรียนรู้ร่วมกัน โดยมีรายได้เป็นตัวตั้ง เพราะการทำเครื่องปั้นดินเผาทำให้คนในชุมชนมีรายได้เลี้ยงตนเองและครอบครัวได้ คนในชุมชนจึงหมั่นฝึกฝนทำเครื่องปั้นดินเผาซ้ำหลาย ๆ ครั้ง (Reproduction) จนเกิดความเชี่ยวชาญ มีฝีมือในการทำเครื่องปั้นดินเผาขึ้น (Personal Mastery) ซึ่งในที่สุดก็เป็นแนวทางในการสร้างความเชี่ยวชาญที่อธิบายตามแนวคิดของ Senge (1990) ได้

ส่วนบรรยากาศในการเรียนรู้ของคนในชุมชน จะไม่มีการสอนกันแบบในห้องเรียน แต่เป็นลักษณะที่คนในชุมชนเกิดกระบวนการเรียนรู้ขึ้นในบริเวณสถานที่ทำเครื่องปั้นดินเผา

(โรงโหล) ที่มีทุกอย่างตามวิถีชีวิตชนบทพึงจะมี ดังนั้นกระบวนการเรียนรู้และบรรยากาศจากการที่ได้เห็นและสัมผัสการทำเครื่องปั้นดินเผามาตั้งแต่เด็ก โดยเห็นคนในครอบครัวและญาติพี่น้อง ทำเครื่องปั้นดินเผาโดยตลอดจึงเกิดซึมซับความรู้มาอย่างยาวนาน ทำให้เกิดมุมมอง ความเข้าใจในการทำเครื่องปั้นดินเผาได้เป็นอย่างดี ดังนั้นเมื่อถึงวัยที่สามารถเข้ามาทำเครื่องปั้นดินเผาได้ จึงเกิดความมุ่งมั่นในการทำเครื่องปั้นดินเผาให้ดีขึ้นกว่าเดิม ด้วยการหมั่นฝึกฝนเพื่อให้เกิดความเชี่ยวชาญ ด้วยการทำเครื่องปั้นดินเผาบ่อย ๆ ทำซ้ำจนเกิดความชำนาญ และมีประสบการณ์ในการทำมากยิ่งขึ้น พร้อมกันนั้นได้คิดพัฒนาศักยภาพในการทำเครื่องปั้นดินเผาให้ดีขึ้นด้วยบรรยากาศในการเรียนรู้ในลักษณะที่เป็นลักษณะคล้ายคลึงกับบรรยากาศขององค์กรการเรียนรู้ของ Marquardt (1996) ที่อธิบายไว้ว่าบรรยากาศของการเรียนรู้ที่เกิดจากโครงสร้างชุมชน สิ่งแวดล้อมชุมชนที่ประกอบไปด้วยความรู้ในการทำเครื่องปั้นดินเผา ทรัพยากรธรรมชาติและแหล่งเรียนรู้ มีส่วนสนับสนุนให้คนในชุมชนเกิดการเรียนรู้ การถ่ายทอดความรู้ การนำความรู้ไปใช้ในการประกอบอาชีพ

การมีความคิดเข้าใจเชิงระบบ (System Thinking) ของการทำเครื่องปั้นดินเผา ทำให้คนในชุมชนมีการเปิดรับความรู้ใหม่ ๆ ทั้งจากภายในและภายนอกชุมชน เพื่อนำมาต่อยอดความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาดั้งเดิม ทำให้เกิดผลิตภัณฑ์เครื่องปั้นดินเผาในรูปแบบใหม่ ๆ ขึ้นในชุมชน ที่เกิดจากการผสมผสานระหว่างความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมกับความรู้ใหม่ (New Product)

การที่คนในชุมชนจะเรียนรู้ได้ ผู้นำชุมชนถือเป็นหัวใจสำคัญที่ช่วยในการขับเคลื่อน พร้อมกันนั้นผู้นำชุมชนยังเป็นผู้สร้างและสานวิสัยทัศน์ (Shared Vision) ให้คนในชุมชนรับรู้ร่วมกันว่า การจะพัฒนาให้คนในชุมชนด้านเกี่ยวกันก้าวหน้าต่อไป ไม่ใช่ขึ้นอยู่กับครัวเรือนใดครัวเรือนหนึ่ง แต่ต้องเกิดจากครัวเรือนขับเคลื่อนในการผลิตเครื่องปั้นดินเผาให้เป็นที่ต้องการของลูกค้าไปพร้อม ๆ กัน และได้นำแนวคิดองค์กรการเรียนรู้ (Learning Organization) ของ Marquardt (1996) ที่เน้นการสร้างบรรยากาศในการเรียนรู้ให้กับคนในองค์กร เมื่อนำมาปรับใช้ศึกษาชุมชนตำบลด่านเกวียนพบว่าผู้นำชุมชนที่เป็นทางการ (Formal Leader) ได้เข้ามามีบทบาทกับคนในชุมชน โดยเฉพาะนายกเทศมนตรีตำบลด่านเกวียน ที่เป็นคนในพื้นที่และใกล้ชิดกับคนในชุมชนโดยจะรับฟังปัญหา พูดคุยกับคนในชุมชนมาโดยตลอด ซึ่งผู้นำจะไม่ใช้การสั่งการ แต่จะใช้การสื่อสารแนวราบ ผ่านการพูดคุยด้วยภาษาโคราช จึงเข้าใจถึงความต้องการของคนในชุมชนเกี่ยวกับการทำเครื่องปั้นดินเผา ดังนั้นผู้นำจึงจัดกิจกรรมต่าง ๆ เพื่อสนับสนุนคนในชุมชนให้เกิดการเรียนรู้ การแลกเปลี่ยนความรู้ การถ่ายทอดความรู้ ตลอดจนการนำความรู้ไปใช้ทำเป็นอาชีพ สร้างรายได้ให้ตนเองและครอบครัว โดยที่ผู้นำได้เชิญตัวแทนครัวเรือนที่ทำเครื่องปั้นดินเผาเข้ามาประชุม เพื่อเปิดโอกาสให้ทุกคนได้แลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ในการทำเครื่องปั้นดินเผาร่วมกัน และใครไปรู้ไปเห็นอะไรใหม่ ๆ มา จะมาเล่าสู่กันฟัง จากจุดนี้คนในชุมชนเกิดการเรียนรู้ร่วมกันเป็นทีม (Team Learning) โดยมีผู้ทำ

หน้าที่เป็นผู้ฝึกสอน (Coach) หรือพี่เลี้ยง (Mentor) คอยสรุปให้ตรงประเด็น การพาไปศึกษาดูงานนอกชุมชนและการจัดงานเครื่องปั้นดินเผาขึ้นในชุมชน ตลอดจนการเชิญนักวิชาการ ผู้รู้จากภายนอกมาให้การฝึกอบรมในเรื่องต่าง ๆ

อย่างไรก็ตามยังมีผู้นำตามธรรมชาติของชุมชน (Informal Leader) ที่เป็นครูภูมิปัญญา ซึ่งถือเป็นแหล่งเรียนรู้ที่สำคัญของคนในชุมชน อันจะช่วยสนับสนุนให้คนในชุมชนสนใจเรียนรู้ ถ่ายทอดความรู้ แลกเปลี่ยนความรู้และนำความรู้ในการทำเครื่องปั้นดินเผาทำเป็นอาชีพ โดยครูภูมิปัญญาในชุมชนจะประกอบไปด้วยคน 2 กลุ่มคือ 1) กลุ่มที่พัฒนามาจากช่างปั้นดั้งเดิม 2) กลุ่มที่เป็นนักวิชาการ ผู้ที่มีความรู้ด้านศิลปะและการออกแบบ โดยครูภูมิปัญญาของชุมชนยินดีให้คนในชุมชนเข้ามาพูดคุย ชักถามข้อสงสัยต่าง ๆ อย่างเป็นธรรมชาติ ซึ่งคนในชุมชนจะให้ความเคารพยกย่องและนับถือครูภูมิปัญญา และรู้ว่าแต่ละท่านมีความเชี่ยวชาญในด้านใด และถือเป็นเรื่องที่ดีที่คนในชุมชนจะได้รับทั้งความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาดั้งเดิมและความรู้ใหม่จากครูภูมิปัญญาเหล่านี้ และในชุมชนนี้ยังมีข้อได้เปรียบในเชิงพื้นที่ อันจะช่วยส่งเสริมให้คนในชุมชนสนใจเรียนรู้การทำเครื่องปั้นดินเผา เพราะจากที่ในชุมชนมีทรัพยากรธรรมชาติที่เอื้อต่อการทำเครื่องปั้นดินเผา โดยในชุมชนมีลำน้ำมูลไหลผ่าน ทำให้พื้นที่บริเวณดังกล่าวเกิดตะกอนดินเหนียวสะสมและเต็มไปด้วยแร่ธาตุปะปนอยู่ในดิน ดังนั้นเมื่อมีคนในชุมชนนำดินด้านเกวียนไปทำเครื่องปั้นดินเผา หลังจากผ่านการเผาแล้ว จะได้เครื่องปั้นดินเผาที่มีผิวมันวาว สวยงามและแข็งแรง ที่สำคัญคือสามารถเก็บน้ำได้ ไม่รั่วซึม ซึ่งถือเป็นดินที่เหมาะสมแก่การนำไปเป็นวัตถุดิบในการทำเครื่องปั้นดินเผา

ยิ่งไปกว่านั้น คนในชุมชนมีการถ่ายทอดความรู้ในการทำเครื่องปั้นดินเผาให้คนในครอบครัว ญาติพี่น้อง จากรุ่นสู่รุ่นอย่างต่อเนื่อง และคนในชุมชนยังเกิดสำนึกที่ตีร่วมกันในการทำเครื่องปั้นดินเผา สามารถสร้างอาชีพ สร้างรายได้ให้กับพวกเขา โดยไม่ต้องทิ้งถิ่นฐานออกไปทำงานทำที่อื่น ทำให้สามารถอยู่กับครอบครัวญาติพี่น้องได้ นอกจากนี้คนในชุมชนยังคิดเหมือนกันในเรื่องการอนุรักษ์ความรู้ที่เป็นภูมิปัญญาในการทำเครื่องปั้นดินเผาให้อยู่คู่ชุมชนโดยคนในชุมชนยินดีถ่ายทอดความรู้ในการทำเครื่องปั้นดินเผาให้กับทุกคนที่สนใจเข้ามาขอเรียนรู้อย่างเต็มใจและไม่หวงวิชา อาทิ ลูกศิษย์ ลูกจ้างที่มารับจ้างทำงาน ตลอดจนผู้สนใจอื่น ๆ ทั้งจากภายในและภายนอกชุมชน โดยใช้แนวความคิดองค์กรการเรียนรู้ (Learning Organization) ของ Marquardt (1996) ที่คนในชุมชนใช้ไปในการทำจริง (Action Learning) ด้วยการผลิตซ้ำบ่อย ๆ (Reproduction) จนเกิดความเชี่ยวชาญ

การพัฒนาชุมชนตำบลด่านเกวียนไปสู่ชุมชนการเรียนรู้มีลักษณะคล้ายเครือข่ายอินแปง (พระมหาสุทิตย์ อาภากร (อบอู่), 2548) ในด้านผู้นำชุมชนที่ช่วยส่งเสริมให้คนในชุมชนเกิดความสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน มีความเป็นกันเอง ทำให้เกิดการถ่ายทอดความรู้ต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี รวมทั้งผู้นำชุมชนยังมีการให้คำแนะนำ คำปรึกษา การแลกเปลี่ยนความคิดเห็นต่าง ๆ ระหว่างกัน ส่งผลให้คนมีโอกาสในการพัฒนาศักยภาพ ด้วยการเรียนรู้ การแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันอย่าง

ต่อเนื่อง ทำให้เกิดแนวคิดและความรู้ใหม่ ๆ ขึ้น เมื่อคนในชุมชนมีความรู้ดี ระบบเศรษฐกิจของชุมชนก็พัฒนาขึ้นตาม คนในชุมชนสามารถซื้อที่ดินเพิ่มเติมเพื่อทำการเกษตรเพิ่ม และสามารถแก้ไขหนี้สินได้

นอกจากนี้ชุมชนตำบลด่านเกวียนยังมีลักษณะคล้ายกับกลุ่มสตรีทอผ้าย้อมสีธรรมชาติบ้านโป่งคำ จังหวัดน่าน (พระสมคิด จารณธมโม และทีมวิจัย สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.), 2548) ที่เน้นในการพัฒนาคนในชุมชนให้เกิดความชำนาญในการทำผ้าฝ้ายโป่งคำ โดยเกิดจากพื้นฐานที่คนในชุมชนมีแนวคิดร่วมกันในเรื่องความรักและความปรารถนาดีต่อชุมชน อยากเห็นชุมชนนี้มีความเจริญก้าวหน้าต่อไป ด้วยการที่คนในชุมชนเกิดระบบคิดที่ดี สร้างความรู้ใหม่ในการทอผ้าฝ้ายย้อมสีธรรมชาติ จำนวนเจดสีที่เพิ่มขึ้นกว่าร้อยสีและการคงไว้ซึ่งการย้อมผ้าแบบภูมิปัญญาดั้งเดิม ผ่านการแลกเปลี่ยนความรู้กับคนในชุมชนด้วยกัน รวมทั้งการตระหนักถึงการอนุรักษ์และใช้ประโยชน์จากธรรมชาติ ดังนั้นอาจสรุปได้ว่า แนวคิดขององค์กรการเรียนรู้ (Learning Organization) อาจประยุกต์ใช้ศึกษาชุมชนที่เป็นองค์กรทางสังคมได้ (Social Organization)

